

PRIKAZI I OSVRTI

Tihomir Mak*

MATIJA VUČETIĆ:
***INSTITUTIONES IURIS CRIMINALIS HUNGARICI IN
USUM ACADEMIARUM REGNI HUNGARIAE***

Kapitalno djelo Matije Vučetića na latinskom izašlo prije više od 180 godina nedvojbeno i dalje plijeni pažnju i zaslužuje divljenje: s jedne strane, radi se o cjelovitom pregledu ondašnje znanosti kaznenog prava, kako materijalnog tako i postupovnog, čime se ovo djelo ističe kao jedinstveno zbog svoje sveobuhvatnosti i opsega, dok se, s druge strane, radi o udžbeniku namijenjenom studiranju odnosno izučavanju kaznenopravne materije kojemu je cilj, kako već i sam autor navodi u uvodu, postati štivo koje će istovremeno biti pozitivnopravno usmjereno i pratiti razvoj suvremenog društva. Upravo iz tih razloga, sadržajnih i ostalih zanimljivosti, ovo djelo zaslužuje dodatnu pažnju. Stoga će ovaj članak imati cilj prikazati djelo Matije Vučetića sa sadržajnog aspekta, koncentrirajući se na izradu samog djela, njegove sadržajne odrednice i formalni raspored pojedinih dijelova (knjiga, *liber*, glava, *caput* i paragrafa) uz komentare određenih zanimljivih područja. Sveobuhvatna znanstveno-kritička analiza morat će pričekati cjeloviti i kvalitetni prijevod ovog djela koje u nas još uvijek nažalost postoji samo u latinskom izvorniku, čime sustavno iz dana u dan gubi publiku¹.

Vučetićevo djelo, pisano na latinskom, nastalo je 1819. u Budimu² kao udžbenik kaznenog prava u širem smislu (kazneno materijalno i kazneno procesno pravo, bez prava izvršenja sankcija) za Ugarsko sveučilište. Stoga je opravdano zapitati se zašto je mađarski udžbenik kaznenog prava bitan hrvatskoj pravnoj znanosti 21. stoljeća.

Prvi, no ne i najvažniji, razlog jest da je Vučetić profesor hrvatskog podrijetla. Stoga on, bez obzira na činjenicu da predaje i radi u Budimu, pripada dijelu hrvatske pravne baštine, dijelu hrvatske pravne znanosti koja se, posebice u

* Tihomir Mak, student IV. godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

¹ Valja napomenuti da se u ovom prikazu predstavljaju instituti, problemi i pitanja kaznenog materijalnog i kaznenog procesnog prava u kontekstu vremena u kojem je djelo stvarano. To znači da prikaz obiluje terminološkim neujednačenostima s današnjom znanošću. Odlučio sam se za takav pristup kako bih što vjernije prikazao stavove Matije Vučetića, bez kompromisa i terminoloških prilagodbi. Stoga se čitatelja upozorava da prilikom susreta s terminima i njihovim objašnjenjima koja danas nemaju nikakvu znanstvenu podlogu i koja su potpuno odbačena ima na umu činjenicu da je znanost nekoć razmišljala drugačije, a da ovaj prikaz prenosi stavove te znanosti s maksimalnom mogućom točnošću i doslovnošću.

² Budim i Pešta spajaju se formalno u jedan grad tek u drugoj polovini 19. stoljeća.

ono doba, nije niti mogla teritorijalno koncentrirati isključivo u Hrvatskoj, već se raspršila po zajedničkoj državi. Proučavanje hrvatske pravne povijesti i znanosti bez ikakve dvojbe uključuje i Vučetića, bez obzira na kojem je sveučilištu predavao.

Drugi je razlog taj što je Hrvatska u devetnaestom stoljeću ne samo institucionalno nego i pravno usko povezana s Ugarskom (Hrvatska u to doba ulazi u pojam "Ugarske i njoj pridruženih zemalja"). Ona dijeli, uz veća ili manja odstupanja ovisno o pojedinom teritorijalnom dijelu, zakone ali i znanstvene zasade s ondašnjom Ugarskom. Hrvatska i Ugarska su, bez obzira na stanoviti razinu hrvatske samostalnosti, jedan pozitivnopravni i pravnoznanstveni corpus³.

Treći razlog svoju važnost crpi iz vremenske točke u kojoj Vučetić stvara. Devetnaesto stoljeće, točnije njegov početak, neobično je važno za razvoj pravne znanosti. Doba je to kada je, nakon srednjovjekovne strogosti, nejednakosti, partikularnosti i arbitratnosti na velika vrata zakucala Francuska revolucija sa svojim zasadama te u konačnici dovela do formiranja građanskih država koje su pravno počivale na uvelike različitim načelima od onih koja su do tada dominirala pravnom misli. Bez obzira na činjenicu da Vučetićevo djelo ne pokazuje značajniji utjecaj novih ideja, ono je interesantno kao biljeg prijelaznog perioda koji pravnu nesigurnost srednjeg vijeka pretvara u pravni sustav koji svoje temelje nalazi u pojmu ljudskih prava, pojmu koji ima gotovo nemjerljivo značenje za problematiku kaznenog prava.

Četvrti je razlog vezan uz sam sustav visokoškolskog obrazovanja koji postoji u Hrvatskoj u devetnaestom stoljeću. Važnost Vučetićeve djela proizlazi iz činjenice da se veliki broj hrvatskih studenata školuje upravo u Budimu (uz Beč, dakako). U Hrvatskoj se, naime, političko-kameralni studij osniva u Varaždinu 1769. a faktički počinje 1770. djelovanjem profesora Adalberta Barića. Godine 1776. osniva se u Zagrebu Kraljevska akademija znanosti koja sjedinjuje preseljeni Kameralni studij i bivšu Isusovačku akademiju. No, apsolutistička vlast za svoje potrebe upravljanja ogromnim kraljevstvom treba stručnjake što prije, pa tako Marija Terezija krajem osamnaestog stoljeća šalje velik broj studenata iz Hrvatske na studije u Beč i Peštu uz pomoć stipendija. Sličan se postupak nastavio i u devetnaestom stoljeću, pa tako velik broj vodećih hrvatskih pravnika dolazi pod utjecaj onog što se podučava u Ugarskoj - a to je upravo Vučetić.

Upravo stoga prikaz ovog djela treba započeti s postavljanjem samog djela, ali i Hrvatske uopće, u odgovarajući povijesni, politički i pravni kontekst.

³ Tako Horvatić za materijalno kazneno pravo onog doba tvrdi da je "manje izvorno hrvatsko nego ikada ranije, ali je...to pravo ipak silom prilika bilo i hrvatsko, odnosno valja ga smatrati dijelom neprekinute povijesti hrvatskog materijalnog kaznenog prava.", ŽELJKO HORVATIĆ, NOVO HRVATSKO KAZNENO PRAVO, 86, 1997.

1. POVIJESNO-POLITIČKI OKVIR

Hrvatska u doba izlaska djela Matije Vučetića (1819) politički je tijesno vezana uz Ugarsku. Odlukom Sabora 1790. Hrvatska se Ugarskoj uvelike približava dragovoljnom predajom velikog broja kompetencija Ugarskom saboru, kao zajedničkom, Ugarsko-hrvatskom saboru te priznavanjem djelovanja Ugarskog namjesničkog vijeća na teritoriju Hrvatske. Državna zajednica koja je tako nastala smatra se državnom zajednicom posebnog tipa, koju ne vezuje više samo osoba vladara, već se približava pojmu realne unije uz očiglednu nadređenost Ugarske. Radi se o nejednakoj realnoj uniji - *unio realis inaequalis*⁴. Hrvatska će ostati tako povezana s Ugarskom sve do revoulcije 1848. nakon čega će uslijediti, nedugo nakon perioda Bachovog apsolutizma, Hrvatsko-ugarska nagodba.

To je ujedno i doba u kojem, zbog upravo spomenute činjenice jačeg povezivanja i intenzivnijeg podređivanja, jača nastojanje lingvističkog podređivanja Hrvatske Ugarskoj. Težnjama za uvođenjem mađarskog hrvatski se puk uspješno opire kroz svoje institucije braneći latinski "u kojem su pisani svi zakoni i sva posvećena prava hrvatskog kraljevstva."⁵ Nezaustavljivost ugarskih jezičnih i ostalih pretenzija prema Hrvatskoj roditi će nešto kasnije ilirskim pokretom kao izravnim odgovorom kojim se pokušala obraniti hrvatska državnost.

To je također doba u kojem su hrvatske zemlje još uvijek rascjepkane na nekoliko jedinica koje se, doduše, sve nalaze u okvirima Habsburške Monarhije, ali pod raznim upravnim sustavima. To je i doba u kojem vlada Franjo I. koji se suočava s izbijanjem Francuske revolucije i koji se trudi suzbiti njen utjecaj na državu dok paralelno trpi poraze koje mu nanosi Napoleon.

2. POVIJESNO-PRAVNI OKVIR

Pravni kontekst u kojem Vučetić stvara svoj udžbenik nesumnjivo uključuje veliku reformu kaznenog zakonodavstva koju provodi Marija Terezija. Do 1768. godine u Hrvatskoj se primjenjuje kazneno pravo razasuto u nizu zakonskih članaka, kraljevskih dekreta i drugih propisa koje primjenjuju sudovi. Kao pomagala koriste se i *Constitutio Criminalis Carolina* iz 1532. i *Ordo Fernandea* iz 1656. (*Ordo Fernandea*, zbornik Ferdinanda III. uvršten je u *Corpus iuris Hungarici*⁶, osnovu Vučetićeve djela). 1786. donesen je kazneni zakonik Marije

⁴ NEDA ENGELSFELD, *POVIJEST HRVATSKE DRŽAVE I PRAVA, RAZDOBLJE OD 18. DO 20. STOLJEĆA*, 67, 1999. (dalje ENGELSFELD)

⁵ *Ibid.*, 71.

⁶ Austrijskom zakonodavstvu nikako nije polazilo za rukom uvesti austrijske zakone u Ugarskoj, no *Ordo Fernandea* to je postigla - unatoč činjenici da taj akt nikad formalno nije proglašen zakonom u Ugarskoj, koristilo ga se u velikoj mjeri u praksi, što je rezultiralo

Terezije koji je predstavljao određeni napredak prema dotadašnjem zbog liberalnijih elemenata, ali koji je još uvijek bio feudalni zakonik. Marija Terezija unosi niz novosti - smanjuje surovost kazni, ukida neka starija kaznena djela (progon vještica) i ukida torturu (još 1776, no tome se podosta opiru pojedine županije u Hrvatskoj koje ističu da je tortura nužno i neizbježno sredstvo za saznavanje istine), no zadržava inkvizitornost postupka.

Terezianu je 1788. godine zamijenio Opći red za kaznene sudove Josipa II, a kasnije Kazneni zakonik iz 1803. koji je sadržavao i kazneno procesno i kazneno materijalno pravo, a koji predstavlja posljednje uređenje kaznenog postupka u doba inkvizitornog postupka⁷, posebice nakon formalnog ukinuća torture.

Hrvatska i Slavonija pravno su odvojene od Vojne krajine koja je u potpunosti pod austrijskom upravom, a dalmatinski krajevi dio su Ilirskih provincija, Napoleonove tvorevine.

3. SADRŽAJNI PRIKAZ

Matija Vučetić svoj je udžbenik podijelio u tri dijela: *Uvod u ugarsko kazneno pravo*, *Knjigu prvu: Teoretsko kazneno pravo* i *Knjigu drugu: Praktično kazneno pravo*. Prva i druga knjiga poznaju i daljnju podjelu koja će biti prikazana u poglavljima koja se njima bave. Nastavak ovog prikaza predstaviti će svaki od dijelova odvojeno te ih na kraju staviti u zajednički kontekst u kojem su i stvarani.

UVOD U UGARSKO KAZNENO PRAVO

Prvi dio knjige posvećen je definiranju pojmova kao što su pravo i kaznenopravna znanost, pomoćnim disciplinama i izvorima ugarskog kaznenog prava te tzv. "pomoćnim sredstvima" (*subsidia iuris*). Posljednji dio uvodnog dijela bavi se znanstvenom povijesti kaznenopravne misli (*Historia Literaria Iuris Criminalis*), metodama podučavanja (*Methodus docendi Iurisprudentiam Criminalem*) i koristima kaznenopravne znanosti (*Iurisprudentiae Criminalis Utilitas*).

Sustav kaznenog prava, prema Vučetiću, upire se u dva vrlo jednostavna pojma - pojam *delikta* i pojam *kazne*. *Delikt* u širem smislu definiran je kao

prihvaćanjem inkvizitorne forme kakva je prevladavala u Austriji, što je kasnije i formalizirano uvrštavanjem u Corpus Iuris Hungarici, pod naslovom *Forma processus iudicii criminalis seu praxis criminalis*; preuzeto iz: OGORELICA, KAZNENO-PROCESUALNO PRAVO, 81.

⁷ VLADIMIR BAYER, KAZNENO PROCESNO PRAVO - ODABRANA POGLAVLJA, KNJIGA II. PUVIJEŠNI RAZVOJ KAZNENOG PROCESNOG PRAVA, 81, 1995.

bilo koja protuzakonita radnja koja prijeti sigurnosti društva odnosno koja je suprotna pravu države (*actio illegalis securitati consociationis Civilis et iurium Civium adversa*⁸), dok su njegovi oblici označeni kao delikt u užem smislu i kažnjivo djelo (*reatus*). *Kazna* je pak zlo upereno protiv prijestupnika. *Ius puniendi*, tj. pravo kažnjavanja koje se temelji na pravu na obranu počinjenjem nekog zla napadaču iz razloga što je on nekome nanio zlo⁹, Vučetić dijeli na prirodno i pozitivno. Prirodnom, koje se spoznaje zakonima razuma, izvorište je u prirodi; pozitivno pravo rađa se iz objave onog koji vlada, a uključuje zakonodavca i zakonske norme (*norma actionis*).

Vučetić zakone prvenstveno dijeli na opće i posebne, izvodeći tu distinkciju ovisno o adresatima određenih normi - tako su *posebni* oni zakoni koji se tiču dijela naroda, a *opći* oni koji *omnes Cives Monarchiae Hungaricae obligant* (obvezuju sve građane Ugarske Monarhije). Ostale su podjele prema Vučetiću potpuno nepotrebne i, dapače, suvišne jer nisu ni od kakve koristi¹⁰.

U poglavlju u kojem govori o objektu kaznenog prava i njegovim dijelovima, autor navodi podjelu kojom se poslije koristi kao osnovicom za razdjeljivanje svojeg djela na prvu i drugu knjigu. Kaznenopravnu znanost dijeli na teoretsko kazneno pravo i praktično kazneno pravo. Ta podjela s određenim rezervama odgovara podjeli koju priznaje današnja znanost, s tom razlikom što ju ona drugačije naziva - radi se o podjeli na kazneno materijalno i kazneno formalno (procesno) pravo. *Teoretsko* je ono koje se kreće oko uzroka i izvora kaznenih djela¹¹ i kazni, a sastoji se od "općeg" i "pozitivnog posebnog" dijela¹². *Praktično* pak "izlaže način postupanja, nasuprot pogrešnim (načinima), kod pozitivnog propisanog prava te povrijeđena prava onih građana protiv kojih se postupa"¹³.

Od disciplina srodnih kaznenom pravu i vezanih uz kazneno pravo Vučetić ne poznaje gotovo ni jednu od disciplina koje moderna znanost svrstava u ovu

⁸ MATTHIAS VUCHETICH, INSTITUTIONES IURIS CRIMINALIS HUNGARICI IN USUM ACADEMIARUM REGNI HUNGARIAE, 2, 1819. (dalje IICH)

⁹ Pojam kaznenog prava u subjektivnom smislu, prema: ŽELJKO HORVATIĆ - PETAR NOVOSLEC, KAZNENO PRAVO (OPĆI DIO), 28, 1999.

¹⁰ *Caeteris divisionibus utpote intuitu aetatis, fontium etc. cum nullius sint utilitatis practicae, facile carere possumus.* "Možemo lako biti bez drugih podjela, kao što bi bile one koje se obaziru na vrijeme, izvore i sl. jer one nisu ni od kakve koristi." IICH, 5, 1819.

¹¹ *Principia delictorum* obuhvaćaju kako materiju materijalnog prava (pojam kaznenog djela) tako i određene kriminološke spoznaje.

¹² ... *duas partes, unam Generalem, quae generalia principia de delictis, eorumque poenis in abstracto... sistit; alteram positivum specialem, quae singulorum delictorum species eorumque poenas ... recenset....*; "...dva dijela, jedan Opći, koji ustanovljuje opće uzroke delikata te apstraktno (određuje) kazne za njih... drugi, pozitivni posebni, koji pobrojava pojedinačna kaznena djela i kazne za njih." IICH, 8, 1819.

¹³ ... *proponit modum, adversus facinorosos, iuxta praescriptum legum positivarum procedendi, et iura laesae Civitatis vindicandi. Id.*

kategoriju. No, s druge strane, Vučetić ovdje nabraja neke discipline koje se već samim nazivom nameću kao zanimljive: on poznaje tzv. *filozofiju pozitivnog kaznenog prava* (*Philosophia Iuris positivi Criminalis*) te *filozofsko kazneno pravo*¹⁴ (*Ius Criminale philosophicum*). Za Vučetića razlikovanje između, primjerice, *ius criminale philosophicum* i *ius criminale positivum* izrazito je jednostavno - filozofsko kazneno pravo nije ništa drugo nego znanost o prirodnom pravu koja ima doticaj s deliktima i kaznama i tako sadržava kriterije pravednosti ili nepravednosti pozitivnih zakona o kaznama, njihove izvore i sl. Upravo se zbog svog znanstvenog pristupa, svoje povezanosti s prirodnim pravom i kriterija pravednosti ona razlikuje od samog pozitivnog prava koje se sastoji od pozitivnih odredbi. Drugu zanimljivost, *philosophiam iuris positivi criminalis* čine razmišljanja o neophodnosti postojanja zakona kao što je kazneni, o njihovoj korisnosti i prikladnosti. *Philosophia iuris positivi criminalis* vodi do razumijevanja pojma koji nazivamo duh zakona, do svega onoga što ne smatramo ogoljelom znanosti, tvrdi Vučetić. Da bi dodatno pojasnio pojam filozofije pozitivnog kaznenog prava, Vučetić se poziva na filozofiju pozitivnog prava i Montesquieua.

Izvore prava¹⁵ autor dijeli na domaće i strane, ovisno o porijeklu zakonskog teksta. Daljnja, detaljnija podjela izvora dijeli na *donesene zakone o zločinima i kaznama* (radi se o pravilima koja proizlaze *de lege lata*), *statute pojedinih mjesta* (*Statuta Locorum Particularium*), *kraljevske privilegije* (*Privilegia Regum*) te *blagodarne kraljevske reskripte* (*Benigna Rescripta Regia*). *Privilegia Regum* uređuju imunitete i iznimke od primjene prava, dok *Benigna Rescripta Regia* određuju oblik kaznene sudbenosti, dopunjavaju manjkave zakone te propisuju pravila parničenja odnosno služe kao svojevrsni korektiv postojećeg nadopunjavajući i uređujući one dijelove u kojima nedostaje normi ili su one manjkave. Vučetić također spominje i običaj (*consuetudo*) te odluke sabora (*decisiones Curiae Regiae*) kao izvore. Kriterij ove podjele očigledno nije jedinstven, ali kako je riječ o vremenu kada o sistematizaciji građe u onom smislu u kojem ju moderna znanost poznaje još nije uputno govoriti, i ovakva, doduše nepregledna, podjela ipak predstavlja pomak naprijed¹⁶.

Nedvojbeno su u ovom dijelu prikaza pažnje vrijedna tzv. *subsidia iuris* - pomoćna sredstva ili pomoćne spoznaje, pomoćna teoretska znanja (*auxiliares cognitiones*). Ona pomažu, promiču i dogotovljuvaju znanstvenu misao te prido-

¹⁴ Radi se o vrlo nezahvalnom terminu za prevođenje - ispravnije bi možda bilo *filozofijsko k. p.*

¹⁵ Pravilo je, tvrdi autor, da čim nešto nosi ime zakona ili ima zakonsku snagu, ima se smatrati izvorom prava.

¹⁶ Sistematika, doduše, postoji u smislu sastavljanja *Corpus Iuris Hungarici* koji se vodi načelom *lex posterior derogat legi priori*.

nose njenom jasnijem i potpunijem razumijevanju. Upravo stoga što je ugarska kaznenopravna znanost mješovita i upravo zato što se sastoji od raznih filozofskih, povijesnih i filoloških sastavnica potrebno je izučavati i te discipline, tvrdi Vučetić. On tako razlikuje *subsidia Philosophica*, *subsidia Philologica* i *subsidia Historica*¹⁷.

Još je jedan segment uvodnog dijela kojem treba posvetiti malo vremena i pažnje - to je dio koji se odnosi na znanstveno-izdavačku povijest kaznenopravne misli. Posebice je zanimljiv dio u kojem autor navodi pisce s područja kaznenog prava, naročito one domaće¹⁸. Početak znanstvenog "suočavanja" s materijom kaznenog prava u onom smislu u kojem danas podrazumijevamo sustavno i znanstveno bavljenje nekom materijom popraćeno pismenim uratkom Vučetić smješta u drugu polovinu 18. stoljeća (1764). Kao prvi primjerak znanstvenog izdanja (*proditum scientificum*) Vučetić navodi djelo *Praxis Criminalis Inclyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum* koje je napisao Gabriel Gochetz de Tarno. Slijede ga Matthias Bodo¹⁹, Stephanus Huszty²⁰ i Paulus Szlemenics²¹. Samostalnim disertacijama proslavili su se, tvrdi Vučetić, Iosephus Huszty²², Aleksander Varadi Szakmary²³, Aloysius Szlabigh²⁴, Andreas Chazar²⁵ i Iohannes Frejes²⁶. Vučetić ovom popisu dodaje još i djelo *Intstitutiones Iuris privati Hungarici* izašlo 1817, samo dvije godine prije izlaska njegova vlastitog djela, autora Emerika Kelemena, Vučetićeve prijatelja i kolege. Tako ovaj popis čini i zanimljivlju minibibliografiju ugarske i hrvatske kaznenopravne znanstvene materije druge polovine osamnaestog stoljeća i samih početaka devetnaestog stoljeća.

KNJIGA PRVA - TEORETSKO KAZNENO PRAVO

Prva knjiga koja se bavi onim što Vučetić naziva teoretskim kaznenim pravom podijeljena je na dva dijela, od kojih prvi ima devet, a drugi četiri glave (*caput*).

¹⁷ Sažeto prikazano, filozofija pomaže svojim spoznajama o privatnom pravu pri primjeni pozitivnog prava, filologija tumači snagu i moć riječi unesenih u zakone (zakoni su na latinskom, op.), a povijest pomaže utoliko što se duh novih zakona crpi iz povijesti.

¹⁸ Izraz *domaći* ovdje treba tumačiti u kontekstu ondašnjih političkih prilika - Vučetić domaćim piscima smatra, naravno, i ugarske pisce.

¹⁹ *Iurisprudentia Criminalis secundum praxim et Constitutiones Hungaricas*, 1751.

²⁰ *Iurisprudentia practica seu Commentarius novus in Ius Hungaricum*, 1758.

²¹ *Elementa Iuris Criminalis Hungarici*, 1817.

²² *Dissertatio Iuridico-Philosophica de finibus poenarum, et num satisfactio inter eos, referri debeat*, 1788.

²³ *Dissertatio Inauguralis Iuridico-Philosophica num delinquenti gratia fieri possi? ei etiam in quem lege Divina veteris Testamenti poena sancita est*, 1788.

²⁴ *Dissertatio Philosophico Iuridica de talionis notione, speciebus et mortalitate*, 1790.

²⁵ *Quaerenti: quid sit Crimen laesae Majestatis? amico respondit.*, 1795.

²⁶ *Supplicia capitalia vindicat etc.*, 1808.

Prvi dio nosi naslov *O deliktima i kaznama općenito*. Prve tri glave posvećene su isključivo kaznenim djelima - one se bave pojmom i podjelom delikata, njihovim subjektima i objektima, radnjom i načinom počinjenja odnosno onim što bismo danas smatrali materijom općeg dijela. Preostalih šest glava sadržava razmatranja koja se tiču kazni. Tako su tu glave o prirodi i svojstvima kazni, njihovim oblicima, uračunavanju kaznenog djela u kaznu²⁷, uzrocima ublažavanja kazne, moći suca oko dosuđenih kazni te načinima ukinuća kazne.

Drugi dio nazvan je *Ius Criminale Theoreticum positivum speciale de singulis speciebus delictorum eorumque legalium poenarum*²⁸. On sadržajno odgovara posebnom dijelu materijalnog kaznenog prava²⁹. Četiri velike glave obrađuju sljedeća područja: kaznena djela protiv države³⁰, privatna kaznena djela i posebice ona koja povređuju urođena prava čovjeka te stečena prava³¹ i, konačno, kaznena djela protiv puti³².

Kako gotovo svaka od tih glava sadržava izrazito interesantne podatke koji pokazuju znatne i nipošto nebitne razlike između današnje i ondašnje pozicije unutar materijalnog kaznenog prava, u nastavku će biti prikazana svaka glava odvojeno, sa svim svojim posebnostima i zanimljivostima.

DIO PRVI

GLAVA PRVA

Prva glava prvog dijela nosi naslov *Pojam i podjela kaznenih djela (Notio et divisio delicti)*. Kako autor sustavno slijedi udžbeničku formu i stil pisanja, glavu započinje definiranjem kaznenog djela. Prema njemu, deliktom se naziva radnja koja pogađa sigurnost prava, cijelog društva ili pojedinog građanina ili ne čini nužno da bi se ona osigurala³³. Isto tako, delikt je svaka nedopuštena radnja (*actio illicita*) počinjenja činjenjem ili nečinjenjem pod uvjetom da je

²⁷ Termin *imputatio* doslovno znači *uračunati*, no ovdje se prije radi o *odmjeravanju* vrste i mjere kazne s obzirom na obilježja kaznenog djela.

²⁸ Posebno pozitivno teoretsko kazneno pravo o pojedinim kaznenim djelima i njihovim zakonskim kaznama.

²⁹ Potrebno je istaknuti da Vučetić jasno uočava potrebu za razdvajanjem općeg i posebnog dijela materije materijalnog kaznenog prava, postupka koji je u Europi već započeo francuskim *Code penal* koji je 1791. prvi uveo takvu podjelu - od donošenja tog zakona do izlaženja Vučetićeve djela prošlo je 28 godina.

³⁰ Doslovna formulacija je "koja ju neposredno oštećuju" - *delicta quae rempublicam immediate laedunt*.

³¹ *iura connata, iura acquisita*

³² Doslovno *carnis*, meso.

³³ Radi se, dakle, o mogućnosti počinjenja činjenjem ili nečinjenjem.

za nju zakonodavac previdio barem prijetnju kaznom³⁴. Tako se delikt može najopćenitije i najsažetije definirati kao *svako slobodno i tuđe (vanjsko) činjenje ili nečinjenje koje je ugarskim zakonima zabranjeno prijetnjom javne kazne*.³⁵ Odmah u nastavku dolazi objašnjenje nekih prije korištenih pojmova. Naime, jezgru pojma kaznenog djela prema Vučetiću čini nekoliko elemenata, od kojih se neki nalaze u definiciji, a nekima tamo, očito, nije mjesto. Tako srž pojma čine odrednice *actio libera et externa, laesio iurium aliorum*³⁶, *repugnare legi poenali*³⁷ i *transgressorem legis poenalis saltem poena lege determinata*³⁸.

*Actio libera*³⁹ je radnja koja je bez slobodne namjere onog koji radi (*determinatio libera agentis profecta*) te koja je slobodna od takvih činitelja koji se ne mogu spoznati vanjskim osjetilima. Sva ta djelovanja koja se rađaju iz vanjskih čina objekt su kaznenog prava. Vučetić time u biti želi ograničiti pojam ljudskog djelovanja. Po njemu samo ono djelovanje koje je vanjsko u smislu da nije rezultat nekih skrivenih ili, bolje rečeno, unutarnjih pojava (pojava kao što je san) i koje je slobodno od utjecaja čimbenika koji ne mogu biti spoznani može biti objektom kaznenog prava. Radnja se, dakle, mora očitovati u vanjskom svijetu. Vučetić se ovdje nalazi na polju definicije radnje odnosno njezina negativnog obilježja (radnju ne čine misli koje se nisu očitovale u vanjskom svijetu).

Taj čin također mora i oštetiti nečije tuđe pravo. Ukoliko toga nema, tvrdi Vučetić, nema ni kaznenog djela. Polazeći od tog stava, vidljivo je da Vučetić stoji na poziciji da povređivanje vlastitih prava ne može sačinjavati kazneno djelo, što je i danas uz pojedine iznimke jedno od temeljnih postulata materijalnog kaznenog prava⁴⁰.

Čin mora biti suprotan kaznenim zakonima. Tako Vučetić načelo zakonitosti proteže kroz dva zahtjeva - ovaj i sljedeći kojim zahtijeva određenost kazne.

³⁴ *Si quis actionem securitati iurim, aut totius consociationis Civilis, aut singularium Civium contrariam ponat, aut omittat, committit actionem illicitam, quam si Legislator Civilis non tantum sub comminatione nullitatis, sed et sub comminatione poenae suspici, aut omitti vetet, oritur delictum.* IICH, 41, 1819.

³⁵ *Omnis actio vel ommissio libera, et externa, legibus Hungarorum sub comminatione poenae publicae vetita;* IICH, 41, 1819.

³⁶ Doslovno Vučetić tvrdi da radnja mora u sebi sadržavati povredu tuđeg prava (*in se involvere laesionem iurium aliorum*).

³⁷ Suprotstavljanje zakonima o kaznama.

³⁸ Radi se o zahtjevu za načelom zakonitosti - Vučetić, naime kaže da *prekršitelja zakona treba čekati barem zakonom određena kazna (maneat transgressorem legis poenalis, saltem poena lege determinata)*.

³⁹ Najvjerniji bi prijevod ovog termina bio "slobodna radnja", uz napomenu da radnja uključuje kako činjenje tako i nečinjenje.

⁴⁰ Tako primjerice samoranjavanje nije kažnjivo osim ako mu je svrha bila namjerno onemogućavanje izvršenja neke zakonom propisane obaveze (samoranjavanje da bi se spriječilo služenje vojske).

Kazneno djelo dakle predstavlja samo onaj čin koji je suprotan zakonu (dakle, za koji postoji prohibitivna ili imperativna norma)⁴¹. Isto tako, kazna mora biti *barem* određena, odnosno nedopušteno je propisivanje apsolutnih kazni. Tu se, dakle, radi o načelu *nulla poena sine lege* (jer ako kazna mora biti određena, pretpostavlja se da je određena zakonom) odnosno o zahtjevu određenosti (*lex certa*). Objasnjavajući taj stav, Vučetić eksplicitno naglašava da *iudex enim non est Legislator sed minister legum*⁴² čija je funkcija primjenjivati zakon na činjenice, a ne prilagođavati ih s obzirom na njihovu prikladnost ili neprikladnost.

U nastavku Vučetić se bavi odvajanjem pojma kaznenog djela od pojmova kao što su kažnjivo djelo (*reatus*)⁴³, prijevara (*vitio*), prijestup (*peccatum*) te neprijateljski čin ili čin nejednakosti (*actio iniqua, actio inimica*)⁴⁴. Kaznena djela nadalje dijeli s obzirom na pet kriterija. Razlikuje podjelu kaznenih djela s obzirom na objekt, s obzirom na subjekt, s obzirom na jačinu odnosno važnost (*magnitudo*), s obzirom na uračunavanje (*imputatio*)⁴⁵ i s obzirom na način počinjenja (*modus committendi*).

Djela s obzirom na objekt mogu prema Vučetiću biti javna ili privatna, ovisno o tome ugrožavaju li državu kao takvu ili pojedine građane.

S obzirom na subjekt, Vučetić uvodi i danas prihvaćenu podjelu na *delicta communia* i *delicta propria* odnosno *opća kaznena djela* i *posebna kaznena djela*. Riječ je dakle o podjeli s obzirom na krug mogućih počinitelja, koje Vučetić smatra subjektima.

Teška kaznena djela i *lakša kaznena djela* (*delicta gravia, delicta leviora*) rezultat su podjele prema važnosti odnosno težini, ovisno o tome u kolikoj mjeri povređuju dobrobit države. Teška kaznena djela, navodi autor, mogu biti takva da zaslužuju smrtnu kaznu (*delicta capitalia*) ili neku manju, ali ipak težu kaznu (*delicta non-capitalia*)⁴⁶.

⁴¹ Radi se o načelu *nullum crimen sine lege scripta*.

⁴² "...sudac nije zakonodavac, već podvornik zakona", II CH, 43, 1819.

⁴³ Razlika između kažnjivog djela i delikta prema autoru svodi se na sljedeće - delikt se od kažnjivog djela razlikuje kao vrsta od roda; kažnjivo djelo je svako djelo koje uključuje nezakonitu radnju pa je stoga širi pojam.

⁴⁴ Tako *vitio* određuje kao nepoštovanje zakona odnosno nemoralno ponašanje, a *peccatum* kao opću povredu moralnog zakona, posebno kršenje religijskih pravila koje nije vezano teritorijalnim važenjem; *actio inimica* se sastoji više u povredi države nego građana, a šteta od te radnje najčešće se očituje kao iskorištavanje ili nasilna okupacija dijela državnog teritorija.

⁴⁵ Ovdje se termin *imputatio* treba shvatiti doslovno, kao "uračunljivost", ali ne i kao sinonim za ubrojivost - naime, podjela prema ovom kriteriju razlikuje *delicta dolosa* i *delicta culposa*, odnosno kaznena djela počinjena s namjerom i kaznena djela počinjena iz nehaja, što je, naravno, posve nezamisliva podjela u današnjoj znanosti (radi se dakle doslovno o uračunavanju nekog djela određenoj osobi).

⁴⁶ Pri odabiru kazne veliku pozornost zaslužuje priroda djela - tako se obično ubojstvo kažnjava mačem, a ubojstvo roditelja hrapavim mačem.

S obzirom na uračunavanje, tj. imputiranje kaznenog djela počinitelju, djela su ili doložna ili kulpožna, što će reći da su počinjena ili s namjerom (*dolus*) ili iz nehaja (*culpa*). Vučetić tvrdi da su djela ili namjerna ili nehajna. Unutar iste podjele on čak i navodi podjelu na *pokušana* i *dovršena* djela⁴⁷.

S obzirom na način počinjenja Vučetić razlikuje *omisivne* i *komisivne* delikte prema tome krši li se prohibitivna ili imperativna norma. To objašnjava terminom *actio positiva* za činjenje i *actio negativa* za nečinjenje.

Vučetić poznaje i stjecaj. *Concursus delictorum* prema njemu može biti idealni, objektivni i subjektivni. *Idealnim stjecajem* jednom se radnjom krši više kaznenih normi, dok se *objektivnim stjecajem* različitim radnjama krše različite norme. *Subjektivni stjecaj* po Vučetiću je pak pojava kojom se različitim radnjama krši jedna norma, s tim da može doći do povrede samo jednog zaštitnog objekta, kada se radi o produljenom deliktu, ili do povrede više zaštitnih objekata, što autor naziva ponovljenim deliktom. Ovdje nudi i primjere. Tako je primjer idealnog stjecaja spolni odnošaj s tuđom ženom koji može biti preljub, incest i nasilno obećavanje (silovanje). *Latrocinium*⁴⁸ je primjer objektivnog stjecaja, a pljačkanje (*furtum*) nekoliko kuća ili krađa nekoliko osoba (*rapina*) primjeri su subjektivnog stjecaja odnosno produljenog djela. Tako u današnjim terminima, uvjetno rečeno, Vučetićevo *idealni stjecaj* još se uvijek tako naziva, *objektivni stjecaj* danas je *realni*, a *subjektivni stjecaj* sačinjava danas odvojeni institut *produljenog djela*.

GLAVA DRUGA

Druga glava najkraća je glava cijelog prvog dijela sadrži svega tri stranice. No ona se bavi izrazito zanimljivom tematikom - onim što Vučetić naziva subjektima i objektima kaznenih djela.

Prvi dio nosi naslov *Prikladnost subjekta kaznenog djela* i bavi se obilježjima mogućih počinitelja kaznenih djela. Tako je svaka osoba koja je obdarena razumom (*persona rationis praedita*) i ujedno podvrgnuta zakonodavnoj i sudbenoj vlasti mogući počinitelj. Oni koji nemaju razuma nisu ni sposobni za

⁴⁷ Radi se, točnije, o djelima pokušavanja i dovršenim djelima (*delicta attentata* i *delicta consummata*) - vidi kasnije kod prikaza druge glave.

⁴⁸ Za opise pojedinih kaznenih djela vidi kasnije u drugom dijelu; važno je napomenuti da Vučetićevo razmišljanje nisu usklađena s današnjim teoretskim postavkama, pa stoga neke od navedenih podjela, kao što je ova vezana uz problematiku stjecaja, treba razumjeti i iščitavati u kontekstu vremena u kojem je Vučetićevo djelo stvarano, a ne u okvirima današnje znanosti kaznenog prava (današnja definicija stjecaja koja implicira počinjenje barem dva kaznena djela u Vučetićevo kontekstu ne stoji - kod njega je stjecaj svojevršno sjedinjenje različitih elemenata kaznenog prava u određenoj žarišnoj točki - objektu (objektivni), subjektu (subjektivni) i sl.).

zločin⁴⁹. U tu grupaciju svrstava Vučetić djecu, mahnite osobe i osobe kojima je opsjednuta duša (*mente capti*).⁵⁰ Nema sumnje, tvrdi Vučetić, koje su osobe te koje su *fizički* kadre počiniti kazneno djelo, no ono što Vučetića zabrinjava je pitanje mogu li časte, sabrane osobe uopće imati razlog za zločin. Nadalje, osoba mora biti podvrgnuta zakonodavnoj i sudbenoj vlasti da bi se mogla ubrojiti u kategoriju potencijalnih počinitelja (subjekta) kaznenog djela.

Drugi dio, objekt kaznenog djela, prema Vučetiću, svakom je slučaju država, a u ponekim slučajevima pojedinac. S obzirom na svojstvo objekta kaznenog djela (zaštitni objekt) odnosno s obzirom na to čija se prava povrijeđuju⁵¹, Vučetić razlikuje *personalna* i *realna* kaznena djela. *Delicta personalia* napadaju prava osoba, dok *delicta realia* diraju u prava stvari. Naglašava također načelo da nema kršenja zakona tamo gdje prava nema, pa tako diranje u ničiju stvar ne čini kazneno djelo.

Na poziciji žrtve kaznenog djela Vučetić priznaje sve građane Ugarske bez obzira na njihovu poslovnu sposobnost odnosno duševne nedostatke. Čak i pravna osoba može biti povrijeđena kaznenim djelom. Pravo ima dužnost braniti građane, bez diskriminacije, ističe Vučetić. Stranci na području Ugarske također potpadaju pod važenje njezinih zakona, pa tako mogu biti i počinitelji i žrtve kaznenih djela propisanih ugarskim zakonima, jer ih vezuju ne samo oni nego i opća pravna načela.

GLAVA TREĆA

Treći *caput* posvećen je činu i načinu počinjenja. Tako ovdje autor objašnjava što je uopće *actus delinquendi* dodajući tome ponovo podjelu na dovršena i pokušana djela⁵². Tako radnja mora biti ostvarena u vanjskom svijetu (građanin koji razmišlja o počinjenju djela samo je nemoralan, a prema pravu on ne čini povredu, ističe autor), slobodno poduzeta i takvog karaktera da ju se može pripisati počinitelju. Uz to mora i povrijediti pravo drugoga, no ako ovaj drugi

⁴⁹ Na pitanje može li pravna osoba biti odgovorna za kazneno djelo, točnije: je li pravna osoba sposobna za počinjenje kaznenog djela, Vučetić odgovara pozitivno - ako je pravna osoba ništa drugo nego skup fizičkih osoba, onda i pravna osoba može biti sposobna počiniti kazneno djelo ako su to sposobne fizičke osobe koje ju čine (podrazumijeva se da je kazneno djelo konsenzus svih članova pravne osobe); Vučetić ovdje ne uočava silne probleme koji proizlaze iz takve koncepcije.

⁵⁰ *Subiectum ergo delicti potest esse omnis persona, dummodo usu rationis praedita sit: qui itaque usu rationis non gaudet, is nec delinquere potest; ut sunt infantes, furiosi et mente capti.* IICH, 53, 1819.

⁵¹ Riječ *iura* treba ovdje uzeti uvjetno jer Vučetić govori o "pravima osoba" i "pravima stvari".

⁵² *delicta consummata, delicta attentata*

posegne za nužnom obranom (“pravednom obranom” odnosno “neskrivljenom uporabom sile” kao ju naziva Vučetić), delikta nema.

Institut pokušaja (*conatus delicti*) predstavljen je kao “pokus, početak vršenja radnje priznate kao nezakonite”⁵³. Vučetić poznaje svojevršno stupnjevanje pokušaja⁵⁴, pri čemu razlikuje određene situacije koje određuju ime kaznenog djela.

Tako prvi stupanj naziva *conatus delicti remotus* ili *delictum attentatum* (udaljeni pokušaj kaznenog djela ili kazneno djelo pokušavanja). Taj naziv podrazumijeva situaciju u kojoj su prisutne isključivo pripremne radnje. Drugi stupanj je *conatus proximum* ili *delictum inchoatum* (najbliži pokušaj ili započeto kazneno djelo). U drugom stupnju započeto je izvršenje kaznenog djela, no neposredna posljedica, koja nije sastavni dio djela, nije nastupila. Treći stupanj naziva se *conatus delicti perfectus* ili *delictum perfectum* (potpuni pokušaj kaznenog djela ili potpuno kazneno djelo). Riječ je o situaciji u kojoj je izvršeno namjerno djelo, ali još nije došlo do nezakonitog učinka (nastupanje posljedice) koji je sastavni dio tog kaznenog djela (materijalna kaznena djela)⁵⁵. Razliku između *delictum consummatum* i *delictum perfectum* čini, prema autoru, činjenica da je kod *delictum consummatum* barem djelomično nastupila posljedica, što kod *delictum perfectum* nije slučaj⁵⁶.

Počinitelj i sudionik tema su sljedećih nekoliko paragrafa. Sudionik je definiran kao osoba koja, za razliku od počinitelja, nije *causa movens* kaznenog djela, pa čak ni onaj koji potiče na kazneno djelo (*non est impellens ad delictum*). Pojam sudionika sveden je na čisti pomoćni faktor pa se baš zato, tvrdi autor, on jasno razlikuje od glavnog počinitelja (*auctor delicti*).⁵⁷

Vučetić poznaje i pojmove posrednog i neposrednog počinitelja. *Auctor immediatus* naziva se još u njegovoj knjizi i *auctor physicus*, dok je *auctor mediatius* kod njega i *auctor intellectualis*. *Auctor intellectualis* ne počinja kazneno djelo, već ga izvršava “kroz” drugog tako da volju tog drugog određuje i pobuđuje. Takva je situacija moguća u četiri slučaja: kod naloga (*mandatum*), zapovijedi (*iussum*), vijećanja (*consilium*) i sile (*vis compulsiva* i *vis hypotetica*).

⁵³ ... *omne tentamen, initium ad ponendam actionem illegalem susceptum...*; IICH, 60, 1819.

⁵⁴ Radi se djelomično o stadijima počinjenja kaznenog djela koja su ovdje prikazana kao stadiji pokušaja.

⁵⁵ ... *effectus illegalis, qui partem integrantem delicti constituit, secutus non est*; IICH, 61, 1819.

⁵⁶ *Ratio differentiae inter delictum consummatum, et perfectum in eo posita est, quod in delicto consummato effectus illegalis partem integrantem delicti efficiens secutus sit, non autem in delicto perfecto. Id.*

⁵⁷ *Socius proinde non est causa movens, impellens ad delictum, sed causa tantum auxiliatrix, et per hoc distinguitur ab auctore delicti, quod auctor delicti sit causa efficiens delicti, socius vero tantum causa auxiliatrix, quae adiuvat existentism delicti, sed non est illius causa efficiens. Id, str. 64; radi se dakle o pomagatelju.*

Nadasve su zanimljivi dijelovi o uroti i udruživanju, pojmovima koji upućuju na razvoj današnjih termina vezanih uz problematiku organiziranog kriminaliteta. Osobe koje se udruže radi počinjenja delikta su urotnici (*societas delinquendi, coniuratio*), ali samo ako je to kazneno djelo individualno određeno. Ukoliko do udruživanja dolazi radi počinjenja kaznenih djela koja još nisu određena, radi se o bandi (*banda*). Takvu situaciju treba razlikovati od slučajne zajednice (*communio incidens*) kada se nekoliko osoba u metežu nađe u počinjenju kaznenog djela.

Vučetić poznaje i prikrivatelja ili “pokrovitelja” kaznenog djela (*fautor delicti*). To je osoba koja nakon počinjenja participira u zločinu. Razlikuje se od sudionika jer sudjeluje u zločinu nakon što je kazneno djelo počinjeno. Tako ne sudjeluje u radnji, ali sudjeluje u povećanju štete nastale kaznenim djelom ili onemogućavanjem naknade štete. Njegove radnje mogu biti najrazličitijeg karaktera - od pohvale počinitelja preko prikrivanja tragova kaznenog djela do neprijavlivanja počinitelja ili, čak, prebacivanja odgovornosti na sebe.

Treba na ovom mjestu spomenuti i paragrafe koji se intenzivno i dosta opširno bave pitanjima namjere i krivnje.

Namjera je, prema Vučetiću, *determinatio voluntatis, commitendae actionis illegalis*⁵⁸. Jedino razlikovanje unutar pojma namjere kojem on pridaje veću važnost je ono na *dolus determinatus* i *dolus indeterminatus*. *Dolus determinatus* postoji kada počinitelj namjerom obuhvaća upravo onu posljedicu koja nastupa nakon počinjenja djela, pa je zato ta namjera *određena*. *Dolus indeterminatus* javlja se u slučajevima kada namjera ne obuhvaća sa sigurnošću i određenošću posljedicu kaznenog djela.

Ostale podjele dolusa kratko su objašnjene u bilješci (spominje svega *dolus immediatus* i *dolus mediatuus* te *dolus continuus* i *dolus interruptus*).

Culpa je također *determinatio voluntatis*, koja obuhvaća kako činjenje tako i nečinjenje⁵⁹, a svoje “izvore”⁶⁰ nalazi u slijedećim pojavama: *ignorantia vincibilis* (otklonjivo neznanje⁶¹), *temeritas* (nepromišljenost) i *negligentia*⁶² (nepažnja, nemar odnosno nesvjesni nehaj). Stupanj nehaja određuje se prema većoj ili manjoj vjerojatnosti događaja koji će uslijediti (*eventus secuturi*). Prema tom kriteriju, Vučetić, pozivajući se na autoritete, navodi tri stupnja - *culpa lata* kao najviši, *culpa levis* kao srednji stupanj te *culpa levissima* kao najniži stupanj.⁶³

⁵⁸ Odlučnost volje za počinjenjem nezakonitog čina.

⁵⁹ Zanimljivo je da za *dolus* Vučetić ne predviđa nečinjenje kao način počinjenja djela.

⁶⁰ Vučetić to i naziva *fontes culpae*.

⁶¹ *Vincibilis* doslovno znači *dobitan, osvojen, pobijeđen*, a može značiti i *umekšan, nadjačan*.

⁶² Vučetić se koristi i nazivom *incuria*.

⁶³ *Hinc Doctores tres adsignat gradus culpae. Maximum gradum culpae, nominant culpam latam ...medium gradum culpae culpam levem dicunt...minimum deique gradum culpae culpam levissimam vocant.* IICH, 78-79, 1819; vidljivo je kako su stupnjevi nehaja u građansko-pravnoj teoriji ovdje izjednačeni s kaznenopravnim.

U daljnjem tekstu Vučetić određuje razliku između pojmova *dolus*, *culpa* i *casus*⁶⁴ te posvećuje pozamašni dio teksta potrebi dokazivanja dolusa. Naime, dolus se prema ondašnjem rješenju presumira, doduše u obliku *preasumptio iuris*, na temelju same povrede. Tvrdi se da već sama činjenica povrede treba podrazumijevati dolus, dok se ne dokaže što drugo. Vučetić se, doduše vrlo tiho i stidljivo, ali ipak vidljivo, opire takvom stavu smatrajući da bi sudska praksa takav stav trebala prethodno isključiti i doći do njega temeljem samog postupka. Tako usprkos predmnjevi dolus treba dokazivati naravno najboljim mogućim dokazom - priznanjem.

GLAVA ČETVRTA

Čvrtom glavom započinje dio prve knjige koji je u potpunosti posvećen kaznama. Idućih šest glava, od kojih su šesta i sedma izrazito opsežne, bave se isključivo kaznama.

Prvi dio ove glave pažnju koncentrira na pojam kazne. Vučetić razlikuje kaznu u materijalnom i formalnom smislu (*sensus materialis vel formalis*). U materijalnom smislu kazna je svako zlo ili sila, "naplaćivanje" (*coactio*) od "skvrnitelja prava" (*violator iurium*). U tom se smislu kazna ne razlikuje od prisile i drugih fizičkih zala. Kazna u formalnom smislu je kazna u smislu kaznenog prava - zlo koje se silom zakona počinja nad prekršiteljem zakona, zakonski sankcionirana sila. Tako Vučetić u biti pokušava napraviti jasnu distinkciju između čiste nekontrolirane odmazde i zakonski propisane i utemeljene sankcije. On još tome dodaje i razlikovanje kazne od "naplaćivanja" i ostalih fizičkih zala. Tako nabraja razne sankcije odnosno zla koja sličje njegovom pojmu kazne, a opet se od njega razlikuju - to su *prirodne posljedice činjenja* (*naturalia actionum consecutaria*) odnosno činjenice koje neminovno slijede iz neke radnje (tako je gubitak razuma prirodna posljedica pijanstva); *osveta* (*vindicta*) koju treba razlikovati od dopuštene obrane (nužne obrane) koja u osvetu prerasta kad je pretjerana (prekoračenje nužne obrane); *pravo bespriječnog skrbnika* (*ius inculpatae tutelae*) odnosno kazne i mjere koje primjenjuju roditelji, tutori i slični, čija je svrha moralno popravljjanje, a sastoje se od *prava silovitosti* (*ius violentiae*) odnosno fizičkog kažnjavanja, *prekoravanja* (*castigatio*) i *disciplinske kazne* (*poena disciplinaris*); *ugovorna kazna* (*poena conventionalis*) koja je predviđena pravnim poslom; *politička kazna*

⁶⁴ *Casus* je doslovno slučajnost, povreda koja nema osnovu u namjeri ili nehaju (također pojam koji pripada građanskopravnoj teoriji). Ovdje Vučetić postavlja pitanje razlikovanja slučajnosti i najlakšeg oblika nehaja te daje odgovor - kod nehaja nezakonita se posljedica mogla predvidjeti i unaprijed otkloniti, dok kod kazusa to nije moguće (posljedica se ne može ni predvidjeti ni spriječiti).

(*poena politica*); građanska kazna (*poena civilis*) koja se očituje na imovini te naknada štete (*compensatio damni*).

Poveći paragraf posvećen je pitanju svrhe kažnjavanja (*finis poenarum*). Krajnja svrha (*finis ultimus*), slažu se svi, tvrdi Vučetić, jest osiguranje sigurnosti društva, očuvanje javnog reda te očuvanje autoriteta zakona. Što se tiče najvažnije svrhe (*finis proximus*), tu nema zajedničkog mišljenja. Neki ovdje razlikuju kazne koje je odredio zakonodavac (*legislator poenam sanciens*) i kazne koje je izveo sud (*iudex poenam exsequens*). Unutar izlaganja o svrsi kažnjavanja Vučetić se osvrće na generalnu prevenciju (*exemplum pro aliis, reus delinquendo publicum dedit scandalum, ergo pati debet*⁶⁵) i svrhu popravljivanja počinitelja (*emendatio delinquentis*).

Svoje izlaganje nastavlja načelima koja upravljaju kaznama (*summa iuris principia quibus poena forenses reguntur*). Redom nabraja sljedeća načela:

1. *Nulla poena sine lege*;
2. *Ubi nulla lex poenalis, ibi nullum crimen, et ubi nullum crimen ibi nulla poena*⁶⁶;
3. *Realis irrogatio poenae conditionata est per existentiam criminis*⁶⁷;
4. *Poenam suos reneat auctores*⁶⁸;
5. *Omnis poena in se contineat malum, quod in reali inflictione tale sit, ut reum ingratis et moleste afficiat, absit tamen ab omni poena barbaries, et crudelitas*⁶⁹;
6. *Poenam infligatur auctoritate publica, praevio processu, et sententia*⁷⁰;
7. *Executio poenarum Criminalium fiat publice, ac sine mora, nisi quae causam legitimam habet*⁷¹.

U nastavku Vučetić iznosi i podjelu kazni s obzirom na osobu koja vrši progon na javne i privatne (*poena publica, poena privata*), s obzirom na vrstu suda koji je nadležan na kaznene i civilne (*poena criminalis, poena civilis*)⁷², s

⁶⁵ ... primjer drugima, okrivljenikova pogreška predaje se (u ruke) javnom skandalu i zato je dužan trpjeti; II CH, 93, 1819.

⁶⁶ Gdje nema kaznenog zakona, nema ni kaznenog djela, a gdje nema kaznenog djela, nema ni kazne.

⁶⁷ Stvarno dosuđivanje (nametanje) kazne uvjetovano je postojanjem kaznenog djela.

⁶⁸ Kazna zahvaća počinitelje/stvoritelje (kaznenog djela) - posljedica individualističkog načela jest da kazna ne može dohvatiti nasljednika počinitelja, a nije ni dopušten jamac za kaznu koji će izdržati kaznu ako počinitelj, primjerice, izbjegne pravdi.

⁶⁹ Svaka kazna u sebi sadržava zlo koje je u stvarnosti (kao) takvo učinjeno, da nerado i teško djeluje na okrivljenika, a ipak bez surovosti i okrutnosti.

⁷⁰ Kaznu stvara javna ovlast, prethodni postupak i presuda - posljedica tog načela jest da građani nemaju pravo kažnjavanja počinitelja kaznenog djela odnosno da se pravičnost kazne ocjenjuje prema provedenom postupku i presudi.

⁷¹ Izvršenje kazni događa se javno i bez oklijevanja, osim kad postoji zakonski uzrok.

⁷² Kazna ponekad može biti i kaznenog i građanskopravnog karaktera u isto vrijeme - takva je kazna nečasnosti.

obzirom na prirodu počinjenog djela na sekularne i crkvene (*poena secularis, poena ecclesiastica*) te s obzirom na određena svojstva počinitelja kaznenog djela na opće i posebne⁷³ (*poena communis, poena propria*). Daljnja podjela kazni dijeli ih na legitimne odnosno zakonske i arbitrarne s obzirom na to temelje li se na nekom zakonu ili ne (*poena legitima seu legalis, poena arbitraria*). Također, Vučetić navodi i daljnju podjelu legalnih i arbitrarnih kazni s obzirom na prirodu i okolnosti donošenja pojedinih zakona te njihovu snagu i važnost odnosno polje koje zakoni uređuju ili ne uređuju.

GLAVA PETA

Peti *caput* obrađuje posebno interesantnu tematiku - on se bavi pojedinim kaznama. Zanimljiva je stoga što ondašnji sustav kažnjavanja poznaje kazne koje su današnjem sustavu strane - u manjoj mjeri smrtna kazna, doduše, ali zato u punoj većoj mjeri tjelesne kazne. Tako u uvodu Vučetić odmah donosi podjelu kazni na *fizičke* i *psihološke* (*poenae physicae* i *poenae psychologicae*). U prvu skupinu pripadaju smrtna kazna i tjelesne kazne (za koje Vučetić navodi da izazivaju gađenje ali i senzaciju), a u drugu kazne sramote i novčane kazne. Kazna ograničenja slobode posebna je kategorija, podijeljena u nekoliko podvrsta.

Smrtna kazna (*poena capitalis*) jest kazna kojom se oduzima život, a s obzirom na način izvršenja može biti jednostavna ili kvalificirana (*poena capitalis simplex, poena capitalis qualificata*). Jednostavna je ona kojom se osobi život oduzima na jednostavan način kao što je sječa glave ili kazna mačem (*poena gladii*), vješanje ili smaknuće vilama (*supplicium furcarum*), razapinjanje (*patibulus*) ili pregaženje (*traiectio*) te gušenje u vodi odnosno utapljanje (*suffocatio in aqua*). Kvalificirane su one kod kojih se uz sam čin usmrćenja zadaje dodatno zlo bilo izvana, bilo prije (čupanje jezika, amputiranje ruku ili trganje drugih dijelova tijela užarenim kliještima), bilo poslije izvršenja kazne. Radi se o slučajevima kada se kažnjenik gniječi kolima (*contusio rotae*), spaljuje, raščetveruje (*corporis disectio*), živ zakopava (*vivi defossio*) i sl. Zapravo, ovdje se radi o izvršenju nekih od tipičnih tjelesnih kazni koje se dovršavaju usmrćenjem. Vučetić smrtnu kaznu opravdava argumentom "najveće zlo-najveća kazna" i činjenicom da su i svi dosadašnji zakoni poznavali ovu vrstu kazne.

Tjelesne kazne (*poenae corporales*) nazivaju se još i kaznama tjelesnog mučenja (*corporis afflictivae*). Vučetić poznaje nekoliko vrsta: one koje osakaćuju tijelo (*mutilantes*) kao što su kopanje očiju (*oculorum eruitio*), amputacija nosa ili ruku (*amputatio nasi vel manuum*), čupanje jezika (*evulsio linguae*) ili žigosanje odnosno tjelesna stigmatizacija (*inustio stigmatis*)⁷⁴; zatim one koje

⁷³ Posebne kazne predviđene su za crkvene osobe, dvorane i vojnike.

⁷⁴ Vučetić nije ni zagovaratelj ni oštar protivnik takvih kazni - one prema njemu *ponižavaju suce* (*Iudiciis nostris profligavit*), ali su zakonima poznate (*legibus nostris cognitae sunt*); IICH, 103, 1819.

nanose bol bez sakaćenja (*poenae corporis afflictivae in specie*) kao što je udaranje štapom (*pulsatio baculis*), bičem (*pulsatio scutica*) ili šibom mladice (*pulsatio virgis*). Sve te kazne navodi članak 43. iz 1791, tvrdi Vučetić. No, u većini slučajeva zakonska norma ne navodi točan broj udaraca ili druge bitne okolnosti, pa se kao korektor pojavljuju mjesni običaji i karakteristike samog sredstva kojim se kažnjavanje vrši. Obveza je pak suca da odluku o takvoj vrsti kazne donese samo na temelju zakona, uzimajući u obzir okolnosti kao što su obrazovanje, dob i tjelesna konstitucija počinitelja. Plemstvo i dvorjanici izuzeti su od te vrste kažnjavanja.

Kazna lišenja slobode (doslovno *ograničavanja slobode, poena libertatem restringens*) može ujediniti pravo čovječnosti i pravde⁷⁵ jer je u isto vrijeme i humana i pravedna - što je prirodnije, pita autor, nego oduzeti slobodu onome koji se njom suviše slobodno i nečasno služio. Kazne ograničenja slobode jesu redom:

1. kazna zatvora (*poena carceris*), koja može biti privremena ili trajna, a može se i podijeliti u tri klase - osuda na okove ili čuvanje počinitelja privezanog, tj. okovanog za zid, *condemnatio ad vincula*; radionica za kažnjenike, *ergastulum* ili kako se još naziva "popravni dom", tj. *domus correctoria*⁷⁶, te *carcer simpliciter* ili jednostavni zatvor koji može nositi i posebno ime ovisno o svojstvima kažnjenika (pa tako postoji *carcer civicus, carcer nobilium, carcer academicus, carcer ecclesiasticus*⁷⁷),

2. izgon (*relegatio*), koji se u sebi sadržava *exilium* i *confinationem* (zabranu napuštanja mjesta),⁷⁸

3. osuda na javni rad (*condemnatio ad opus publicum*), za koju Vučetić tvrdi da je najčešća i preporučljiva jer se zatvoreni prekršitelji prisiljavaju na javni rad za državu⁷⁹.

Među *psihološkim kaznama* na prvom mjestu Vučetić ističe *poenae famosae* koje djeluju na dobar glas odnosno čast. Ili su takve da nalikuju na sramoćenje prijestupnika pa ih se naziva *poenae stricte ignominiosae* (primjeri koje Vučetić

⁷⁵ ...*poenae libertatem restringentes hae et iuribus humanitatis et iustitiae consociari possunt. Id, str. 104.*

⁷⁶ *Domus correctoria* nije nipošto blaga ustanova - osuđenik je lišen slobode, određen mu je prisilni rad uz povremeno tjelesno mučenje, ako je ono sadržano u kazni.

⁷⁷ Građanski zatvor (zatvor za građane), plemićki zatvor (zatvor za plemstvo), akademski zatvor (zatvor za polaznike sveučilišta, studente) i crkveni zatvor (zatvor za kler).

⁷⁸ Izgon stoga ima značenje u isto vrijeme i zapovijedi na odlazak odnosno napuštanje određenog mjesta, grada ili države i zapovijedi na ostajanje unutar određenih granica uz zabranu napuštanja mjesta.

⁷⁹ ...*frequentissima et commendatissima est, qua custoditi delinquentes, a Republica ad certas operas eidem praestendas compelluntur.* II CH, 105, 1819; štoviše, dobit iz njihova rada može biti upotrijebljena u korist države, samog osuđenika ili u svrhu naknade štete oštećeniku.

nudi jesu vezivanje za stup, *deligatio ad palum*, pokretni kavez, *cavea varsatilis* i slično - on i tvrdi da su takvi primjeri vrlo česti diljem kraljevstva i da ih se može vidjeti na mnogim mjestima), ili su takve da ne diraju neposredno u gubitak časti čovjeka, već u osjećaj časti izazivajući stid i bol (takve su recimo kazne kao što su sudski ukor, *obiurgatio iudicialis*, ili javno prozivanje, *revocatio publica*) - zajedničkim imenom zove ih *kaznama koje uzrokuju stid (poenae pudorem excitantes)*. Treća i posljednja skupina su kazne čiste *infamiae* koje se sastoje u gubitku poštenja i dobrog glasa među građanima. Zanimljivo je kako posljednja skupina uopće ne sadrži nikakvu organiziranu reakciju države, pa čak ni grupe pojedinaca, već je spontana reakcija društvene okoline na počinjeno kazneno djelo, a i dalje se smatra kaznom u smislu kaznenog prava. U doba kad je pojam građanske časti još uvijek očito imao veliko značenje, čak se i obično prepričavanje smatralo kaznom, doduše u “psihološkom” smislu, ali i dalje kaznom. No, promatrana u stogom smislu, kao gubitak građanskih časti i svojevrsno stavljanje počinitelja “izvan zakona”, ona je suprotna svrsi kažnjavanja jer “kažnjenik”, ukoliko je izvan zakona, može počinuti novo kazneno djelo za koje ne može biti gonjen, tvrdi autor. Zato, kaže, moderna znanost odbacuje ovu vrsu kazne kao kaznu u sustavu kaznenog prava.

Posljednji paragraf ove glave posvećen je novčanim kaznama koje se ili naplaćuju ili se poseže za konfiskacijom dobara kao sredstvom naplate⁸⁰. Ovdje Vučetić izlazi i s vrlo konkretnim podacima koliki su iznosi određenih novčanih kazni u određenim županijama ondašnje države navodeći kako se iznosi razlikuju od županije do županije.

GLAVA ŠESTA

Šesta glava vrlo je opsežna, a koncentrira se na odmjeravanje vrste i mjere kazne⁸¹. I sam Vučetić odmah na početku objašnjava termin *imputatio* kao *iudicium, quo factum aliquod, et eius consectaria, libero alicuius arbitrio assignatur*⁸². Uvjeti za uračunavanje jesu postojanje slobodnog djelovanja suca odnosno njegova neovisnost (*actio libera*), postojanje nezakonitog čina (*actio illelagis*), postojanje subjekta koji je prekršio zakon odnosno počinitelja (*subiectum legem violans*) te postojanje samog kaznenog zakona temeljem kojeg se sudi (*lex poenalis*). Iz štete i opasnosti za državu i njene građane koja izvire iz kaznenog djela određuje se *obiectiva quantitas delictorum*, dok se *subiectiva*

⁸⁰ Svaka konfiskacija imovine mora biti utemeljena na zakonu; nije dozvoljena prešutna konfiskacija imovine počinitelja koji je pogubljen odnosno nad kojim je izvršena smrtna kazna.

⁸¹ Radi se o terminu *imputatio* koji doslovno znači uračunavanje, pripisivanje kaznenog djela nekome, imputiranje; vidi prethodne bilješke.

⁸² ... *sud o tome kako određene činjenice i posljedice pripisati nekoj presudi donesenoj po slobodnoj volji.*

quantitas delictorum određuje ovisno o stupnju “iskrivljenosti duše počinitelja kaznenog djela” (*ex animo pravo delinquentis*). Zato, prema Vučetiću, prva kategorija i nosi naziv objektivna, dok je druga subjektivna jer ovisi o procjeni suca i njegovom razmišljanju o osobi okrivljenika. Prilikom postupka uračunavanja mora se voditi briga i o nekim drugim pitanjima. Tako posebni paragraf obrađuje pitanje imputacije namjere i krivnje. *Delicta dolosa maiori imputationi subesse, quam culposa*, dok *delicta culpa lata minus in demeritum imputari ac dolosa*.⁸³

Vučetić nastavlja s objašnjavanjem svojevrstih pravila uračunavanja: što je veća i teža povreda učinjena, to se više treba uračunati u kaznu; način počinjenja također je jedno od pitanja koje treba razmotriti. Posebni paragrafi posvećeni su sudioništvu i pitanju naloga (*mandatum*), vijećanja kao oblika sudioništva (*consilium*), stjecaju (ovdje Vučetić ističe princip apsorpcije u kojem *poena delicti maioris absorbet poenam delicti minoris*) za koje nabroja nekoliko pravila.

GLAVA SEDMA

Sedma glava vrlo se usko nadovezuje na prethodnu jer se još uvijek bavi kaznama na detaljnoj razini - ovdje je riječ o uzrocima ublažavanja kazne. Radi se o okolnostima koje u biti ponovo utječu na odmjeravanje vrste i mjere kazne (ovdje su mahom nabrojene uvjetno rečeno olakotne okolnosti, okolnosti koje isključuju ubrojivost, sposobnost za radnju i mnoge druge). No, treba naglasiti, ovdje se i dalje u načelu radi o odmjeravanju kazne, a ne o institutu ublažavanja kazne (bilo zakonskog bilo sudskog u smislu prelaženja donje granice koju zakon propisuje) u današnjem smislu.

Vučetić svoje nabrojanje započinje pojmovima demencije (*dementia*), ludosti (*stupiditas*), melankolije (*melancholia*) i tjelesne bolesti (*morbis corporis*). Prema njemu, osoba koja pati od demencije nesposobna je ostvariti jedno od, prema njemu, krucijalnih obilježja radnje - radnja nije slobodna, pa stoga ne čini kazneno djelo⁸⁴. Čak i ako ima lucidne intervale, a djelo počini izvan njih, ne kažnjava se, tvrdi Vučetić⁸⁵. Kod ludosti (bezumnosti) radi se o situaciji u kojoj nije odsutan cijeli duh, već je opterećen nekim vanjskim faktorima i nespo-

⁸³ *Dolozna djela nalaze se pod većim stupnjem uračunavanja nego nehajna, a kaznena djela počinjena s culpa lata najmanja su prema tome koliko zaslužuju uračunavanja*. IICH, 120, 1819.

⁸⁴ Autor u biti tvrdi da počinitelja koji je u stanju demencije ne treba kazniti jer ga ispričava sama nesretna sudbina koja ga već dovoljno kažnjava.

⁸⁵ *In tali enim statu homo, incapax est ponendae actionis liberae, igitur et delicti, si modo revera mentis compos non fuit. Quod si lucida, ut aiunt, intervalla habeat, tunc aut demenciae, et non punitur*. IICH, 142, 1819.

soban za razmišljanje. U takvim slučajevima uvijek se ide za konstrukcijom nepoznavanja prava, tvrdi autor, što konačno rezultira ublažavanjem kazne za počinitelja. Melankolija je bolest duše koja se sastoji od tuge, tjeskobe ili delirija. Ona stvara iskrivljene fantazije pa počinitelj ne djeluje s potpunom kontrolom nad svojom voljom, zbog čega je potrebno ublažiti kaznu. Tjelesne bolesti, koje karakterizira neskladno funkcioniranje dijelova tijela, nemaju utjecaj na uračunavanje odnosno ublažavanje kazne.

Vučetić spominje i *aetas* (dob). Naglašava odgovornost roditelja i skrbnika za svoju djecu koja nisu kazneno odgovorna⁸⁶, a isto tako bavi se i pitanjem visoke starosne dobi (*aetas senilis*). Zanimljivi su i pojmovi kao što je, recimo, *krivo obrazovanje* (*prava educatio*) ili *defectus sensuum externorum* (*slabost vanjskih osjetila*) kao što je gluhoonijemost - oni ne utječu na uračunavanje (tj. na odmjeravanje vrste i mjere kazne).

Nadalje se govori o afektu (*affectus*), strastvenoj ljubavi (*amor sensualis*) i pijanstvu (*ebrietas*). Afekt je definiran kao mahnita srdžba (*ira furor*) ili užarena ljutnja (*caloris iracundia*)⁸⁷. *Amor sensualis* promatra se i razmatra slično kao ludilo ili bijes. Pijanstvo Vučetić razdvaja na skrivljeno, odnosno željeno (*voluntaria ebrietas*), i neskrivljeno (*involuntaria ebrietas*). Kod neskrivljenog pijanstva ponovo nije slobodan u činjenju, tvrdi Vučetić za počinitelja, dok kod skrivljenog pijanstva presudnu ulogu igra *animus committendi*. Osoba koja je imala namjeru počinjenja nije imuna od uračunavanja. Opijanje iz običaja (*consuetudo bibendi*) nema nikakav utjecaj na kaznu.

Slijede san i mjesečarenje (*noctuambulismus*). Osoba koja spava nema do-lus jer u snu nedostaje pažnje, namjere i obraćanja⁸⁸. Mjesečarenje je puno kontroverznije pitanje u ono doba. No, ipak, ne priznaje mu se obilježje svjesne radnje⁸⁹. Vučetić ovdje posebno afirmira načelo vezivanja kazne uz stupanj krivnje napominjući da pitanje odmjeravanja kazne prvenstveno ovisi o kvantiteti nehaja odnosno njegovu stupnju - bez obzira na stanje u kojem se

⁸⁶ Djecu Vučetić smatra nesposobnima za namjeru, krivnju i razlikovanje dobrog od lošeg; no istovremeno napominje da se, ako okolnosti na to ukazuju i ako je sudac tako odlučio, maloljetnike također može kazniti jer se država inače izlaže opasnosti od kažnjivog nesankcioniranog ponašanja.

⁸⁷ Afekt ne oslobađa od kazne jer ne oduzima čovjeku slobodu upravljanja vlastitom voljom i pokretima, tvrdi autor - radnja počinjena u stanju afekta zaslužuje da joj se prizna neka doza snage isprike, no ne toliko da bi vodila do ublažavanja kazne; jedini slučaj u kojem afekt može djelovati ekskulpirajući jest onaj u kojem se kumulativno ispune sljedeće pretpostavke: 1) kazneno djelo je proizašlo iz pomutnje duha; 2) kazneno djelo nije bilo obuhvaćeno namjerom prije zapadanja u stanje afekta; 3) razlog bijesa mora biti opravdana bol ili nepravda koja, što je veća, rezultira većom ekskulpirajućom snagom afekta.

⁸⁸ Iznimka od tog pravila su osobe koje upravo zapadanjem u stanje sna uzrokuju odnosno omogućuće počinjenje kaznenog djela, naravno nehajno - stražari, noćni čuvari.

⁸⁹ Tako autor objašnjava da pitanje mjesečarenja više nije kontroverzno među znanstvenicima jer se zna, prema određenim hipotezama, da radnje mjesečara nikako ne proizlaze iz racija.

počinitelj nalazio (san, mjesečarenje), kažnjavanje je moguće ako je počinitelj bio svjestan da u takvo stanje može zapasti (netko zna da je mjesečar) i počiniti štetu (on naime ima dužnost ukloniti svaku zapreku odnosno poduzeti sve što je u njegovoj moći da onemogući počinjenje delikta).

Autor obrađuje i pojmove prilike (*occasio*)⁹⁰, potrebe odnosno nužde (*egestas*)⁹¹, zavođenja (*seductio*)⁹², neznanja (*ignorantia*)⁹³, sile (*vis*)⁹⁴ i zapovijedi (*iussus*)⁹⁵.

Ovu glavu Vučetić nastavlja pitanjem zla koje podnosi okrivljenik prije dosuđivanja kazne (*mala quae delinquens ante irrogationem poenae patitur*). Postoje zla u prvom redu (*primi ordinis mala*) i zla u drugom redu (*secundi ordinis mala*). Razlika između ta dva pojma svodi se na vremensku komponentu koja je prilično neodrediva. Radi se o određenim “zlima” koja pogađaju okrivljenika tokom kaznenog postupka, bilo na samom početku postupka ili pri njegovom kraju. Tako zla u drugom redu u biti predstavljaju one povrede ljudskih prava koje su obuhvaćene procesnim radnjama u kasnijim fazama kaznenog postupka - primjerice pritvaranje, dok su zla u prvom redu ona koja je okrivljenik sam skrivio svojim nezakonitim radnjama (npr. strah od kazne). Zla u drugom redu utječu na određivanje kazne.

⁹⁰ *Prilika* je stjecaj okolnosti koji daje priliku za počinjenje delikta, svojevrsni mamac na počinjenje; prilika je razlog ublažavanja kazne ako je nastala bez sudjelovanja počinitelja - ako počinitelj sam stvori *occasio* za počinjenje, odgovara u potpunosti odnosno ublažavanja kazne nema.

⁹¹ *Egestas* je potreba, nužda, ali ne u smislu “krajnje nužde”, nego u smislu oskudice i siromaštva; *egestas* može biti razlogom ublažavanja samo ako je neskrivljena i ako je osoba u oskudicu zapala na nenasilan način i tako da time ne škodi drugome (posebice se blagonaklono gleda na delikt počinjen zbog siromaštva ali za dobro drugoga).

⁹² Pojam *zavođenja* djelomično odgovara onom koji se koristi u svakodnevnom govoru, a djelomično se poklapa sa pojmom *poticanja* odnosno sadržava svojevrsno upravljanje voljom drugoga koje omogućava neka njegova slabost (primjerice navođenje pijane osobe na počinjenje kaznenog djela).

⁹³ Neznanje Vučetić diferencira na *ignoratio iuris* i *ignoratio facti*, pri čemu nepoznavanje prava može postojati kao nepoznavanje moralnog zakona ili nepoznavanje pozitivnog zakona. Vučetić u potpunosti prihvaća načelo *ignoratio iuris nocet*, a iznimku vidi samo u slučaju stranih državljana, neobjavljivanja zakona, lošeg poznavanja jezika kojim je zakon napisan te kod zakona koji su namijenjeni samo određenom krugu adresata.

⁹⁴ *Vis absoluta* nesumnjivo je razlog ublažavanja, dok *vis hypotetica*, kako ju on naziva, može biti razlogom ublažavanja, no sud mora u obzir uzeti činjenice kao što su kvaliteta straha, njegova ozbiljnost i opravdanost, uklonjivost opasnosti kojom se prijetilo te eventualni doprinos samog počinitelja razlogu straha (između ostalog presudna je i činjenica je li počinitelj muškog ili ženskog roda jer na muškarce djeluje jači strah, a na žene već i slabiji).

⁹⁵ Zapovijed se svodi na nalog, pri čemu se slijedi pravilo: što je veći autoritet i ugled nadređenog, lakše je poslušati i počiniti kazneno djelo pa se kazna razmjerno ublažava - tako se različito kažnjavaju oni koji su podređeni caru, oni koji su podređeni generalu ili oni koji su samo podređeni gospodaru (sluge).

U nastavku Vučetić raspravlja o tzv. *defectus corporis delicti*. Spominje olakotne okolnosti (*causae mitigandi obiective*), u koje ulaze pojmovi kao što je *defectus corporis delicti* (radi se o pojmu koji obuhvaća nedostatke u pogledu bića kaznenog djela) i, začudo, pojmovi koji ujedno mogu predstavljati i otegotne okolnosti - *periculum, damnum, vis*. Štoviše, za sva tri pojma, Vučetić, usprkos činjenici da ih je svrstao u olakotne okolnosti, eksplicitno navodi da oni (opasnost djela, nastala šteta i sila koja ispunjava djelo, tj. čin počinjenja) mogu biti kako olakotne, tako i otegotne okolnosti.

U daljnjem tekstu spominju se i obrađuju pojmovi koji su neposredno vezani za problematiku olakotnih ili otegotnih okolnosti. Tako se spominju prethodno časno ponašanje odnosno častan život prije počinjenja djela (*vita retro actae honesta*) i plemenitost u smislu matrijalnopravnog imuniteta (*nobilitas*) koji Vučetić razmatra u sklopu olakotnih okolnosti (utoliko se ovdje više radi o pojmu znatno ograničenog imuniteta odnosno skoro istinske olakotne okolnosti u današnjem smislu te riječi).

Nakon kratkog osvrta na probleme koji danas, u načelu, ne pripadaju kaznenopravnoj problematici (naknada štete i sl.), pisac pažnju poklanja otegotnim okolnostima (*causae poenam exasperandi*). To su sve one slučajne i od čina odvojene okolnosti koje povećavaju stupanj krivnje i stupanj opasnosti za društvo⁹⁶. Za razliku od olakotnih, Vučetić ne vidi razloga posebnu pažnju pokloniti otegotnim okolnostima, a kamoli ih razraditi na način na koji je to učinio s olakotnima.

GLAVA OSMA

Glava osma bavi se pitanjem sudske moći (ovlasti) vezane uz pitanje kazni koje se dosuđuju (*potestas iuridica circa poenas irrogandas*). Vučetić, naime, primjećuje da je službeno moć sudaca ograničena kaznenim zakonom i na taj način jasno determinirana. No, on uviđa da se *de facto* stanje uvelike razlikuje od onog *de iure*. Tako postavlja pitanje moći sudaca oko interpretacije pravnih propisa (ovdje navodi sve tada poznate oblike interpretacije koji se ne razlikuju ni po imenu ni po sadržaju od današnjih - zakonska, autentična i doktrinarna, logička, filozofska, gramatička, filološka, ekstenzivna i restriktivna). Zabrana analogije Vučetiću također nije strana.

Vezano uz ovu problematiku, autor spominje dva pojma - arbitrarne i obične (redovne) zakonske kazne (*poena arbitraria, poena legitima ordinaria*). Razlika se svodi na to što kod obične zakonske kazne sudac nema veliku ulogu u smislu aktivnog prosuđivanja - on ne stvara niti olakšava niti povećava kaznu, već ju

⁹⁶ *Causae poenam exasperandi, dicuntur, omnes illae accidentales, et a delicto separabiles circumstantiae, quae gradum culpae, et periculi pro Civitate augment...* IICH, 169, 1819.

jednostavno mehanički dodjeljuje na temelju zasluženosti s obzirom na djelo i nju samu, a kod arbitarne kazneriječ je, zapravo, o kazni za koju zakon određuje samo rod, ali ne i vrstu kazne. U tim je slučajevima sudac aktivni element koji i odlučuje i stvara i ublažava i pooštrava prema svojoj procjeni. Naravno, unutar zakonskih okvira - Vučetić navodi da sudac ne postaje “arbitar” svojom voljom, već samo voljom zakona, pa je utoliko arbitarnost ipak utemeljena na načelu zakonitosti. Ovdje Vučetić postavlja i kriterije koje je razvila teorija, a koji se odnose na diskrecijsko ocjenjivanje odnosno ono što on ovdje naziva arbitarnom odlukom (ovdje se naravno i dalje radi o problematici odmjeravanja vrste i mjere kazne). Sudac mora uzeti u obzir jačinu prava koje je povrijeđeno, raznolikost i mnogobrojnost zakona odnosno prava koja su povrijeđena odnosnim činom kao i intenzitet i dugotrajnost opasnosti⁹⁷. Nakratko, Vučetić postavlja i pitanje smrtne kazne u kontekstu slobode sudačkog odlučivanja odnosno odmjeravanja kazne. Zaključuje kako sve, *ultima linea*, ovisi o zakonskom rješenju koje dopušta odnosno ne dopušta smrtnu kaznu.

U ovoj relativno kratkoj glavi autor postavlja i pitanja odabira između alternativno postavljenih kazni i tzv. *promjene kazne (permutatio poenae)*. Permutaciju Vučetić definira kao zamjenu jedne kazne drugom, pri čemu je ova druga ne rodnom, već kvantitetom identična prvoj.

GLAVA DEVETA

Posljednja glava *teoretskog* dijela materijalnog kaznenog prava obrađenog u Vučetićevom djelu posvećena je načinima kako prestanka tako i ublažavanja kazne. U sklopu te glave Vučetić spominje i obrađuje pojmove koji bi danas potpali pod razna poglavlja udžbenika iz materijalnog prava, a poneka čak i procesnog. Te pojmove, u svojstvu “načina prestanka kazne”, Vučetić sistematično pobrojava sljedećim redosljedom:

1. prirodna smrt zatvorenika (*mors inquisiti naturalis*) - bilo da nastupi prije ili nakon samog utamničenja, smrt neminovno onemogućuje izvršenje kazne,
2. izdržanje kazne (*perpessio poenae*),
3. oslobađajuća presuda (*sententia absolutoria*) - ovdje se vrši distinkcija između *sententia absolutoria a tota causa* i *sententia absolutoria ab instantia*⁹⁸. Radi se, naravno, o razlikovanju između oslobađajuće presude u današnjem smislu te riječi i negdašnje mogućnosti oslobađanja okrivljenika “ispod sudbe-

⁹⁷ ...ex iuris magnitudine, quod violatum est; ex diversitate et varietate iurium, contra quae delictum erat directum; ex intensione et diuturnitate periculi. IICH, 180, 181, 1819.

⁹⁸ Za ovu drugu Vučetić napominje da ju nazivaju i krnjom presudom zbog nedostatka dokaza (*sententia absolutoria ex defectu sufficientium probarum*).

nosti” zbog nedostatka dokaza (dokaza na njegovu štetu, naravno) kojim je dotični, makar slobodan, ostajao trajno sumnjiv,

4. *adgratiatio* - postupak u kojem vrhovna vlast u državi vlastitim aktom oprašta dio ili cijelu kaznu (radi se o institutu koji djelomice odgovara današnjem pomilovanju),

5. abolicija (*abolitio*) - aboliciju, kao postupak kojim se i prije izricanja kazne određenoj skupini osoba oprašta kazna⁹⁹, Vučetić smatra posebno važnim institutom,

6. preskripcija (*praescriptio*) - ovdje se radi o postupku kojim je okrivljenik protekom zakonskog roka postajao slobodan od zahvata tijela kaznenog postupka u smislu da im je bilo zabranjeno koristiti se sa *ius cognoscendi* (pravo istraživanja, saznavanja) i *ius inquirendi* (pravo istraživanja, ali u smislu optuživanja, pronalaženja dokaza na nečiju štetu), što je vodilo oslobođenju od kazne (radi se o zastari kaznenog progona).

DIO DRUGI

U drugom dijelu svog teoretskog dijela Vučetić u načelu piše posebni dio udžbenika iz kaznenog prava. “U načelu” zato što dijelovi nekih poglavlja i dalje sadrže obilne teorijske konstrukcije, pojašnjenja i argumentaciju koja bi danas bila svrstana u opći dio (svrha kažnjavanja i sl.). Njegov *ius criminale positivum speciale* bavi se pojedinačnim kaznenim djelima, podijeljenima, naravno, u dvije glavne skupine čiji je temelj razlikovanja interes - javni ili privatni. Tako u uvodnom dijelu autor još jednom objašnjava razliku između povrede javnih interesa i onih privatnih¹⁰⁰. Nakon kratkog pojašnjenja odmah prelazi na podjelu koja obuhvaća samo četiri glave odnosno četiri kategorije kaznenih djela. To su djela koja povređuju u prvom redu državu (*delicta quae Rempublicam immediate laedunt*), kaznena djela koja su privatnog karaktera i u prvom redu povređuju urođena prava čovjeka (*delicta privata quae iura connata hominis laedunt*) te kaznena djela koja vrijeđaju stečena prava čovjeka (*delicta in iura acquisita hominis directis*) kao i kaznena djela protiv puti (*delicta carnis* - doslovno “kaznena djela mesa”).

⁹⁹ Zapravo, riječ je o obustavljanju kaznenog postupka bez obzira na to u kojoj se fazi on nalazi.

¹⁰⁰ ... *immediate securitatem communem in ipso nexu sociali Civili, et essentia Civitatis feriant, vel securitatem singulorum civium in persona, bonis, libertate, aliisque iuribus afficiant*. Javnim deliktima smatraju se oni koji su počinjeni na način da neposredno povređuju zajedničku sigurnost u samoj društvenoj okolini građana i bit države ili sigurnost pojedinog građana u pogledu njegove osobe, imovine, slobode i drugih prava. (Slob. prev.) IICH, 203, 1819.

GLAVA PRVA

Djela koja zauzimaju prvo mjesto među svim djelima po Vučetiću su djela koja vrijeđaju državu¹⁰¹. Nekoliko je takvih djela koja u tako velikoj mjeri pogađaju javni interes:

1. *Crimina maiestatis* (zločini protiv veličanstva) u sebi sadržavaju i dodatnu podjelu na posebna djela protiv veličanstva i veleizdaju (*perduellio*). Svaki akt koji je uperen protiv postojanja i sigurnosti društva ili njegovih predvodnika, a uključuje i povezivanje s neprijateljem ima se smatrati veleizdajom, tvrdi Vučetić. Nakon toga autor raščlanjuje delikt na njegove glavne odrednice - objekt, činjenice, subjekt i krivnju. Objekt tog djela je društveno uređenje kao takvo i sve ono o čemu ono ovisi, a od činjenica se ne očekuje da pokazuju izravnu namjeru. Subjekt djela (u Vučetićevo pisanju subjekt djela naziv je za počinitelja) može biti svatko tko želi ugroziti postojanje društva¹⁰². Krivnja je potrebna isto koliko i subjekt, a sastoji se u neprijateljskim namjerama ili u predlaganju raspada ili razaranja države ili njenih vođa. Zanimljiv je nastavak izlaganja u kojem se nudi teoretsko objašnjenje prava na kažnjavanje veleizdaje koje Vučetić vuče iz teorije društvenog ugovora. On ovdje razrađuje sam društveni ugovor navodeći kako se on sastoji od tri pakta - *udruživanja*, *ustrojavanja* i *podvrgavanja*¹⁰³. Na temelju takve podjele i sam čin veleizdaje može biti uperen protiv točno određene vrijednosti - protiv udruživanja to čini onaj koji svojim činom prijeti cijeloj zajednici jer ju želi, primjerice, podjarmiti trećoj sili ili kakvom neprijatelju; protiv ustrojavanja nastupa onaj koji svojim nezakonitim činima djeluje protiv ustava države kao temeljnog "ugovora" kojim se uspostavlja ustrojstvo društva; protiv podvrgavanja, pak, to čini onaj koji kao cilj ima napad na osobu monarha odnosno vladara bez obzira na pojavni oblik djela odnosno njegov sadržaj koji ne igra toliku ulogu koliko igra žrtva (tako je otmica, ako je žrtva vladar, veleizdaja). Posebna djela protiv veličanstva su ona koja ne ulaze u opis veleizdaje, ali na neki drugi način vrijeđaju državu vrijeđanjem života, slobode, časti i ponosa. Žrtve takvih djela su sve one osobe koje upravljaju državom - u taj pojam ulazi rodbina vladara odnosno njegova obitelj. Počinjenje tog djela moguće je putem, primjerice, realne ili verbalne uvrede. Kazne su najčešće smrtno ili konfiskacija imovine - tome se ne treba čuditi, jer što može biti veći zločin od ovog koji urušava osnovu sigurnosti države i svih građanskih prava, zaključuje autor.

¹⁰¹ Ova kaznena djela vrijeđaju državu kao pravnu osobu, ne kao skup pojedinaca; ugrožavaju postojanje same države, njenih pravnih formi ili su usmjerena protiv pojedinih temelja države, tvrdi Vučetić.

¹⁰² ... *cuius existentiam perditam cupit*, II CH, 206, 1819.

¹⁰³ *pactum unionis civilis, pactum constitutionis civilis, pactum subiectionis civilis*

2. *Nota infidelitas* (znak nevjere) definirana je od svih *doctores*, tvrdi autor, kao javni delikt kojeg je cilj ugrožavanje sigurnosti¹⁰⁴. Stariji zakoni nisu razdvajali ovaj pojam od pojma zločina protiv veličanstva, tvrdi autor, ali su ga poznavali i Matijini i Vladislavovi zakoni iz 1462. i 1495.¹⁰⁵ Razlikovanje između ovog djela i zločina protiv visočanstva temelji se na sljedećem: ako je zločin protiv visočanstva počinjen s neprijateljskom namjerom, on nije znak nevjere; ako pak takva namjera postoji, pretvara se u veleizdaju. Kazuističko nabranje potencijalnih počinitelja odnosno situacija počinjenja ovog djela radi jasnije slike u sljedećim redovima obuhvaća: djelovanje protiv krune i kraljevstva, priznavanje lažnih isprava od strane sudaca i ostalih časnih službenika, proizvodnju odnosno kovanje lažnog novca, poticanje i djelovanje, tj. predvođenje pokreta protiv države, svako djelovanje onih koji su trajno označeni kao heretici ili izdajice, posebice oni koji su sudjelovali u izdajničkim činima u ratovanjima protiv Turske, vođe pobuna (*turbator*) i sl. Iz toga se vidi da razlikovanje pojedinih kategorija znanosti onog vremena pati od velikog nedostatka - nestandardiziranih kriterija. Jer, jednom razlikuje situacije temeljem kriterija kvalitete čina (krivotvorenje novca, priznavanje lažne isprave), a u drugom trenu kriterij postaje potpuno osobne naravi (svako nezakonito djelo heretika, ma kakvo ono bilo po svojoj kvaliteti, automatski je kvalificirano kao *nota infidelitas*).

Sud za takvu vrstu kaznenog djela jest *tabula regia*, a kazna je određena člankom 9. i člankom 12. Oni nalažu oduzimanje odnosno gubitak glave, pokretnih i nepokretnih dobara¹⁰⁶.

3. *Crimen vis* (zločin sile) svaki je zločin koji upotrebom sile (nju autor ovdje definira kao svako nasilje kojem se ne može pružiti otpor, a koje može biti fizičke ili druge naravi) prijeti javnim interesima. Takvo kazneno djelo u prvom redu prijeti sigurnosti društva, a lako i često može se pojaviti u obliku *notae infidelitatis*. Kazna je arbitrarna, a smjernice određuju da kazna mora biti veća ako je sila upotrijebljena protiv javne osobe nego ako je upotrijebljena protiv privatne osobe uz uzimanje u obzir načina na koji je sila prakticirana te mjesto na kojem je djelo počinjeno (javno mjesto, privatno mjesto, mjesto pod posebnom državnom skrbi i sl.).

4. *Liberatio incarcerationum seu malefactorum dimissio* (oslobođenje zatvorenika ili otpuštanje zločinaca) čin je kojim se ugrožava sigurnost društva.

¹⁰⁴ U ovom dijelu, jer sama materija to nalaže, Vučetić se poziva i na pojedine zakonske članke prilikom definiranja pojmova - ... *Crimen publicum, quo securitas publica Civitatis per casus art. 9. 1723. specificatos laeditur*; u samom tekstu on jasno navodi kako su to kazuistički strukturirani članci; IICH, 219, 1819.

¹⁰⁵ Vladislav Jagelović i Matija Hunyady ("Matijaš Korvin").

¹⁰⁶ ... *capitis, et bonorum mobilia, ac immobilia ad portionem eius cedentium amissio...*

Stupanj težine djela ovisi o prirodi zločinaca koji su pušteni na slobodu - ako se radi o težim osuđenima, kazneno je djelo također teže.

5. *Crimen fautoratus* (zločin zaštićivanja) čini onaj koji štiti zločinca i njegova djela od zakona. Leopold, kaže Vučetić, za to dodjeljuje smrtnu kaznu.

GLAVA DRUGA

Druga glava bavi se privatnim deliktima koji kao objekt povrede imaju urođena prava čovjeka. Bez ikakvog objašnjavanja što su to urođena prava za razliku od stečenih i kakva je posljedica, u smislu kaznenog prava, s obzirom na kvalifikaciju određenog povređenog prava kao stečenog ili urođenog, Vučetić odmah kreće na navođenje i opisivanje pojedinih kaznenih djela iz ove "glave".

1. *Homicidium* (ubojstvo) jest napad na jedno od temeljnih, ako ne i primarno urođeno pravo - pravo na život. Svaka nazakonita radnja koja u sebi sadrži uzrok oduzimanja života odnosno koja jest uzrok oduzimanja života čovjeka čini ubojstvo¹⁰⁷. Objekt ubojstva je čovjek bez obzira na fizičke karakteristike, moral, status, religiju i sl. Jedino se ubojstvo u užem smislu ne može počinuti u slučaju *monstra* (nakaze) jer njima nedostaju osnovne karakteristike ljudi, tvrdi Vučetić¹⁰⁸. Ista je situacija i s već mrtvim osobama (*mortui*) - i njima nedostaje bitna karakteristika ljudi. Čak ni pristanak oštećenika ili eventualna suglasnost ne djeluju kao razlog isključenja protupravnosti jer - nitko nije gospodar svojega života, kaže autor. No, s druge strane, kod ubojstva koje je neophodno jer je počinjeno iz samoobrane ili krajnje nužde, ili pak prema osobi koja je pravomoćno osuđena na smrt temeljem zakona, ne dolazi do uračunavanja počinitelju. Sam čin povređivanja koji prati uzrok smrti¹⁰⁹ (*factum ledentis quod est causa mortis secutae*) odnosno koji sadržava taj uzrok može biti najraznolikije prirode, a bitno je da iz njega nužno proizlazi smrt - kad smrti nema, radi se o *defectus corporis delicti*. Ako pak smrt nastupi, a nije povezana s tim činom, već je rezultat nekih drugih okolnosti¹¹⁰ (npr. *in culpa medici* -

¹⁰⁷ *Omnis proinde actio illicita, quae causam ereptae vitae hominis in se continet, est Homicidium*. II CH, 228, 1819.

¹⁰⁸ Ovdje Vučetić indirektno tvrdi da je i pobačaj ubojstvo - navodeći tko sve može biti u poziciji zaštićenog objekta on, uz duševne bolesnike, navodi i fetus u uterusu; s druge strane, on poznaje i posebno djelo *abactio partus* (vidi kasnije), pa stoga ostaje nejasna razlika između ta dva djela.

¹⁰⁹ U bilješci Vučetić navodi kako se te povrede, prema učenjacima, dijele na apsolutne, same po sebi smrtonosne (*laesiones absolutae per se lethalia*), pojedinačno smrtonosne odnosno konkretne (*individualiter lethalia*) i slučajno smrtonosne (*accidentaliter lethalia*).

¹¹⁰ *Causis accidentalibus* - doslovno slučajnosti, makar primjeri koji su navedeni ukazuju da se ne radi nužno o događajima koji su izvan kontrole ljudi i njihova djelovanja (radi se o nehajnim situacijama).

liječničkom krivnjom, *morbo superveniente* - bolest koja iznenada navaljuje i sl.), opet se ne radi o ubojstvu. Nedopušteni čin¹¹¹ koji se može uračunati počinitelju (*factum illicitum imputabile*) može se pojaviti u nekoliko oblika - kao pozitivna ili negativna akcija (činjenje i nečinjenje), kao nužno ubojstvo ili usmjereno (upravljano) ubojstvo (*homicidium necessarium, homicidium moderaminis*) i sl. Pitanje nehajnog odnosno namjernog ubojstva, tj. odlučivanje koji je od dvaju oblika krivnje prisutan, nije nimalo lako¹¹² - kriteriji koji su nužni za procjenu sastoje se od procjene zločinačkog duha (*animus delinquentis*) putem istraživanja i ispitivnja povoda počinjenja (*ansa commissae*) i kvalitativnog sadržaja samog čina te sredstava upotrijebljenih u počinjenju djela kao i načina počinjenja (*qualitas actionis, qualitas instrumentis, qualitas modi*) - ako se počinitelj služio sredstvom koje je apolutno smrtonosno, jasno je da je imao namjeru počinjenja. Dodatni kriterij za prosuđivanje tog pitanja jest i kvaliteta same povrede koja je nanesena odnosno koja je dovela do smrti (*qualitas laesionis*).

Vučetićev posebni dio poznaje i kategoriju *posebnih vrsta ubojstva (species homicidi* - kvalificirani oblici ubojstva u današnjem smislu). Kvalificirani oblici ondašnjeg prava jesu:

a) *latrocinium* - ubojstvo radi stjecanja materijalne dobiti¹¹³ koja može biti kako u novcu tako i u drugim probitcima¹¹⁴. Ta kvalifikacija moguća je ako se pokaže da je *causa movens* počinjenja djela bila upravo buduća dobit, a za postojanje djela traži se da je smrt osobe nastupila prije nego što je počinitelj uzeo u posjed njene stvari¹¹⁵. Razliku između ovog djela i ubojstva u stjecaju s krađom čini prethodni hladni “umišljaj” odnosno nadanje da će iz ubojstva proizaći dobitak (namjera dakle mora obuhvatiti ne samo oduzimanje života nego i krađu odnosno ostvarenje dobiti - *praevia frigido sanguine praemeditata spes consequendorum commodorum*);

b) *assassinium* - ubojstvo koje se temelji na građanskopravnom institutu mandata u kojem jedna strana (*mandans* ili *assassinator*) nalaže drugoj (*mandatarius* ili *assassinus*) da za nju izvrši ubojstvo. I jedan i drugi su ubojice, tvrdi autor, s time da je *assassinator* intelektualni tvorac djela, dok je *assassinus*

¹¹¹ Važno je da je čin odnosno radnja počinitelja *nedopuštena* - tako se ubojstvom ne smatra usmrćenje osobe koje je izvršeno temeljem ovlaštenja koje proizlazi iz pravne norme (ubojstvo u nužnoj obrani kod noćne krađe) odnosno kad proizlazi iz sudske presude (smrtna kazna).

¹¹² Vučetić se ovdje opire presumiranju dolusa - tvrdi kako ga nikako ne treba presumirati, osim ako proizlazi iz optuženikova priznanja.

¹¹³ Ubojstvo iz koristoljublja.

¹¹⁴ *Lucrum pecunarium, lucrum proprium commodum*; veličina materijalne dobiti odnosno probitaka nije bitna za postojanje djela.

¹¹⁵ Ako je osoba usmrćena nakon počinjenje krađe, radi se, prema Vučetiću, o stjecaju krađe i ubojstva.

fizički izvršitelj (formalno-objektivna teorija počiniteljstva). Djelo se često naziva i “ubojstvo za nagradu” pa se po tom ključu razlikuje od “besplatnog ubojstva”;

c) *homicidium proditorium* - izdajničko ubojstvo¹¹⁶ čini onaj koji ne djeluje otvorenom silom, već skrivenom i himbenom silom (*vis aperta, vis occulta et fraudulenta*) prema objektu koji se nije kadar braniti (osobe u snu, pripriti). Kazna je za ovo djelo velika zbog načina počinjenja koji isključuje mogućnost žrtve da se ikako obrani od napada, tvrdi autor;

d) *veneficium* - ubojstvo trovanjem oblik je koji sadrži namjerno davanje otrova¹¹⁷ kojem je posljedica oduzimanje života. Ako osoba otrov ne komzumira, nema nikakve posljedice za osobu koja je pokušala ubojstvo (*sine effectum*). Ako smrt ne nastupi, radi se o pokušaju, a djelo postoji čak i kad je otrov posredno bio uzrokom smrti. Kazna će biti izrazito velika ako namjera trovanja obuhvati ne jednu, već više neodređenih osoba, kao u slučaju trovanja vodocrpilišta. Za takvo ubojstvo, Vučetić napominje, potrebna je angažiranost liječnika te njihovo istraživanje da bi se osiguralo dokazivanje;

e) *parricidium* - ubojstvo srodnika odnosno *homicidium commissum in personas, erga quas homicida peculiaribus amoris, reverentiae, et obsequi officii obstrictus erat* (ubojstvo počinjeno prema osobama s kojima je ubojica vezan ljubavlju, poštovanjem i službenim pokoravanjem)¹¹⁸. U posebnom smislu, riječ je o ubojstvu descendenata i ascendenata (srodnici po *linea recta*) te srodnika u pobočnoj liniji (*collaterales*). Taj oblik ubojstva može se pojaviti kao *patricidium* (ubojstvo roditelja¹¹⁹), *uxoricidium* (ubojstvo ženidbenog druga) i *caedes fratrum et consaguineorum* (ubojstvo braće i srodnika po krvi). Svi su ti oblici ubojstva teži od temeljnog oblika jer vrijeđaju svete vrijednosti.

2. *Infanticidium* već potpada pod kategoriju zasebnog kaznenog djela u odnosu prema ubojstvu. Čedomorstvo je ubojstvo koje počini majka prema svom novorođenom djetetu (*homicidium quod a matre in infantes recens natos committitur*). Kazna je veća nego za kazneno djelo ubojstva jer se počinjenjem tog djela krše najsvetije dužnosti. Dijete mora biti živo (*vitalis et vivus infans*) i nedavno rođeno, a majka djelo može počiniti kako činjenjem tako i nečinjenjem.

¹¹⁶ Naziv “izdajničko” ne odgovara u potpunosti sadržaju - radi se više o usmrćenju na osobito okrutan ili krajnje podmukao način.

¹¹⁷ Otrovi Vučetić definira kao *materia omnis, quae etiamsi parva tantum quantitas eius corpori humano illata sit, sanitati ac vitae perniciosa est* (svaka tvar škodljiva za zdravlje i život čak ako je unesena u čovjekovo tijelo u maloj količini); IICH, 240, 1819.

¹¹⁸ IICH, 241, 1819.

¹¹⁹ Ovo je najteži oblik djela jer djeca, prema autoru, roditeljima duguju sve - svoje postojanje, obrazovanje i sva dobra.

3. *Homicidium in officiales publicos commissum* - ubojstvo službenih osoba ili *caedes officialium publicorum* (ubojstvo javnih službenika) teško je djelo čija težina leži u prirodi ljudskog društva - tko napadne sposobne ljude koji rade kao javni službenici, napao je samu vlast i pokazao da pristaje na rušenje građanske zajednice. Službene odnosno javne osobe nisu opisane generalno - autor pristupa pojedinačnom nabranjanju funkcija koje svojim sadržajem potpadaju pod definiciju javnog službenika (to su suci, palatini, ban, kraljevski savjetnici, direktori i poddirektori, krvnici i sl.).

Kazna za ubojstvo najčešće je smrtna kazna, jer, kaže Vučetić, nema pravednije kazne za onoga tko je prolio nevinu krv¹²⁰. Najčešće je to kazna mačem, no posebne okolnosti dozvoljavaju pooštrenje kazne ako je to potrebno (tako ako je usmrćen javni službenik pri obavljanju svoje dužnosti, smrtna kazna može biti pooštrena dodatnim načinima mučenja).

Autochiria ili samoubojstvo (*suicidium*) bez sumnje je, tvrdi Vučetić, grozna povreda moralnih i društvenih obveza koje postoje prema društvenom ugovoru. Onaj koji počinji samoubojstvo lišava državu prava na korisne posljedice koje ima njegovo djelovanje (produkte rada) pa stoga samoubojica krši društvenu dužnost. No, zakon ne govori ništa o kažnjavanju, a i sam autor uviđa da se radi o slobodnom činu.

Naredni redovi pažnju posvećuju posebnim okolnostima u kojima je ubojstvo počinjeno odnosno kvalificiranim oblicima s obzirom na okolnosti počinjenja bez obzira na objekt. Tako *homicidium in furore irae patratum* (ubojstvo počinjeno u bijesnom gnjevu - usmrćenje na mah, u stanju jake razdraženosti ili prepasti) zahtijeva postojanje usmrćenja u stanju razdraženosti i smetenosti duha te namjeru koja je stvorena u trenutku kad je bijes već nastupio, a ne prije - no takvo djelo konvertira u ubojstvo počinjeno *s dolus praemeditatus* ukoliko nedostaje razdraženosti. Sam karakter ubojstva otkriva nam koja je od mogućih konstrukcija najvjerojatnija. Ubojstvo počinjeno u svađi i vici (*homicidium in turba aut rixa commissum*) slično je prethodnom, a Vučetić smatra da je presudno pitanje kod ovog oblika određivanje kazne. Iznosi nekoliko situacija u kojima opisuje kako sudac mora postupati odnosno kako treba kvalificirati djelo s obzirom na zadana obilježja.

Nehajno ubojstvo također je moguće. Kazna za takav čin mora se razlikovati od kazne za namjerno ubojstvo isto koliko se i nehajno ubojstvo po kvaliteti razlikuje od namjernog.

4. *Expositio infantis* jest svako nezakonito napuštanje i odbacivanje živog novorođenčeta. Objekt tog djela nezaštićeno je dijete koje nije kadro samo se

¹²⁰ Ovdje nakratko Vučetić spominje i mogućnost kažnjavanja u svrhu resocijalizacije počinitelja, no zaključuje kako je to besmisleno jer je pokušaj "popravljanja" ubojice pun nesigurnosti i za državu pun opasnosti, pa stoga resocijalizaciju kao cilj odbacuje.

brinuti o sebi, a počinitelji su roditelji (*delicta propria*) koji imaju dužnost brinuti se o djetetu i odgajati ga. Ako dijete zbog napuštanja umre, djelo konvertira u ubojstvo.

5. *Abactio partus* odnosno *abortus procuratio* (odbacivanje poroda, tj. vršenje abortusa) jest djelo kojim se ljudski fetus prerano (prije zrelosti) uklanja iz maternice¹²¹. Radnja počinjenja sadrži nasilno vađenje embrija iz maternice ili ljudskog fetusa bez obzira na to radi li se o izvanbračnom ili bračnom djetetu. No ako se ispostavi da bi dijete bilo *molam* odnosno nakaza¹²² iz koje je nemoguće nastajanje ljudskog obličja, kazneno djelo ne postoji. Dodatni uvjet je vremenska komponenta - vađenje ploda mora biti izvršeno prije vremena koje je priroda odredila za sazrijevanje ploda. Kazna ovisi o obilježjima djela - ako je fetus usmrćen nakon vađenja iz maternice nakon čega je micao mišićima radi se o posebnoj vrsti ubojstva. Ako je pobačaj izvršen nad već mrtvim plodom, kazna je arbitrarna.

6. *Corporis violatione* (tjelesne ozljede) jesu povrede koje ne pogađaju toliko život koliko nepovrijeđeno tijelo¹²³. Ozljede mogu biti kako vanjske tako i unutarnje (*violatio interna, violatio externa*) te kvalificirane ili jednostavne. Kvalificirana ozljeda (*violatio qualificata*) jest ozljeđivanje unutarnjih dijelova tijela koje čini trovanje, a jednostavna (*violatio simplex*) jest ozljeđivanje vanjskih dijelova tijela - *mutilatio* (osakaćivanje), *debilitatio* (oslabljivanje, činjenje nekog skršenim, slomljenim) i *vulneratio* (ranjavanje).

7. *Raptus* je djelo usmjereno protiv prava čovjeka da raspolaže svojom slobodom (otmica). Čine ga sve nezakonite radnje koje povređuju slobodu drugog čovjeka. Posebni oblici ovog djela predmet su nadolazećih redova -

a) *plagium* je himbeno ograničavanje slobode čovjeka;

b) *crimen raptus* je otimanje poštenih osoba s ciljem da se utječe na njihovu volju - radnja se sastoji u hvatanju osobe i premještanju s jednog mjesta na drugo. Kazna nije zakonom određena, već se određuje arbitrarno;

c) *stuprum violentum* (nasilni blud, silovanje) svaki je nedopušteni nasilni snošaj s poštenom ženom. Ovaj pojam u sebi sadrži pojam nasilnog incesta, nasilnog preljuba i nasilnog snošaja u užem smislu (*incestum violentum, adulterium violentum, stuprum violentum in sensu stricto*). Objekt djela je poštena žena, djevica, udovica i sl. Silovanje je moguće i kad je objekt bludnica (*meretrix*). U silovanje ulazi i sodomija *in puero*. Kao sredstvo priznaje se *vis absoluta* i *vis compulsiva*.

¹²¹ ... *delictum quo foetus humanus immaturus ex utero expellitur*; IICH, 260, 1819.

¹²² *Mola* je doslovno kaša, neprepoznatljiva masa.

¹²³ Doslovno, uvjet za postojanje djela jest da je žrtvino tijelo bez prijašnjih povreda.

8. *Iniuria* (uvreda) vrijeđa urođena prava na čast, ponos i sl. Svaka nedopuštena radnja koja vrijeđa čast i dobar glas (*honor, existimatio*) jest *crimen iniuriarum*. Ona pripada u privatnopravnu sferu, tvrdi Vučetić, osim u slučaju ako je upravljena protiv Boga¹²⁴, no i tada je u jurisdikciji božanskog kulta.

9. *Blasphemia* (bogohuljenje) predmet je kratkog osvrta. Vučetić navodi kako se ona može pojaviti u obliku *derogatorne* kojom se Bogu oduzimaju kvalitete ili *atributorne* kojom Bogu dodajemo osobine koje nema (*blasphemia derogatoria, blasphemia attributoria*). Također može se pojaviti i u obliku *blasphemiae maior* koja vrijeđa samog Boga izravno (*immediate directa*) ili *blasphemiae minor* koja kao objekt poruge ima Djevicu Mariju, anđele, Bibliju i sl. (*mediata*). Zakonski članak (čl. 42. zakona iz 1563) jednostavno za blasfemiju propisuje smrtnu kaznu.

GLAVA TREĆA

Treća glava bavi se kaznenim djelima kojima se povređuju stečena prava čovjeka (*iura acquisita*). To su povrede koje se najčešće odnose na pravo vlasništva. Vučetić nabroja slijedeća kaznena djela:

1. *Furtum* je *ablatio dolosa rei alienae mobilis, invito domino, et lucri faciendi animo facta, absque tamen vi personae illata*.¹²⁵ Obilježja ovog kaznenog djela obuhvaćaju, prema autoru, činjenicu da je stvar *tuđa i pokretna (res aliena et mobilis)*¹²⁶. Radnja se sastoji u odnošenju stvari (*ablatio rei*)¹²⁷. Vučetić postavlja pitanje pristanka vlasnika stvari na odnošenje, osobito u slučaju kada je upitno postoji li tacitarni pristanak, ili ne. Zaključuje da iz gole šutnje vlasnika ne možemo dokazati pristanak, pa stoga oduzimanje stvari uz šutnju vlasnika uvijek predstavlja krađu. Vučetić u daljnjem tekstu razlikuje jednostavnu i kvalificiranu krađu (*furtum simplex* i *furtum qualificatum*) za koje navodi da ih je važno razlikovati ne toliko zbog same podjele koliko zbog utjecaja te distinkcije na kaznu:

a) *furtum simplex* zapravo je temeljno djelo, osnovni oblik krađe bez dodatnih okolnosti koje bi ga činile kvalificiranim;

¹²⁴ S obzirom na činjenicu da autor govori o bogu isključivo u kršćanskom kontekstu, tj. da se zna o kojem se bogu radi, imenica "bog" pisana je u ovom prikazu velikim početnim slovom (op.).

¹²⁵ Namjerno odnošenje tuđe pokretne stvari preko volje njenog gospodara i stjecanje dobiti bez upletanja sile protiv osobe; IICH, 275, 1819.

¹²⁶ ...*in re enim propria, aut immobili, vel rebus incorporalibus furtum non committitur*; IICH, 276, 1819.

¹²⁷ Nasuprot današnjim stajalištima (aprehenzija), ondašnja teorija dakle zastupa teoriju ablacije prema kojoj je stvar ukradena onog trena kad je odnesena s mjesta krađe.

b) *furtum qualificatum* može se pojaviti u nekoliko oblika: *furtum audax* (drska krađa) koju karakterizira visok stupanj smjelosti (*extrema ausurum*); *furtum violentum* (nasilna krađa) koju karakterizira upotreba opasnih sredstava prisile i *furtum periculosum sed armatum* (oružana i opasna krađa).

Uz te pojmove Vučetić još pridodaje i pojam krađe počinjene iz nužde (*furtum necessitate commisso*) za koju se moraju ispuniti sljedeći uvjeti: mora se raditi o ekstremnoj nuždi (potrebi)¹²⁸, objekt krađe moraju biti *res fungibiles* (zamjenjive stvari), počinitelj mora djelovati bez *doli* i *culpae*, ne smije biti odnijeto više nego što nalaže potreba, a teret dokazivanja potrebe i nužde pada na osobu koja je stvar odnijela.

2. *Rapina* ili *depraedatio* (doslovno “pustošenje”), *grossatio* ili *robbaria* jest krađa koja uz sve elemente *furtum* sadrži i uporabu sile¹²⁹. Sadržajno, uz tu razliku, gotovo u potpunosti odgovara pojmu obične krađe. Ondašnje kazneno pravo za ovo djelo propisuje *kolac* ili *kotač* (*palus, rota*) odnosno *gladius* (mač kojim se sječe i bode) ili *furca* (vile u obliku slova V koje se kažnjeniku stavljaju oko vrata, a ruke mu se vezuju za krajeve).

3. *Crimen incendii* ili palež je djelo koje u velikoj mjeri ugoržava dobra i ljude, tvrdi autor. Moguće je počinjenje djela kako namjerno tako i nehajno. *Corpus criminis* čine stvar odnosno dobro, koje može biti pokretno, nepokretno, vlastito ili tuđe i sl., te zapaljenje odnosno požar (*incensio rei*) - kad bukne plamen, djelo je dovršeno.

4. *Crimen traditi castris* specifično je djelo koje doslovno prevedeno predstavlja predaju, zauzimanje i oduzimanje *dvora* pod kojim se podrazumijevaju sve plemićke i kraljevske odaje¹³⁰.

5. *Periurio* odnosno krivokletstvo vrlo je široko postavljeno - obuhvaća svako kršenje pravnih obveza. Ta moguća kršenja obuhvaćaju nekoliko posebnih kaznenih djela - krivokletstvo, preljub (*adulterium*) i bigamiju;

a) *periurio* čini onaj koji krši pravnu obvezu ili ju namjerno izbjegava;

b) *adulterium* čini onaj koji spolno opći s tuđim bračnim drugom - za postojanje djela traži se *martimonium perfectum et validum* (valjan i potpun brak - onaj koji zadovoljava zakonskim pretpostavkama za valjanost braka) i postojanje konkubinata s tuđim bračnim drugom. Također je potrebna i namjera, a konzumacija djela odnosno njegovo dovršenje zbiva se *immissione seminis*. No to ne znači da za to djelo mogu biti kažnjeni samo muškarci - dapače,

¹²⁸ Nije dovoljno da se radi o oskudici, siromaštvu (*egestas, paupertas*) - za pojam *egestas* vidi prije.

¹²⁹ Danas *razbojništvo*.

¹³⁰ ... *traditio, expugnatio et interceptio omnis Nobilium et regnicolarum residentia*; IICH, 296, 1819.

kazna za žene je dvostruka (ne u doslovnom smislu, već u smislu privatne kazne od strane muža i nakon toga još jedne - javne).

c) *bigamia* je djelo koje čini onaj koji bračnu vjeru jednog krši konzumacijom drugog braka. Za postojanje djela traži se postojanje i trajanje jednog zakonskog braka te konzumacija drugog.

GLAVA ČETVRTA

Četvrta glava nosi naslov *kaznena djela protiv puti (delictum carnis)*. Razlika je između ovih i prethodnih oštrije suprotstavljanje pravilima morala i prirodnim zakonima. Znanstvenici dijele ta djela, tvrdi Vučetić, na *delicta carnis propria* i *delicta carnis impropria*. U prvu skupinu ulaze *stuprum*, *fornicatio*, *concupinatus* i *incestus*. U drugu potpadaju samo *sodomia* i *lenocinium*. Zajednička im je karakteristika da se konzumiraju *immissionem seminis*.

1. *Stuprum* je, u užem smislu, nedopušteno općenje između slobodnih poštenih ljudi. Kao poštena osoba opisuje se djeвица ili udovica. Ako se radi o bludnici, za takvo općenje, tvrdi Vučetić, kažu da se zove *fornicatio* ili *venus vaga* (razuzdana prodaja odnosno svodništvo). Kazna za oba djela je arbitrarna (no, postoje određene smjernice - starijoj bludnici kazna mora biti veća od kazne svodniku, dostojnije je kazniti starijeg *stupratorem* nego mladu *stupratam* i sl.)

2. *Stuprum non voluntarium* je općenje u kojem nedostaje pristanak jedne od osoba. Njoj nedostaje sama volja da bi se uopće mogla odlučiti pa tako to djelo u biti konzumira djela kao što su današnji spolni odnošaj s nemoćnom osobom i spolni odnošaj s maloljetnom osobom i sl. jer kao žrtvu uzima neubrojive osobe, osobe u snu, maloljetne i sl.

3. *Concupinatus* je veza muškarca i žene koja sadržajno odgovara bračnom ugovoru, ali joj nedostaje upravo zakonska osnova odnosno brak. Kazna je arbitrarna.

4. *Incestus* je *delictum quod fit concubitu inter consanguineos*¹³¹ ali i između srodnika po tazbini, kojima je zakonom zabranjen brak. Kao kazna propisuje se za incestuozni par u prvom i drugom stupnju srodstva smrtna kazna, dok zatvor čeka srodnike u trećem i četvrtom stupnju srodstva.

5. *Sodomia* je općenje suprotno prirodi (*concupitus contra naturam*)¹³². Vučetić u nekoliko idućih redaka nastoji naći opravdanje za kažnjavanje

¹³¹ Općenje između srodnika po krvi.

¹³² Nazivi koji su se koristili za taj oblik djela a koje Vučetić još spominje jesu *nefanda libido* (*nefas* je opačina, grijeh) ili *monstrousa venus* ("nakazna dražest").

nabranjem najrazličitijih posljedica kao što su one za žrtvu pa sve do posljedica za društvo (primjerice smanjenje prirodnog prirasta). Nekoliko je pojava oblika sodomije: *sodomia ratione sexus* koja se sastoji od općenja dvaju muškaraca; *paederastia* koja se sastoji od općenja dviju žena ili dvaju oženjenih osoba istog spola; *sodomia ratione generis bestialitas* koja se sastoji od općenja muškarca sa životinjama; *sodomia praepostera cum feminis* jest, pak, općenje muškarca sa ženom, ali protivno zakonima prirode; i na kraju, *manustupratio*, koje se sastoji u zadovoljavanju pohote trljanjem o mrtvo tijelo (*fricatio libidinis in cadavere extinctio*). Kazna je arbitrarna.

6. *Lenocinium* je doslovno zavođenje koje netko čini (njega nazivaju *leno*) odnosno bilo kakvo pomaganje bilo u obliku prikrivanja ili nekog drugog doprinosa djelu, posebice djelima iz ove "glave".

Time Vučetić završava posebni dio i prvu knjigu uopće.

4. ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA O PRVOJ KNJIZI

U Vučetićevo pisanju miješaju se sadržaji raznih disciplina. On ih, posve prirodno, sve smatra sadržajima kaznenog prava. Tako u materijalnom pravu određene dijelove posvećuje danas potpuno kriminološkim sadržajima (motivi počinjenja, profil počinitelja kaznenog djela) miješajući ih sa sadržajima koji su i danas u potpunosti dio materijalnog prava, a nalaze se u nekoj vrsti prividne korelacije s ovim kriminološkim (tako u istoj glavi razmatra pitanje sposobnosti za počinjenje kaznenog djela navodeći vrlo kratko koje su pretpostavke ubrojivosti i istovremeno posvećujući znatan dio teksta čuđenju i promišljanju o tome kako časna ubrojiva osoba uopće može počiniti kazneno djelo). No takve su pojave posve normalne i ne mogu se smatrati negativnim.

Neobično je zanimljivo promatrati kako neki instituti materijalnog prava u Vučetićevo djelu potpadaju pod neobične kategorije. Takav je primjer zapovijedi nadređenog, danas jednog od mogućih razloga isključenja protupravnosti pod određenim uvjetima i uz stanovite iznimke. Vučetić takvu situaciju smješta u potpuno drugi kontekst - on to promatra kao posredno počinjenje kaznenog djela. Zapovjednik je posredni počinitelj, a podređena osoba služi kao sredstvo u rukama zapovjednika. Identično se događa i s primjenom kompulzivne sile - danas *vis compulsiva* predstavlja neskrivljenu opasnost kod krajnje nužde kao razloga isključenja protupravnosti. Kod Vučetića to je također primjer posrednog počiniteljstva.

Ništa manje zanimljivo nije ni pitanje cjelokupne podjele određene materije unutar djela, primjerice u posebnom dijelu. Ne samo Vučetićevo već očito i čitava teorija onog vremena upire se, na primjer, u pojam tzv. stečenih i urođenih ljudskih prava i na temelju takve podjele vrši distinkcije. Sama struktura Vučetićevo djela na taj način potpuno je zavisna od teoretskih pogleda na svijet

onog doba, što opet na drugom stupnju utječe na stil Vučetićeve pisanja. On iznosi stvari onim redosljedom kojim mu je dopušteno u skladu s prevladavajućim mišljenjem, makar ponekad i u tim jednostavnim rečenicama uspijeva isplivati tračak buntovničkog duha koji se ne miri sa, iz današnje perspektive promatrano, čudnim podjelama i ponekad smiješnim teoretskim zasadama.

Također, Vučetić posvećuje značajan prostor problematici koju on iz određenih razloga smatra izrazito zanimljivom ili spornom. Za razliku od drugih poglavlja, neka su izrazito opsežna, ne samo po broju stranica nego i po broju obrađenih pitanja koja sebi Vučetić sam postavlja. Takvo je recimo područje kaznenopravnih sankcija. Koliko god da ih on naziva isključivo kaznama, riječ je naravno o širokom dijapazonu sankcija. Posebice su opsežni dijelovi koji se bave tzv. uračunjavanjem (radi se o pravilima za odmjeravanje vrste i mjere kazne) i ublažavanjem kazne. Očito je da je ta materija bila izrazito diskutabilna u doba kad je Vučetić stvarao svoje djelo. Implementacija je, čini se, bila od neizmjerne važnosti svakom stručnjaku kaznenog prava.

Još jedna specifičnost, možda ne toliko Vučetićeve pisanja koliko kaznenog prava onog vremena, jest visok stupanj pomiješanosti instituta. Pojedine pojave, koje i današnje materijalno kazneno pravo priznaje, ali ih i svrstava u razne kategorije, kod Vučetića potpadaju pod isto. Tako su Vučetićeve tzv. "uzroci ublažavanja kazne" u današnjem smislu neke od olakotnih okolnosti, ali isto tako i neke od okolnosti koje isključuju ubrojivost, okolnosti koje isključuju sposobnost za radnju i slično. No, unatoč tome što na prvi pogled to može izgledati konfuzno i nepregledno, Vučetić se u takvoj materiji izvrsno snalazi. S obzirom na ondašnji razvoj i napredak misli, Vučetić solidno i precizno vuče crte distinkcije između pojedinih instituta, objašnjavajući jasno i sažeto koje su razlike između pojmova koji se djelomično preklapaju. Uistinu, Vučetić je vrstan pisac koji je kadar učiniti poprilično konfuznu materiju jasnom i razumljivom.

Jednostavnim i ne odviše detaljnim definicijama Vučetić postiže upravo ono što je kao cilj naglasio u svom *Pozdravu čitatelju* - postiže visok stupanj jasnoće (koliko god da se radilo o ponešto simplificiranim slikama instituta kaznenog materijalnog i procesnog prava). Utoliko Vučetić doista ispunjava obećano - njegov udžbenik je jasan i jednostavan pa može poslužiti svakome.

Vidljivo je to recimo u jednoj, možda, specifičnoj karakteristici njegova pisanja: da bi bolje pojasnio određeni pojam, Vučetić pristupa interdisciplinarnom pojašnjavanju. Povlačeći paralele između instituta koji doduše pripadaju različitim granama prava, ali dijele neke zajedničke karakteristike, Vučetić postiže visok stupanj jasnoće i, možda još bitnije, pamtljivosti određenih pojmova. Takav je slučaj recimo s objašnjenjem atentata kao kaznenopravnog pandana građanskopravnog instituta naloga (mandata) unatoč tome što se samo onaj dio kaznenog djela koji u sebi sadržava poticanje ili eventualno pomaganje ili posredno počiniteljstvo slaže donekle s mandatom, dok je sam čin počinjenja

djela nešto sasvim drugo i nije ni pretjerano usporediv s građanskopravnim konstrukcijama, što zbog načela imovinske odnosno osobne sankcije koja proizlazi iz protupravne radnje što zbog drugih razlika koje nisu ni predmet ovog prikaza.

No, koliko god da je Vučetiću bila namjera napisati koristan i upotrebljiv udžbenik, sa stajališta današnje prakse pisanja udžbenika, njegov udžbenik pati od velike mane - egzemplifikacija je vrlo rijetka. Ne samo da primjera gotovo i nema, već i tamo gdje se pojavljuju opisi nekih fiktivnih situacija, radi se o vrlo šturim, kratkim i nedovoljno jasnim opisima. Neobično rijetko to su nekakve hipotetske situacije, izmišljene životne slike na koje se primjenjuje naprijed objašnjeno (Vučetić se u takvim situacijama koristi vrlo arhaičnom metodom - dvama izmišljenim imenima, kao što su Gaj i Tito, koji su glavni akteri situacije). Mnogo se češće radi o rečeničnim konstrukcijama koje objašnjavaju ponovo već objašnjeno, samo ovaj put upotrebom simplificiranog vokabulara. Ponekad su to i vrlo kratke digresije na pozitivno zakonodavstvo (tako se, recimo, kod nabiranja vrsta tjelesnih kazni Vučetić izravno poziva na članak zakonskog teksta). S druge strane, postoje mjesta na kojima si je dao truda prikupiti vrijedne i točne podatke (npr. visina novčanih kazni u raznim županijama). No, sve u svemu, gledano iz perspektive vremena kad je ovo djelo stvarano, udžbenici nisu ni imali svrhu knjige koja omogućava neku vrstu "samoukosti" - oni su bili tek dio sveukupnog paketa sredstava koji su služili postizanju cilja - znanja. S obzirom na to da Vučetić ni nije pisao svoj udžbenik zato da bi ga student namjernik mogao uzeti i iz njega u potpunosti sve sam naučiti, i pritom isto to savršeno razumijeti, i s obzirom na to da takav koncept udžbenika tada nije ni postojao, ova, s današnje "udžbeničke pozicije", velika mana i nije tako velika.

Posebni dio materijalnog kaznenog prava vrsni je primjer profesionalnog podučavanja - svako kazneno djelo objašnjeno je i prikazano uz pomoć vrlo jasno definirane sheme "opravdanje za kažnjavanje takvog ponašanja-opis bića kaznenog djela-posebni oblici-pitanje kazne i procesuiranja". Jasnom strukturom svakog djela i preuzimanjem takvog modela postiže se izrazito visok stupanj preglednosti materije. Na taj način ponovo se postiže cilj koji si je autor sam zadao - jasnoća i simplificirani prikaz kompleksne materije.

Još je jedna specifičnost posebnog dijela vrijedna pažnje - broj kaznenih djela. Naime, u svega četiri glave Vučetić opisuje sva kaznena djela koja su svrstana u samo četiri kategorije. Zanimljivo je kako u biti ni te kategorije nisu pretjerano zahvalno određene jer podjela prema kriteriju stečenih i urođenih prava obuhvatila bi i kaznena djela iz neke druge glave (recimo, protiv puti u smislu protiv spolne slobode kao urođenog prava). No čak i u tako djelomično nerazumljivoj podjeli, sami sadržaj nimalo ne gubi na interesantnosti. Koliko god da ta interesantnost proizlazi iz vremenskog odmaka i poznavanja današnje materije kaznenog materijalnog prava, ona je i dalje jedna od najupečatljivijih odrednica Vučetićeve djela. Ujedno, zasigurno, i nesumnjiva vrijednost.

KNJIGA DRUGA - PRAKTIČNO KAZNENO PRAVO

Druga knjiga koja se bavi onim što Vučetić naziva praktičnim kaznenim pravom (kazneno procesno pravo) nije podijeljena na dijelove poput prve (*pars I, pars II*), već njenu unutarnju strukturu sačinjavaju smo pojedine, ponegdje tematski odijeljene, a ponegdje tematski vezane glave (*caput*). Sveukupno, druga knjiga sadržava devetnaest takvih odvojenih cjelina.

Prve tri glave uređuju materiju suda. Prva glava posvećena je kaznenoj sudbenosti uopće - ona se bavi pojmom sudbenosti te njenim oblicima i ograničenjima uz kratak osvrt na razliku između kaznenog i građanskog sudovanja i raširenost kaznene sudbenosti. Druga glava bavi se objektima i subjektima sudovanja te brojem osoba koje čine sud. Treća se glava nadovezuje na tu materiju pitanjima nadležnosti te njenim oblicima.

Četvrta glava posvećena je kaznenom postupku uopće. Vučetić ovdje razmatra historijske oblike kaznenog postupka te "faze" ondašnjeg postupka.

Peta glava bavi se *inkvizicijom* i pitanjima koja izviru iz te faze istrage - objektom istrage, istražnim radnjama (očevid), završetkom istrage i sl.

Šesta, izrazito kratka, glava bavi se progonom i pritvaranjem okrivljenika.

Sedma glava detaljno raščlanjuje pitanje istraživanja, dok osma svoju pažnju usmjerava na dokaze odnosno dokazna sredstva, posebice zakonska. Deveta glava kratko se zadržava na očevidu, a deseta i jedanaesta glava bave se oblicima dokazivanja - prva obrađuje priznanje kao dokaz, dok se druga bavi iskazima svjedoka. Dvanaesta se posvećuje također dokazivanju, ali dokazivanju putem torture i sličnih sredstava. Trinaesta glava posvećena je indicijima, njihovim vrstama ovisno o njihovoj prirodi ili prirodi samog kaznenog djela za koje se vrši progon. Sljedeća glava ukratko progovara o obrani okrivljenika.

Sljedeće glave posvećene su daljenjem razvoju postupka - donošenju presude te eventualnom prizivu. Sedamnaesta glava bavi se izvršenjem presude i troškovima kaznenog postupka, dok zadnje dvije obrađuju materiju vođenja kaznenog postupka u odsutnosti, *salvi conducti* te sumarnog postupka.

Nastavljajući dosadašnji model izlaganja, i naredne će stranice obraditi svaku od spomenutih glava zasebno ističući najzanimljivije i najbitnije što se u njima može naći.

GLAVA PRVA

Prva glava nosi naslov *De iurisdictione criminali generatim* i kao predmet izučavanja ima opći pregled sudske nadležnosti u kaznenoj materiji. Osnovni predmet kaznene sudbenosti jest *exercitium penes* (doslovno: *vježbanje kazni, kažnjavanja* odnosno *primjena kazni*).

Kaznena sudbenost se s obzirom na izvor i način dodjeljivanja prema autoru prvenstveno može podijeliti na *iurisdictio sublimis* (uzvišena, vrhovna, tj. viša

sudbenost; naziva ju još i *iurisdictio territorialis* ili *iurisdictio suprema*) i *iurisdictio subalterna* odnosno *subordinata*. Ona prva izvršava se silom vlasti (imperija), dok je ova druga povjerena vladarima naroda. Radi se dakle o podjeli na neku tobožnju višu sudbenost, koja je odraz sveopćeg, narodnog odnosno društvenog prava na sudovanje (koje se tako dobro odražavalo u oblicima skupnog narodnog sudovanja u ranijim vremenima), i nižu, koja se temelji na koncesiji koju narod daje na određeno vrijeme vršiteljima vlasti (društveni ugovor). Upravo ta *iurisdictio subalterna* dijeli se nadalje na *iurisdictio ordinaria* odnosno *iurisdictio extraordinaria* (redovna odnosno izvanredna sudbenost)¹³³. Razliku između ta dva pojma autor svodi na pitanje je li osoba koja sudbenost vrši postavljena temeljem zakona ili ju je imenovao *princeps in causis legali* (nositelj kaznene vlasti, tj. magnat, velmoža¹³⁴). Uz to, Vučetić spominje i *iurisdictio delagata*.

Sljedeći paragraf nešto se detaljnije bavi samim pojmovima redovne i izvanredne sudbenosti, pri čemu navodi kako se redovna obavlja bilo temeljem zakonskih normi bilo temeljem *vi privilegii*¹³⁵. Zakon dodjeljuje kaznenu sudbenost uzvišenom kraljevskom dvoru (*Excelsa Curia Regia*), kraljevskom dvorskom aparatu odnosno županijama (*Comitatus*, doslovno: *pratnja, družina* odnosno ovdje *županija*), distriktima (*Districtus*) i gradovima s kraljevskim privilegijama (*oppidum privilegiatum*). Ako se pak radi o *privilegium*, situacija je ponešto drukčija. Naime, pojava tzv. *personalne sudbenosti* kao vrste sudbenosti koja počiva na dodjeljivanju prava na vršenje sudske vlasti na temelju određenog akta odnosno dopuštenja (privilegij), prisutna je u Hrvatskoj kao i susjednim zemljama istog kruga u istom periodu. Vučetić navodi kako određene osobne karakteristike legitimiraju osobu da dobije mogućnost vršenja sudske vlasti - zato se ona i naziva *iurisdictio personalis*. Izvanredna sudbenost vezana je uz osobu princepsa.

Sam pojam kaznene sudbenosti sastoji se od tri pojma koji ga sadržajno određuju:

1. *ius cognoscendi* - “pravo saznanja” u sebi sadrži pravo istraživanja delikta i pravo ispitivanja (ovdje shvaćeno kao “istraživanja”) počinitelja,

2. *ius decidendi* - “pravo odlučivanja”, koje se načelno sastoji u primjenjivanju normi kaznenog zakonodavstva na određeni pojedinačni slučaj odnosno podvođenje određenog stvarnog događaja pod zakonsku normu,

3. *ius exsequendi* - “pravo kažnjavanja”, koje sadrži pravo izvršavanja kazne na temelju saznanja pribavljenih korištenjem prethodno navedenih prava.

¹³³ *Iurisdictio Criminalis, quam Magistratus nostri exercent, vel ordinaria est...vel extraordinaria*; IICH, 319, 1819.

¹³⁴ *Princeps* u ugarskom srednjovjekovnom pravu predstavlja oznaku za magnata, velmožu.

¹³⁵ Doslovno: *silom zakonske privilegije* odnosno povlastice kao zakonom ili drugim aktom dodijeljenog osobnog prava.

Sljedeći kratki paragraf opisuje razliku kaznene i građanske sudbenosti. Ta se razlika svodi na način procesuiranja (tako, građanskog postupka nema bez pozivanja tužitelja odnosno “vjerovnika”, dok se kazneni postupak vodi i bez oštećenika, na temelju inkvizitornog načela), objekt procesuiranja, same radnje koje se u toku postupka poduzimaju (tako za kaznenog suca vrijedi načelo da mu je dopušteno sve što nije izričito zabranjeno), pa sve do sredstva dokazivanja (*media probandi*) i načina dokazivanja.

GLAVA DRUGA

Druga glava bavi se pojmom suda (*iudicium*). Vučetić pripovijeda kako se naziv sud koristi za mnogobrojne pojave - njime se označava mjesto u kojem se sudi odnosno provodi pravo, način rezoniranja pri primjeni prava (sud kao logički pojam) i, konačno, *consessu personarum habilium Iurisdictionem Criminales exercentium* (skup osoba koje su ovlaštene obnašati kaznenu sudbenost). Ugarski sudovi su mnogobrojni - među njima se nalaze *Sedes iudicariae Comitatum* (županijski sudovi), *Magistratus L. R. Civitatum* (magistratski sudovi u gradovima), *Oppidorum privilegiatorum* (sudovi u gradovima s povlasticama), *Sedes Dominales* (vlastelinski sudovi), *Sedes Iudicaria Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae* (sud sveučilišta) i sl., od kojih svi pripadaju sudovima prvog stupnja. Drugostupanjsko sudovanje (*iudicia appellatoria, iudicia revisoria, iudicia superiora*) pripada kraljevskoj kuriji (*Excelsa Curia Regia*).

Svaki sud, prema Vučetiću, ima svoj objekt, subjekt i formu. Objekt kaznenih sudova su *causa criminalis*, kaznene parnice (postupci) za djela i kazne u javnom interesu. Subjekti kaznenog suda su osobe koje se bave pravom, a njih, kaže Vučetić, zovemo sucima. No, pojam subjekta ne svodi se samo na suce u profesionalnom smislu te riječi, već je mnogo širi. Obuhvaća sve osobe koje sudjeluju u kaznenom sudovanju kao što su *assidentes* (prisjednici odnosno savjetnici) i sl.

Broj članova suda određen je zakonom - tako se, recimo, prilikom suđenja pri *Inclya Tabula Regia*¹³⁶ zahtijeva se devet osoba, dok je kod suđenja u kojem vijeće čine plemići kraljevskog dvora broj određen na dvanaest. Suci moraju zadovoljiti i kvalitativne kriterije koji se dijele na vanjske i unutarnje. *Interna* se sastoje od poznavanja teorije i prakse domaćeg prava, poštovanja običaja i nekih osobnih karakteristika kao što su mirnoća i smirenost koje su nužne za obavljanje sudačke dužnosti. *Externa* su vanjska obilježja koja nisu tako detaljno razrađena kao unutarnja. Spominju se samo neke vrste obveza kao što su zabrana diskriminiranja na temelju religije i nacionalnosti i sl. Suci su moralno obvezani

¹³⁶ Tabula Regia je sud kraljevskog stola.

prisegom (*iuramentum*) kojom se obvezuju na savjesno provođenje zakonodavčeve volje, primjenu prava i pravednost.

Vučetić u nastavku nabraja i glavne sudionike kaznenog procesa koje naziva *persona ius*. To su u prvom redu tužitelj i okrivljenik, a šire gledano i neke druge osobe. Tako se navodi da su to:

1. *accusator*, koji dovodi slučaj pred sud i dokazuje (*defert et probat*),
2. *reus*, protiv kojeg je postupak uperen,
3. *advocatus* ili *procurator*, koji pruža savjet odnosno brani okrivljenika (u tom slučaju naziva se *defensor*), a djeluje na osnovi građanskopravnog instituta naloga - za njega Vučetić tvrdi da je "manje važna osoba u našem pravu".

Uz te osobe autor pri kraju ove glave još smatra bitnim spomenuti i sljedeće indirektno sudionike kaznenog procesa koji se zajednički nazivaju *iudicii criminalis ministri*, a poimence to su:

1. *custos carceris* (zatvorski čuvar),
2. *apparitores* i *lictores* (činovnici i državni sluge),
3. *carnifex* (krvnik).

GLAVA TREĆA

Treća glava bavi se pitanjem sudske nadležnosti u kaznenoj materiji (*forum criminalis competentia*). *Forum criminale* definiran je kao odnos između kaznenog suda i građana, a osnovni su oblici nadležnosti *forum communis* i *forum privilegiatum*.

Opća nadležnost upravo je ono što joj ime kaže - općenita sudska nadležnost koja se odnosi na sve. Drugi oblik, privilegirana, objašnjen je kao iznimka od prvog jer se ne odnosi niti na sve delikte niti na sve počinitelje - radi se naime o posebnim sudovima ustanovljenim za posebnu vrstu optuženika odnosno vrstu kaznenog djela. U grupu koju autor, dakle, naziva općom nadležnošću, pripadaju tri oblika sudske nadležnosti, od kojih se dva danas smatraju supsidijarnim oblicima u slučajevima kada se ne može primijeniti prvi koji je obuhvaćen teorijom o mjestu počinjenja odnosno u slučaju distancijskih delikata teorijom ubikviteta - *forum domicilii*, *forum commissi*, *forum originis* i *forum deprehensionis*.

Forum delicti commissi jest kriterij određivanja mjesne nadležnosti istovjetan današnjem primarnom kriteriju. Mjesno je nadležan onaj sud na čijem je području, u ovom slučaju, kako kaže autor, unutar čijih je distrikata, počinjen zločin. Problem distancijskih delikata autor ne spominje¹³⁷.

¹³⁷ Naime, mjestom počinjenja on smatra i mjesto gdje je radnja započeta, ali i mjestom gdje je dovršena; u slučaju počinjenja kaznenog djela na području više različitih distrikta ili na granici dvaju distrikta, uzimaju se u obzir neki od ostalih kriterija.

Forum domicilii temelji se na prebivalištu ili boravištu okrivljenika¹³⁸. U slučaju kad nedostaje prebivalište ili boravište odnosno kad se ono ne može odrediti (*in defectu domicilii*), primjenjuje se kriterij *forum originis*. Mjesno je u tom slučaju, dakle, nadležan sud s područja s kojeg dolazi okrivljenik. Posljednji kriterij, *forum deprehensionis*, također je istovjetan današnjem. Mjesno je nadležan onaj sud na čijem je području uhvaćen okrivljenik. U sljedećim redovima Vučetić nakratko posvećuje pažnju pitanjima mjesne nadležnosti, ali s obzirom na osobu okrivljenika - radi se o detaljnijoj razradi općenito postavljenih principa gdje navodi kako, recimo, plemstvo potpada pod domicilni kriterij, osim u slučaju plemića bez boravišta na koje se, u slučaju da se moraju podvrgnuti kaznenom postupku, za određivanje nadležnog suda primjenjuje kriterij deprehenzije.

Forum privilegiatum posebna je vrsta “nadležnosti” - riječ je naime o slučajevima kaznenoprocenog imuniteta, negdje potpunog, a negdje ograničenog, koji su predstavljeni kao *privilegirana nadležnost*. Prema ondašnjim zakonima, izuzete su od kaznenog progona crkvene osobe (*clerici*) koje samo u određenim slučajevima potpadaju pod sudbenost svjetovnih sudova¹³⁹; zatim vojne osobe (*personae militares*) koje samo iznimno potpadaju pod svjetovne sudove¹⁴⁰; akademski građani (*cives academici*) potpadaju također pod svjetovni sud rijetko¹⁴¹; *iurati notarii excelsae curiae regiae*, tj. zaprisegnuti bilježnici u uzvišenom kraljevskom dvoru uživaju također imunitet od “opće” sudbenosti; posljednji u ovoj skupini jesu strani narodni poslanici (*legati*) koji uživaju potpuni kaznenoprocenni imunitet, uz određene iznimke koje Vučetić izrijeком navodi - imunitet im naime nije osiguran u slučaju djela kao što su *crimen laesae Maiestatis, nota infidelitas, periurium* i *verberatio personarum Ecclesiasticarum*¹⁴².

¹³⁸ Boravište odnosno prebivalište ne razlikuju se u potpunosti u ono doba; autor samo navodi *domicilii fundatur per domicilium delinquentis* - domicilium je doslovno mjesto koje se smatra domom, bez razlikovanja na prebivalište i boravište (on doduše spominje konstitutivni element “namjere ostajanja” koja se procjenjuje iz okolnosti kao što su obavljanje posla ili obrta, no time ne povlači razliku između ova dva pojma jer pojam boravišta uopće ne definira).

¹³⁹ U načelu za teža djela i istragu takvih djela.

¹⁴⁰ *Personae militares* potpadaju pod nadležnost vojnog suda samo za “vojna” kaznena djela.

¹⁴¹ U svim tim slučajevima radi se u biti u posebnim skupinama osoba za koje postoje i posebni sudovi - klericima sudi crkvena vlast, vojnim osobama vojni sudovi, a za akademske građane postoji također poseban sud koji su, kako navodi Vučetić, osnovali Marija Terezija i Franjo I; u svakom slučaju, interesantan je visok stupanj autonomije sveučilišta koje uživa čak i svojevrsni kaznenoprocenni imunitet u odnosu na ostale građane.

¹⁴² Za opise pojedinih kaznenih djela vidi prvi dio prikaza (*verberatio personarum Ecclesiasticarum* jest tjelesno povređivanje odnosno doslovno *batinanje* ili *udaranje* crkvenih osoba).

Sljedeći kratki paragraf posvećen je sukobu nadležnosti. Nakon kazuističkog prikazivanja do kakvog to sukoba može doći (Vučetić doslovno navodi nekoliko uopćeno postavljenih situacija sukoba nadležnosti) postavlja se pravilo u kojem je uloga arbitra dodijeljena *magistratus gentis*. Ako dođe do sukoba nadležnosti između suda opće i privilegirane nadležnosti, prednost se daje sudu opće nadležnosti.

Neobično je zanimljivo da Vučetić pri kraju ove glave navodi i tzv. *onera iurisdictionis criminalis*. Radi se doslovno o teretima, a ne samo o dužnostima koje postoje na strani sudova. Tu su naime navedeni postupci kao što je hvatanje okrivljenika, njegovo pritvaranje i briga oko njega, osiguranje dovoljnog broja sudaca, ali i postupci kao što su podizanje zatvora odnosno njihova gradnja (*erectio carceris*). Bez ulaženja u detaljniju razradu tih dužnosti koje se mogu objasniti s pozicija tadašnjih katedralista, Vučetić završava ovu glavu.

GLAVA ČETVRTA

Ova, s obzirom na materiju izrazito kratka glava posvećena je pojmu kaznenog postupka koji se obrađuje na općoj razini. Glava zapčinje definiranjem pojmova. Kazneni postupak (*processus criminalis, processus poenalis*) definiran je kao skup svih zakonskih radnji kojima se progoni počinitelj djela na temelju prava koje proizlazi iz kaznenog zakona¹⁴³. Njegova je svrha otkrivanje istine, a kraj mu je određen izricanjem kazne ili oslobađanjem okrivljenika.

Vučetić u sljedećim redovima razlikuje akuzatorni i inkvizitorni postupak. Razliku između ta dva pojma povlači prvenstveno na liniji ovlaštenog tužitelja - za njega je akuzatorni postupak onaj u kojem progon vrši tužitelj (oštećenik ili drugi građanin koji zahtijeva kažnjavanje), dok je kod inkvizitornog to sud koji goni po službenoj dužnosti. Vučetić to i jasno navodi - *ratio differentiae* je, kaže on, što u akuzatornom postupku postoji *accusator*, dok je u inkvizitornom *iudex ex officio accusatoris*. Jednostavno rečeno, u akuzatornom postupku tužitelj je stranka u postupku koja iznosi dokaze protiv okrivljenika, dok je u inkvizitornom u toj ulozi sudac, istovremeno obnašajući i ulogu branitelja okrivljenika¹⁴⁴. Osim te razlike, autor ne navodi i ne uočava nijednu drugu ra-

¹⁴³ ... *complexus omnium illorum actuum legalium, quorum Civitas Iura sua ex legibus poenalibus, adversus delictorum reos prosequitur, processus criminalis seu poenalis dicitur*. II CH, 343, 1819.

¹⁴⁴ ... *quod in accusatorio adest accusator, qui Ius Reipublicae in poenam publicam, tanquam pars litigans persequitur, et, ut reus poena afficiatur, petit, ideoque probationem, ac causae disceptationem contra reum suscipit; contra in inquisitorio Iudex ex officio accusatoris vice fungitur, ita, ut et defensionis rei aequam habeat rationem*. II CH, 344.

zliku između tih dvaju povijesnih oblika kaznenog postupanja - ovdje nema spomena kontradiktornosti, pismenosti postupka i sličnih karakteristika tih oblika. Doduše, Vučetić poznaje mješoviti inkvizitorni postupak i čisti inkvizitorni postupak, pri čemu kod čistog inkvizitornog postupka (*purus*) sud po službenoj dužnosti ima ulogu tužitelja, dok se kod mješovitog (*mixtus*) okrivljenika progoni kao u akuzatornom postupku - javlja se institucija javnog tužitelja kojeg se u postupku tretira kao stranku¹⁴⁵.

Daljnji tekst nastavlja nabrajati razne podjele postupka s obzirom na određene karakteristike - *solemnis* odnosno *ordinarius* i *minus solemnis* odnosno *summarius*. Razlikovanje se temelji na težini djela, pa se tako za teža djela pokreće *processus ordinarius*, dok je drugi oblik rezerviran za lakša djela. On je naravno i kraći, bez velikog broja formalnosti, navodi autor¹⁴⁶.

Inkvizitorni postupak može se pojaviti u čistom obliku ili u miješanom obliku (*purus, mixtus*). U čistom obliku sudac, bez tužitelja, progoni po službenoj dužnosti, dok se kod miješanog postupka u progon uključuje i tužitelj. Ugarski postupak Vučetić određuje upravo kao miješani inkvizitorni postupak.

U postupku postoje nužni i manje nužni elementi odnosno sastavni dijelovi. Vučetić te tzv. *processus essentialia* odnosno *processus minus essentialia* ne navodi u obliku zatvorenog popisa, već spominje samo neke. Tako su nužni odlučivanje o predmetu, ispitivanje okrivljenika i sl., dok su "manje nužni" pritvaranje okrivljenika i svi oni postupci bez kojih se može dovršiti postupak, a da on zbog njihova nedostatka ne bude u znatnoj mjeri okrnjen.

Dijelove kaznenog postupka Vučetić svodi na tri glavna dijela (*partes processus criminalis*) - utvrđivanje činjeničnog stanja (*cognitione causae*), odlučivanje (*decisione*) i izvršenje presude (*executione*). Svaki od tih ima još mnogo manjih dijelova, navodi autor, ali te dijelove ne imenuje.

GLAVA PETA

Peta glava prva je u seriji nekoliko idućih glava koje su svojim opsegom veće, a sadržajem izrazito zanimljive. Naslov ove glave je *De inquisitione criminali*, a prvi se paragraf bavi pitanjem što uopće predstavlja taj pojam.

Inquisitio criminalis definira se kao utvrđivanje počinjenja kaznenog djela po službenoj dužnosti od strane suca koji je sposoban odnosno ovlašten

¹⁴⁵ Postupak u Ugarskoj Vučetić određuje kao mješoviti inkvizitorni s naglašenim inkvizitornim elementima.

¹⁴⁶ Uvjetno rečeno, radi se o razlikovanju na sumarni i redovni postupak, jer se za teža djela traži postupak sa svim svečanostima i formalnim postupcima, dok se za lakša djela postupak lišava formalnosti i svečane forme, pa je stoga suštinski, sažet i brz.

(nadležan) kazniti ili osloboditi okrivljenika.¹⁴⁷ Riječ je dakle o pojmu koji više ili manje odgovara pojmu današnje istrage. Ona može poprimiti dva osnovna oblika - opća (*inquisitio generalis*) i posebna istraga (*inquisitio specialis*). Opća istraga uperena je protiv još nepoznatog počinitelja kaznenog djela odnosno prema još nedovoljno utvrđenom kaznenom djelu. Posebna inkvizicija vodi se protiv točno određene osobe i za točno određeno kazneno djelo (*contra personam certam*). Vučetić stoga tvrdi da je *inquisitio generalis fundamentum inquisitionis specialis* jer se općom inkvizicijom utvrđuju i dokazuju određene pretpostavke potrebne za vođenje posebne inkvizicije. Stoga joj ona uvijek prethodi. Upravo su te glavne pretpostavke opće inkvizicije predmet interesa sljedećeg paragrafa - to su tzv. *fundamenta suscipiendae inquisitionis generalis*. Radi se o popisu indicija ili izvora spoznaje koje sudac mora imati kako bi započeo posebnu inkviziciju¹⁴⁸. Bez osnova pokretanje progona je zabranjeno. U te osnove u prvom redu spadaju *fundata diffamatio* (doslovno: “osnovano ozloglašenje”¹⁴⁹), hvatanje počinitelja u određenim slučajevima (*perpetratione deprehensio*), priznanje okrivljenika (*confessio delinquentis*) i *denunciatio* (prijava). Te osnove u biti čine svojevrsni šire određen pojam “osnovane sumnje”.

U nastavku Vučetić se posvećuje prije navedenim pojmovima u detalje. Tako se *diffamatio* određuje kao *fama publica* koju sudac mora ispitati bez obzira radi li se o *rumores publici*¹⁵⁰. Čim velik broj osoba govori neustrašivo o počinjenju kaznenog djela, tome treba pridati odgovarajuću snagu i uvjerljivost. Kod deprehenzije (hvatanja počinitelja na djelu) potrebni su svjedoci. Kada postoje svjedoci, ne postoji opasnost neosnovanog ugrožavanja prava na dobar glas. Priznanje potpada već pod dokaze (odnosno materiju koja obrađuje dokazivanje priznanjem, pa Vučetić najavljuje kako će o tome govoriti u tom poglavlju), a denuncijacija mora biti dobrovoljna te najčešće i obvezna jer proizlazi iz obveze svakoga da brine o poretku i sigurnosti¹⁵¹.

¹⁴⁷ ... *cognitio de Criminibus a Iudice competente ex officio ad puniendum vel absolvendum reum suscepta*, IICH, 348, 1819.

¹⁴⁸ Na ovom mjestu Vučetić zapravo uvodi presumpciju nevinosti - on naime navodi kako svatko ima pravo na dobar glas, pa ako sudac postupa bez osnova za progon, time povređuje pravo na dobar glas koje građanin ima (zbog toga se traže točno određeni elementi za pokretanje istrage) - *expressis verbis* navodi kako se zbog prava na dobar glas svatko smatra nevinim (časnim) dok mu se ne dokaže suprotno (*quimvis enim Civis habet ius connatum bonae existimationis, vi cuius tamdiu praesumitur iustus, donec non probetur iniustus*, IICH, 349, 1819, istaknuo autor članka).

¹⁴⁹ Radi se, u biti, o široko rasprostranjenom mišljenju da je određena osoba počinila kazneno djelo.

¹⁵⁰ Sudac mora izvidjeti i tko su osobe koje su započele širiti glasine odnosno istražiti osnovanost glasina kako se ne bi vrijeđala čast građana.

¹⁵¹ Autor podvlači i razliku između denuncijatora i tužitelja, određujući denuncijatora kao osobu koja, za razliku od tužitelja, ne traži primjenu kazne; prijave pak ne smiju biti anonimne,

Prije nego se prijeđe na posebnu inkviziciju, treba i ustanoviti o kojem se točno kaznenom djelu radi. Da bi se došlo do odgovora, treba odgovoriti na dva pitanja: postoji li povreda pravne norme i kakva te koji je subjekt odnosnom radnjom povrijeđen. Odgovori na ta pitanja vode razmatranju pojma *corpus delicti*.

Corpus delicti Vučetić razlikuje *sensu lato* i *sensu stricto*. Širi pojam obuhvaća sva obilježja koja čine kazneno djelo¹⁵². Taj se skup obilježja može promatrati objektivno i subjektivno. Objektivno to su *omnes partes constitutivas delicti*, a subjektivno *omnes circumstantias, quae dolum et culpam auctoris delicti, aedoque illius illegalitatem certam reddunt*.¹⁵³ Strogo uzevši (*sensu stricto*), radi se pak o bitnim obilježjima koja neminovno upućuju na djelo. Tako sudac u tom slučaju propituje i pregledava objekt djela (žrtvu), sredstva počinjenja i istražuje okolnosti počinjenja. Ulogu suca Vučetić prikazuje jednostavnom formulom *levare, eruere, investigare* (razotkrivanje, iznošenje na vidjelo, ispitivanje). Pojmom *corpus delicti* Vučetić se želi koristiti u užem smislu.

Kraj opće istrage dolazi u onom trenutku kada sudac uspoređi vjerojatnost da je počinjeno kazneno djelo i sve prikupljene indicije - ako je njihovom usporedbom dobio podatke o počinitelju i djelu. Tada započinje posebna inkvizicija.

Da bi se utvrdilo kazneno djelo odnosno da bi se došlo do sigurnog uvjerenja o postojanju kaznenog djela, Vučetić navodi nekoliko instrumenata koji se koriste u tu svrhu. To su *inspectio ocularis, testes, instrumenta, confessio rei i indicia*.

Inspectio ocularis (očevid) Vučetić definira kao istraživanje pomoću vanjskih osjetila. Sudac odmah po saznanju da je počinjeno kazneno djelo mora bez odgađanja obaviti očevid jer protek vremena može uništiti ili izmijeniti tragove kaznenog djela. Dužan je i postaviti čuvare oko mjesta počinjenja kako bi se očuvali tragovi. Posebna je vrsta očevida, kako navodi, *inspectio cadaveris* (ispitivanje leša), koja se može pojaviti u oblicima kao što su *sectio legalis* (zakonom dopušteno seciranje), tj. *obductio*. Zasebna vrsta također je i *perscrutatio domestica* (premetačina doma). Nekoliko sljedećih redaka opisuje očevid te govori o tome kako se sudac može služiti asistencijom raznih stručnjaka od kojih su neki čak i zaposleni kao posebni pomoćnici u kaznenim

moraju biti izrazito detaljne i razrađene (moraju sadržavati imena svjedoka i sl.), a zloupotreba je sankcionirana činjenicom da se osobama koje lažno prijave nekoga jasno prijeti kaznom.

¹⁵² Vučetić navodi: *si lato denotat complexum omnium illarum notarum quae naturam et essentiam delicti generatim, et speciatim illius illegalitatem constituunt; ita suntum obiective et subjective spectari potest*; IICH, 353, 354, 1819.

¹⁵³ Sve okolnosti koje se mogu pripisati u krivnju ili nehaj počinitelju djela, a k tome su i nezakonitog karaktera (slob. prev.).

stvarima¹⁵⁴. Prilikom ispitivanja leša, koje se sastoji u ispitivanju vanjskih dijelova tijela (za razliku od obdukcije), proučava se broj ozljeda (*numerus vulnerum*), njihova obilježja (*qualitas*) kao što su oblik, smjer i sl. Ne treba zaboraviti da nisu sve ozljede rezultat kaznenog djela, upozorava autor, pa tako treba isključiti tumore, upale i slične pojave na čovječjem tijelu. Ako je potrebno pregledavanje unutrašnjosti tijela, prelazi se na *sectio legalis* odnosno obdukciju. Njome se proučavaju unutrašnje povrede (*inspectione interna laesionis*) te njihova obilježja.

Vještak je dužan sastaviti izvještaj (*visum repertum*) o utvrđenim činjenicama u kojem je dužan dati točan opis poduzetih radnji te svoj sud o uzroku smrti potkrijepljen razlozima (*argumentima*). Svaki izvještaj mora sadržavati opis pregleda odnosno obdukcije, ime osobe koja je pregled, tj. obdukciju izvršila te naznaku suda za koji je vještačenje izvršeno. Vještaku je zabranjeno baviti se pitanjima izvan svoje struke, posebice raspravljati o pravu. Sud je dužan prihvatiti vještačenje odnosno nalaz kao istinit ako se vještačenjem sigurno i jednoznačno utvrđuje uzrok smrti. Nepotpuni, proturječni i neutemeljeni nalazi predaju se liječničkom kolegiju (*Collegium Medici*) koji će nalaz prepraviti te ga sud takvog treba prihvatiti. Ako je i takav nalaz proturječan, izabire se onaj koji je povoljniji za okrivljenika¹⁵⁵.

Poseban slučaj predstavljaju istrage kaznenih djela uperenih protiv imovine građana (*eruitio corporis delicti, in delictis quae proprietatem Civium laedunt*). Ovdje se ispituju obilježja upotrijebljene sile (*qualitas adhibitae vis*), zatim *media adhibitae vis, damnum te instrumentorum, rerum* i slično. Naime, kako je ukradena stvar odnesena, ne može se doći do spoznaje na temelju proučavanja same stvari, već se iz popratnih okolnosti mora doseći zaključak o počinjenju. Stoga ovdje pažnja suca mora biti povećana da ne bi došlo do neosnovanog optuživanja.

Isto je i s djelima koja su počinjena na činjenicama ili u svezi s činjenicama koje nisu trajne. Naime, Vučetić tvrdi kako očevid neće upasti u teškoće kada se radi o *facti permanentis* (trajnim činjenicama). Ali, teške poteškoće nastaju kod *facti transeuntis* (prolaznim činjenicama). No, istraga ipak nije kod njih onemogućena jer nakon očevida i utvrđivanja onog što se može osjetilima

¹⁵⁴ Prema Vučetiću, vještaci imaju savjetodavnu i pomagačku funkciju u smislu da savjetuju suca istražitelja u posebnim slučajevima prilikom očevida (npr. kod ubojstva, ranjavanja, krivotvorenja isprava i sl.); autor tvrdi da svaki sud u kraljevstvu ima svoje liječnike, kirurge i porodničare koji su obvezani na službu prisegom vjere i u određenom slučaju dužni su djelovati kao stručnjaci (institucija sudskog vještaka, dakle, postoji).

¹⁵⁵ Na ovom mjestu, doduše u ograničenom opsegu, primjenjuje se načelo *in dubio pro reo*. Vučetić navodi *si et hoc dissentiat, quod saepe evenit, tunc in favorem rei mitior pars est eligenda: semper enim in dubio benigniora praeferenda esse constat*, IICH, 363, 1819.

spoznati, sudu preostaje zaključivanje i eventualno preslušavanje svjedoka (*audire testes*). Tako, navodi autor, narasli trbuh žene koji se iznenada smanjio može ukazati na počinjenje kaznenog djela abortusa.

Vučetić u sljedećem paragrafu navodi kako predmet inkvizicije nije samo i jedino djelo, nego i *okolnosti* u kojima je djelo počinjeno. Tu tvrdnju pokušava dokazati pomoću primjera u kojem se iskaz svjedoka ne slaže sa stvarnim stanjem kakvo je utvrđeno prilikom inkvizicije¹⁵⁶. Zbog toga, zaključuje Vučetić, samo su okolnosti te koje treba detaljno ispitivati jer one čine pravi objekt istrage.¹⁵⁷

Istraga se proteže i na osobu okrivljenika. O tome tko je *auctor constare potest ex indicibus, depositionibus testium, et perscrutatione domestica*.¹⁵⁸ Indicii, tvrdi autor, proizlaze iz okolnosti, mjesta, vremena, oruđa, povreda i sl.

Perscrutatio domestica posljednje je pitanje obrađeno u ovoj glavi. Bez suvišnih detalja, autor samo spominje kako se pretraga doma, kao istražna radnja, može vršiti kao sveobuhvatna (*generalis*), koja obuhvaća pretragu svih domova u određenom području, ili pratikularna (*particularis*), koja se odnosi na točno određeni dom/domove. Obavlja se ako je kazneno djelo počinjeno nedavno i blizu doma počinitelja.

GLAVA ŠESTA

Šesta glava naslovljena je *Progon i utamničenje okrivljenika* i izrazito je kratka i općeg karaktera. Nakon što je, izrečeno današnjom terminologijom, stupanj vjerojatnosti doveden od osnovane sumnje do ozbiljnih temelja za optužnicu, slijedi pritvaranje okrivljenika ili pozivanje na sud¹⁵⁹. Razlozi za pritvaranje mogu proizaći iz težine delikta (*gravitas delicti*), svojstva počinitelja (*status delinquentis*)¹⁶⁰ ili snage i uvjerljivosti indicija (*vis et fortitudo indiciorum*). Tako se na temelju težine djela, ako je djelo teško, obvezno određuje pritvor. Isto vrijedi i pri procjeni svojstva počinitelja - ako je počinitelj osoba sa sela, litalica ili nema na području suda prebivalište, protiv te će se osobe odrediti pritvor, čak i ako se radi o blažem deliktu jer postoji opasnost od bijega.

¹⁵⁶ Tako se, ako se utvrdi očevidom da je rana na ubijenoj žrtvi zadana u predjelu glave, a Titius prizna da je ozlijedio žrtvu u donjem lijevom dijelu abdomena, može zaključiti da Titius laže.

¹⁵⁷ *Non tantum ipsum delictum, sed etiam circumstantiae, sub quibus commissum est, obiectum Inquisitionis generalis constituunt.* IICH, 366, 1819.

¹⁵⁸ Tko je počinitelj može se zaključiti iz indicija, izjava svjedoka i premetačine doma.

¹⁵⁹ Vjerojatno je zaključiti da je pritvor u to doba bio pravilo, dok je obrana sa slobode iznimni slučaj (čime se prebacivao teret dokazivanja na okrivljenika koji mora dokazati da nema razloga za pritvor).

¹⁶⁰ Tako plemići ne mogu biti zatvoreni izvan mjesta počinjenja kaznenog djela, već se pozivaju na sud koji im mora suditi po partikularnom pravu odnosno pravu njihova staleža.

Snaga i uvjerljivost indicija potpuno su nedefinirani, pa se tako sucu ostavlja izrazito široka diskrecijska ocjena potrebe za pritvorom. Zanimljivo je da autor eksplicitno ističe da je, što se tiče sadržaja tjeralice, nezakonito tražiti osumnjičenika “živog ili mrtvog” jer je to u suprotnosti s načelom uhićenja na što blaži način i bez ugrožavanja života.

Nakon kratkog opisa tih razloga, glavu autor ubrzo završava opisima načina držanja osoba u pritvoru¹⁶¹, opisima načina uhićenja¹⁶² i nabrojanjem nekih karakteristika koje mogu predstavljati osnovu za isključenje pritvora, a vezane su uz samu osobu pritvorenika¹⁶³.

GLAVA SEDMA

Sedma glava druge knjige govori o ispitivanju. Nakon što je došlo do pritvaranja, dužnost je suca pozabaviti se daljnjim ispitivanjem, kako u pogledu osobe tako i u pogledu stvari.

Perscrutatio personam sastoji se u detaljnom istraživanju koje obuhvaća gotovo sve - od obuće preko boje lica, očiju i kose odnosno brade do strukture nosa i govornog dijalekta¹⁶⁴. Svrha bilježenja tih karakteristika jest mogućnost suca da prepozna okrivljenika ako bi se desilo da pobjegne.

Perscrutatio rei obuhvaća pregled svih stvari koji su u vezi kako s počiniteljem tako i s djelom. To zahvaća sredstva počinjenja, njihovu mogućnost nanošenja povrede, ali i predmete kao što su novac i sl. Većina sredstva mora se oduzeti, a posebice novac koji može poslužiti za podmićivanje stražara i sredstva koja mogu poslužiti provaljivanju i bijegu iz pritvora. Ako je riječ o osobi protiv koje se ne može odrediti pritvor, sve stvari koje se kod te osobe pronađu, osim stvari koje potpadaju u *corpus delicti*, ostaju u posjedu te osobe.

¹⁶¹ Način držanja osoba u pritvoru determiniran je samim pritvorenikom - njegova priroda određuje način postupanja s njim; mjesto mora biti pogodno za čuvanje, mora biti dostojno i časno, a briga je suca da pritvor ne ugrozi zdravlje okrivljenika odnosno postane kazna okrivljeniku (Vučetić eksplicite navodi kako pritvor nije kazna, već mjesto zadržavanja - *locus detentionis*); također, pritvorenika ne treba opterećivati okovima i lancima više no što je potrebno jer, uviđa Vučetić, oduzeta mu je sloboda, a ne i ljudskost.

¹⁶² Zabranjuje se okrutnost i ugrožavanje života osim u slučaju kad se okrivljenik opire silom iz koje je vidljiva namjera ranjavanja (u tom slučaju postupa se u skladu s načelom da sila zahtijeva silu).

¹⁶³ Tako neke osobe uopće ne mogu biti pritvorene ili je to dopušteno u iznimnim slučajevima - osobe plemenita roda ne mogu se pritvoriti ni kod počinjenja najtežih delikata osim ako su zatečene *in flagranti* - iznimka od ovog pravila su kaznena djela protiv veličanstva; također, okrivljenik može biti uhićen na gotovo svakom mjestu (javnom trgu, kod kuće) no uhićenje se ne može provesti ako je okrivljenik u crkvi zbog načela da sveta mjesta treba poštovati.

¹⁶⁴ ... *vestium adornare, ... color faciei, oculorum, capillorum, structura frontis, nasi, aliorumque, in sensus cadentium signorum, item loquelae, dialectus, etc.* II CH, 376, 1819.

U sljedećem se dijelu istrage prelazi na izradu *articuli inquisitionales* (inkvizicijskih članaka). Riječ je doslovno o člancima, odnosno o pitanjima koja će sudac postavljati okrivljeniku¹⁶⁵. Članci koji služe za ispitivanje osobe okrivljenika i dobivanje saznanja o njenim kvalitetama odnosno osobinama nazivaju se *articuli inquisitionales generales*, dok su pitanja koja se tiču samog djela i okolnosti koje su ga popratile *articuli inquisitionales speciales*. Ako okrivljenikovi odgovori generiraju dodatna pitanja, sudac može oblikovati nova pitanja. On dakle nije formalno ograničen prethodno sastavljenim pitanjima, pa se stoga i razlikuju primarna i dodatna pitanja (*quaestiones additionales*) prema tome jesu li unaprijed pripremljena ili su kao nužna dodana u toku samog ispitivanja.

Pitanja se općenito crpe iz podataka koje je dala istraga. Za sastavljanje članaka postoje i strogo postavljena pravila. Oni moraju biti u prvom redu *clari et perspicui* (jasni i bistri) jer ako nisu razumljivi, okrivljenik (posebice osobe nižeg staleža, neobrazovane i grube osobe) na njih neće moći odgovoriti; *breves* (kratki)¹⁶⁶ i svaki se članak mora odnositi samo na jednu okolnost, a ne na više njih odjednom¹⁶⁷ (mora sadržavati samo jedno pitanje). Razlog je tome taj što ako nakon postavljenog pitanja koje se odnosi na više okolnosti okrivljenik odgovori negativno ili pozitivno, sudac ne može znati na koju se od tih okolnosti odgovor odnosi.

Članci također moraju biti *accomodi* (prikladni), što znači da se moraju odnositi na sam delikt i da je zabranjeno postavljanje suvišnih, neprikladnih pitanja koja zbunjuju okrivljenika¹⁶⁸, i *facto convenientes* (trebaju odgovarati činjenicama), što znači da moraju sadržavati odnosno obuhvatiti sva pitanja o samom djelu i ostalim pravno relevantnim okolnostima. Također, traži se da su članci i *naturalem interrogationis formam praeseferant* (prirodnog oblika) jer je nedozvoljeno ispitivati okrivljenika na način koji Vučetić naziva “pozitivno afirmativnim” odnosno “pozitivno negativnim”¹⁶⁹. Posljednji uvjet je “potpuno iscrpljivanje stvari” (*plene rem exhaurientes*) odnosno takav sadržaj članaka koji će uistinu u potpunosti obuhvatiti materiju ispitivanja.

Postoje i pogreške koje se mogu učiniti prilikom sastavljanja članaka ili ispitivanja. Vučetić poznanje tri takve *vitia articularum inquisitionum* (mane istražnih članaka). To su:

¹⁶⁵ *Articuli inquisitionales sunt, quaestiones conceptae, quibus Iudex reum, tam de eius persona, quam de delicti ei imputati circumstantiis, sigillatim et exacte interrogat.* IICH, 378, 1819.

¹⁶⁶ No, kratkoća ne smije negativno djelovati na jasnoću.

¹⁶⁷ ... *singuli articuli non plures, quam unam circumstantiam in se comprehendant;* IICH, 380, 1819.

¹⁶⁸ To ne znači da je okolišanje i dolazak do odgovora zaobilaznim putem zabranjen, posebice ako se na drugi način do odgovora ne može ni doći.

¹⁶⁹ Vučetić kao primjer navodi pitanje “Nije li istina da si počinio preljub?”

1. *Suggestio* odnosno sugestivna pitanja koja u sebi već unaprijed sadržavaju odgovor. Njihova je štetnost za kazneni postupak u tome što inkvirent, čuvši pitanje koje sadržava neke činjenice (primjerice okolnosti počinjenja kaznenog djela), otkriva te činjenice pa se otvara mogućnost da njima manipulira odnosno da te činjenice, nakon što na taj način prepozna da su bitne, odluči zaniijekati. Tako se smanjuje sigurnost u iskrenost odgovora okrivljenika. Vučetić ovdje nudi primjere takvih pitanja¹⁷⁰. No, kako postoje i okrivljenici koji su izrazito skloni izbjegavanju istine, u određenim se slučajevima postavljanje sugestivnih pitanja dopušta jer se u suprotnom postupak nikad ne bi priveo kraju¹⁷¹.

2. *Quaestiones captiosae (captiositas)*, tj. kaptiozna pitanja jesu pitanja u kojima je sadržana prijevara, lukavština ili podmuklost¹⁷². Ne radi se dakle o pojmu istovjetnom današnjem (pitanje koje polazi od pretpostavke da je okrivljenik nešto priznao), već više o nekoj vrsti podmuklog pitanja kojemu je cilj prevariti okrivljenika i navesti ga da iskaže nešto što ne želi. I ona sadržavaju svojevrsnu dozu sugestije, no ona je pojačana namjerom koju prati podmuklost ili lukavština. Konačni rezultat postavljanja takvog pitanja, međutim, ne razlikuje se od današnjeg stava - okrivljenik odgovorom na određeno pitanje priznaje određenu činjenicu koju nije htio priznati (stoga se može reći da i "Vučetićeve" kaptiozna pitanja u biti jesu pitanja koja sadržavaju pretpostavku da je okrivljenik nešto priznao)¹⁷³.

3. *Quaestiones ad rem non pertinentes* (pitanja koja se ne tiču predmeta) sva su ona nepravedna, nevješta, beskorisna, uzaludna i suvišna pitanja koja se uopće ne tiču predmeta kao takvog¹⁷⁴. Riječ je zapravo o svojevrsnom sankcioniranju zahtjeva da članci budu *accomodi* (prikladni).

Zabranjeno je, također, upotrijebiti prijetnju i fizičku silu kako bi se od okrivljenika iznudilo priznanje (zabrana torture). Vučetić navodi kako u kaznenom pravu nipošto ne može opstati načelo da cilj opravdava sredstvo (*finis iustificet media*) te da je takvo postupanje protivno zakonu. No, ako je okrivljenik

¹⁷⁰ Primjerice, zabranjeno je postaviti pitanje: *Erasne in necessitate constitutus dum furtum perpetrasti?* (Nije li razlog izvršenja bila nužda?); isto tako pitanje: *Nonne tu malam nactus es educationem?* (Nije li istina da ti si loše obrazovan?) treba postaviti kao: *Qualem nactus es educationem?* (Kakvo je tvoje stečeno obrazovanje?)

¹⁷¹ Kao primjer takve situacije Vučetić navodi okrivljenika koji na pitanje gdje je bio u određeno vrijeme namjerno navede sva moguća mjesta kojih se može sjetiti osim onog sumnjivog - tada sucu ne preostaje ništa drugo nego da ga upita: "Nisi li bio u mjestu A u to i to vrijeme?"

¹⁷² ... *quaestiones quibus dolus, calliditas aut versutia inest*; IICH, 385, 1819.

¹⁷³ Kao primjer navodi se situacija u kojoj okrivljenik neprestano poriče krađu pa ga sudac pita: "Nije li istina da si u vrijeme krađe bio odjeven u crvenu odjeću?", na što okrivljenik odgovara pozitivno pa time priznaje i krađu.

¹⁷⁴ ... *quaestiones inanes, superfluas, imprudentes, aut inquisitio iniurosas et caluminosas*; IICH, 387, 1819; sudac se također ne smije služiti lažima i prijevarama kako bi iznudilo priznanje, a isto tako ne smije ni vjerovati polaganju zakletve jer "ništa ne može osigurati govorenje čiste istine".

tvrdoglav, ako izbjegava davanje odgovora ili uporno odgovara dvosmisleno ili apsurdno, pravo dopušta teži pritvor, pa čak i batinjanje kako bi ga se prisililo na odgovaranje. Tako je zaključiti da okrivljenik ima *dužnost* odgovarati u kaznenom postupku Vučetićeve doba.

Zabranjeno je i buditi lažne nade da bi se iznudilo priznanje (obećavanje nekažnjavanja), a nedozvoljeno je i lagati (primjerice reći okrivljeniku da postoje svjedoci kada ih zapravo nema). Sucu je zabranjeno i savjetovati se o istražnim pitanjima s okrivljenikom.

Slijedi paragraf posvećen samom činu ispitivanja (*actus examinis*). On se sastoji od općih i posebnih pitanja (*quaestiones generales, quaestiones speciales*) koja sadržavaju zahtijev za podacima kao što su ime i prezime, državljanstvo, mjesto podrijetla, imena roditelja, religija, bračno stanje¹⁷⁵, ali i prošli život (ponašanje koje je prethodilo počinjenju djela) i sl. Zanimljivo je kako autor navodi da je nepravedno i nedozvoljeno pitati okrivljenika je li ikada bio proganjen od sudova za kazneno djelo, bez obzira na to što se to pitanje odnosi na njegov život koji je prethodio počinjenju djela. Upitati ga treba pristojno i neutralno, po mogućnosti pomoću formulacije: “Jeste li se ikada pojavili pred sudom zbog kakvog posla?”.

Posebna pitanja tiču se samog djela. Okrivljenik ima obvezu odgovarati na pitanja, u prvom licu, tj. osobno, čak i bez odvjetnika (naime, odgovor koji okrivljenik ponudi bez prisutnosti odvjetnika nije ništa manje valjan nego onaj dan uz prisutnost odvjetnika). Odgovarati mora usmeno, ne smije okolišati, ulaziti u kontradikcije i odgovarati dvosmisleno i nerazumljivo.

Naredni dijelovi teksta bave se daljnjim razvojem ispitivanja odnosno daljnjim stupnjevima postupanja protiv okrivljenika, uključujući slučajeve u kojima je okrivljenik spreman priznati (*reus ad confitendam paratus sit*)¹⁷⁶ ili uporno nijeće (*factum pertinaciter neget*)¹⁷⁷ ili odgovara dvosmisleno (*ambigue respondeat*). Sve su to pravila i razrade kojih je cilj pomno urediti materiju koja intenzivno zadire u prava okrivljenika i nalazi slabo, nedovoljno argumentirano opravdanje u teoriji. Ni sam Vučetić ne nudi objašnjenja vezana uz problematiku povrede obveze iskazivanja.

¹⁷⁵ Kaže se doslovno da se treba pitati je li okrivljenik “u celibatu ili braku”.

¹⁷⁶ Kod priznanja, sudac ima dužnost osigurati kontinuitet ispitivanja kako ne bi došlo do prekida u kojem bi mogao biti izvršen presudni utjecaj na okrivljenika nakon kojeg bi ovaj povukao priznanje. Iz tog razloga sudac ne smije svojim ponašanjem ni na koji način pokazivati vlastito doživljavanje onoga o čemu okrivljenik priča, već treba zadržati prisebnost i hladnokrvnost.

¹⁷⁷ Uporno poricanje počinjenja treba, kaže autor, obeshrabiliti tako da se okrivljeniku ukaže na količinu dokaza koji ga terete te mu se na taj način ukaže na besmislenost njegove tvrdoglavosti. Još je radikalnije sredstvo utjecanje na njegov duševni mir odnosno smirenost, primjerice iznenadnim izlaganjem tijela ubijenog ili suočavanjem s osobom koja je pretrpjela težu tjelesnu ozljedu.

Zanimljivo je poglavlje koje govori o slučaju kad je okrivljenik odnosno inkvizit gluh (*surdus*), nijem (*mutus*) ili nešto slično, ili možda ne razumije jezik kojim govori sudac, ili je *furiosus* ili *demens*. U slučaju gluhoće ili nijemosti Vučetić navodi da će inkvizit odgovarati pismeno ako to zna ili će se koristiti znakovima ili očima i ostalim neverbalnim sredstvima komunikacije. U slučaju nepoznavanja jezika (*linguam iudicis ignoret*), potražiti će se pomoć tumača (*interpretes*). Ako je neubrojiv odnosno *furiosus* ili *demens*, treba prvo ispitati je li riječ o stvarnom ludilu - ukoliko se radi o hinjenom ludilu, jasno je, tvrdi autor, da se s inkvizitom može komunicirati na normalan način. Ukoliko se pak utvrdi suprotno, komunikacija je onemogućena.

Napomenom o završetku ispitivanja, koje završava nakon što su postavljena sva pitanja, dani svi odgovori i ispravljene sve pogreške, Vučetić završava i ovu glavu.

GLAVA OSMA

Osma glava nosi naslov *De probatione criminum*. S obzirom na pitanje kojim se bavi, poprilično je kratka, osobito ako ju se usporedi s drugim glavama u drugoj knjizi.

Dokazivanje Vučetić na samom početku definira kao *actus iudicis*, dakle radnju koja je u nadležnosti suda, koja iznosi istinu o određenoj osobi i deliktu koji je počinila¹⁷⁸ odnosno dokazuje da ga je upravo ona počinila¹⁷⁹. Kraj dokazivanja čini konačno saznanje suca o osobi počinitelja djela koje je sigurno (*certus fiat existentia corporis delicti eiusque auctore*). Pojmovi koje Vučetić vezuje unutar ovog uvodnog dijela za pojam dokazivanja još su i *probatio inartificialis* kod kojeg činjenice slijede iz argumenata neposredno, dok kod *probatio artificialis* činjenice indirektno proizlaze iz argumentacije, drugih činjenica i konkludentnih okolnosti (neposredno odnosno posredno dokazivanje pravno relevantnih činjenica).

Pitanje koje Vučetića iznimno zanima jest koji je stupanj sigurnosti uopće potreban u kaznenim stvarima, pa tako i u pogledu dokazivanja (*qualis certitudo*). Jasno je da ta sigurnost ne može doseći matematičku, navodi on, no ono u što se sudac mora uvjeriti i dalje je empirijski doživljaj. Riječ je o *certitudo empyrica* odnosno ponekad *historica* ili *moralis*. Zaključuje da koliko god da apsolutne sigurnosti nema, to ne treba obeshrabriti suca u traženju upravo takve.

¹⁷⁸ ... *probatio delicti est actus iudicis, quo veritas delicti, a certa persona commissi evincitur*; IICH, 402, 1819.

¹⁷⁹ Dokazivanje je isključivo onaj postupak koji *tereti* okrivljenika. Naime, Vučetić poznaje i *reprobatio* - takvo dokazivanje kojim okrivljenik dokazuje svoju nevinost ili dokazuje razloge zbog kojih je opravdano umanjiti kaznu ili ju uopće ne izreći.

Objekt (predmet) dokazivanja (*obiectum probationis*) dvojakog je karaktera jer obuhvaća kako samo djelo odnosno njegova bitna obilježja uokvirena u pojam *corporis delicti*, tako i počinitelja djela (*auctor*). Ako je riječ o nedužnoj osobi, radi se isključivo o *reprobatio* koji je u biti *purgatio ab obiecto crimine* (radi se o prezentiranju takvih činjenica koje isključuju kažnjavanje ili ublažavaju kaznu odnosno "čiste" kazneni objekt). Tri su točke presudne u svakom dokazivanju: sigurnost u počinjenje djela (*certitudo commissi delicti*), sigurnost u počinitelja djela (*certitudo auctoris delicti*) i, posljednja, *dolus agentis* odnosno postojanje krivnje.

U nastavku autor razmatra pitanje tko se brine za dokazivanje (teret dokazivanja). U načelu to je briga suda ako se radi o inkvizitornom postupku, a briga tužitelja ako se radi o akuzatornom postupku. Vučetić navodi i formulu koja se koristi, a postavljaju je, u obliku pitanja, tužitelj odnosno sudac okrivljeniku. Radi se o formuli koja je po svom sadržaju optužujuća, a na temelju odgovora stvara se i obveza odnosno teret dokaza. Tako ako se okrivljeniku uputi prijedlog *Tu es reus*, a on na to odgovori *Ego delictum non perpetravi, nec doli, nec culpae reus sum*¹⁸⁰, teret dokaza (*onus probandi*) pada na tužitelja u akuzatornom postupku odnosno suca u inkvizitornom¹⁸¹. Važno je napomenuti da Vučetić ovdje ponovo, ovog puta malo jasnije, navodi presumpciju nevinosti tvrdeći da je svaki čovjek nevin, tj. da se za svakog presumira da djeluje u skladu s pravom, dok se ne dokaže suprotno¹⁸².

Kao zakonita dokazna sredstva ondašnjeg postupka (*media probandi*) pojavljuju se samo tri sredstva: sudski očevid (*inspectio ocularis*), vlastito priznanje počinitelja djela (*confessio propria auctoris delicti*) i izjave svjedoka (*depositio testimonium*). Njih Vučetić izričito naziva zakonskim odnosno dopuštenim sredstvima (*media probandi legitima*). Njima se priznaje vrijednost upravo na temelju toga što im je vjerodostojnost odnosno snaga zagwarantirana temeljem zakona, a ne temeljem njihove uvjerljivosti. Samo je zakonski dokaz pravno vrijedan dokaz¹⁸³. Vučetić dakle stoji na poziciji tzv. vezane ili zakonske ocjene dokaza. U praksi, s druge strane, navodi autor, postoje mnogobrojna sredstva kao što su tortura (*tortura*), prisega očišćenja (*iuramentum purgatorium*), sučeljavanje sa svjedocima (*confrontationem*), indiciji (*indicia*), itd. koja također služe za dokazivanje.

Sljedeće glave, poprilično opsežne i detaljne, upravo raščlanjuju svako od zakonskih sredstava dokazivanja.

¹⁸⁰ *Ti si krivac. - Ja djelo nisam počinio niti sam krivac.*

¹⁸¹ *...iudici in processu inquisitorio, et in processu accusatorio accusatori onus probandi incumbere*; IICH, 407, 1819

¹⁸² *... vi cuius tamdiu praesumitur iustus, donec probetur iniustus*, IICH, 406, 1819.

¹⁸³ Riječ je, naravno, o stajalištu koje je daleko od današnjeg načela slobodne ocjene dokaza koje je u hrvatsko pravo uvedeno tek s austrijskim ZKP iz 1873. godine.

GLAVA DEVETA

Očevid je predmet interesa devete glave. Kako je njemu već posvetio određeni prostor u svojoj drugoj knjizi (o svrsi i samom pojmu autor govori u glavi petoj), Vučetić se ovdje ne zadržava predugo. Ponovo se postavlja pitanje sigurnosti prilikom utvrđivanja činjenica očevidom, a Vučetić daje i neke primjere neposrednog utvrđivanja činjenica očevidom kod požara. Sve se svodi na konstataciju da utvrđivanje vanjskim osjetilima donosi visok stupanj sigurnosti, posebice kad je u neposrednom obliku kao što je to kod očevida. Puno više pažnje Vučetić posvećuje sljedećem pitanju - priznanju.

GLAVA DESETA

Priznanje (*confessio*) Vučetić definira kao potvrđivanje počinjenja kaznenog djela od strane okrivljenika. Ono uključuje ne samo priznanje krivnje već i opis okolnosti pod kojima je djelo počinjeno kao i sve ostale činjenice koje prate počinjenje kaznenog djela. Zbog toga ga i zovu *regina probationum* (kraljica dokaza, kraljevski dokaz)¹⁸⁴.

Slijede podjele na vrste priznanja (*divisiones confessionis*). Priznanje tako može biti:

1. *Confessio iudicialis* ako je dano pred sposobnim sucem ili *confessio extrajudicialis* ako je dano privatno li pred sucem koji nije nadležan;

2. *Confessio expressa* koje se očituje riječima ili *confessio tacita* koje se zaključuje iz činjenica (ovdje se navodi i zaključivanje iz “pogleda okrivljenika” i ostalih reakcija okrivljenika na argumente koje mu sud prezentira, a koji govore protiv njega)¹⁸⁵; također *confessio* može biti i *ficta* (lažno, izmišljeno) kad ne proizlazi niti iz riječi niti iz zaključivanja utemeljenog na činjenicama, već iz pukog pretpostavljanja (takvo bi recimo bilo “priznanje” proizašlo iz pukog neodazivanja sudskom pozivu) odnosno pridavanja onog što nije utemeljeno (*assumito*);

3. *Confessio legitima* odnosno *confessio illegitima* s obzirom na to jesu li korištena zakonom dopuštena sredstva ili ne;

4. *Confessio libera* (slobodno) ili *confessio coacta* (pod prisilom);

5. *Confessio pura* (čisto) ili *confessio qualificata* (kvalificirano, dano uz uvjet ili iznimku), pri čemu se razlikovanje vrši s obzirom na sadržaj priznanja

¹⁸⁴ Ovo bezgranično povjerenje u istinitost priznanja proizlazi iz uvjerenja da nitko, tko je zdravog razuma, sebe ne bi označio kao počinitelja kaznenog djela.

¹⁸⁵ Postupak se svodi na iznošenje svih činjenica i argumenata pred okrivljenika koje on onda ne negira, nego jednostavno šuti i prešutno prihvaća izneseno.

(tako ako okrivljenik prizna krađu, ali naglasi da je bio prisiljen na krađu zbog stanja krajnje nužde, radi se o kvalificiranom priznanju).

Da bi priznanje bilo zakonski priznato (*requisitis legitimae confessionis*), mora doći od svjesne osobe, na dobrovoljan način (slobodnom voljom) uz korištenje razuma¹⁸⁶. Koliko god da se radi o prilično nedefiniranom uvjetu, njegova je uloga osigurati koliko-toliko informirano priznanje koje nije dano pod utjecajem torture. Priznanje mora biti i *probabilis* odnosno logički ili fizički nemoguća priznanja se ne priznaju (*logice impossibilis, physice impossibilis*). Za te situacije Vučetić navodi i zgodne primjere¹⁸⁷.

Priznanje mora zadovoljiti još nekoliko uvjeta¹⁸⁸. Ono mora bit *clara* (jasno), *perspicua* (razgovjetno) i *determinata* (određeno).

U sljedećem paragrafu Vučetić se bavi pitanjima prešutnog priznanja, lažnog priznanja i kvalificiranog priznanja.

Confessio tacita specifičan je slučaj. Naime ako ne čujemo priznanje koje dolazi od okrivljenika, ne možemo tako olako zaključiti da je dano. Naime, tako se izlažemo opasnosti od pogreške, tvrdi autor. U nekaznenim predmetima šutnja ima značenje konsenzusa, ali samo kada se time ne nanosi povreda odnosno nepravda onome koji šuti. U kaznenim stvarima ne može se prihvatiti tacitarni pristanak jer ne udovoljava prije postavljenim kriterijima - on nipošto nije jasan, razgovjetan i određen odnosno njime se može nanijeti nepravda. On se u biti sastoji od pretpostavljanja koje nije dovoljno visok stupanj sigurnosti.

Confessio ficta, prema autoru, poznato je iz rimskog prava. Ono se upire u fikciju, pa je stoga i samo fikcija odnosno lažno, neistinito (fikcijama, kaže autor, nije mjesto u kaznenom pravu). Slično je i sa *confessio qualificata* koje može biti problematično s obzirom na djelo za koje se vodi postupak, pa u pogledu toga autor nudi neka rješenja¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Stoga priznanje maloljetnika, djeteta, duševno oboljelog i dementog počinitelja ne proizvodi učinke.

¹⁸⁷ Tako primjerice kaže *si quis dicat se occidisse Maevium, et hic viveret*; IICH, 415,416, 1819.

¹⁸⁸ Vučetić nigdje ne napominje koji su od tih brojnih uvjeta presudni, a koji tek nadopunjujući, pa je pretpostaviti da su svi nabrojani uvjeti nužni da bi se iskaz okrivljenika kojim potvrđuje počinjenje djela smatrao priznanjem u smislu zakonitog "kraljevskog" dokaza.

¹⁸⁹ *Kvalificirano priznanje* zapravo je naziv za priznanje počinjenja djela uz istovremeno isticanje okolnosti koje isključuju protupravnost (primjerice da je krađu počinio, ali u krajnjoj nuždi) - samim priznanjem počinjenja na okrivljenika pada presumpcija namjere počinjenja djela koju on mora u postupku oboriti dokazivanjem nekog od razloga isključenja protupravnosti. Naime, uzima se da kad okrivljenik tako prizna počinjenje, postoje dvije činjenice - jedna je *neosporna* činjenica da je djelo počinjeno, a druga je činjenica da *možda* postoji "ispričavajuća okolnost" (okrivljeniku se ne poklanja potpuno povjerenje, posebice kad ističe okolnosti koje mu idu u korist). Stoga okrivljenik tu "ispričavajuću okolnost" mora dokazati. Ako u tome ne

U nadolazećem paragrafu autor se ponovo vraća karakteristikama priznanja odnosno uvjetima njegove utemeljenosti. Navodi da ono ne smije biti *vi, metu aut dolo elicit*a (iznuđeno primjenom sile, u strahu ili prijevarom). Takvom priznanju sudac ne smije i ne može vjerovati. Ono mora biti i potpuno (*completa*), što praktično znači da se mora u cijelosti slagati s okolnostima i indicijima (riječ je, dakle, više o zahtjevu da priznanje ne smije biti kontradiktorno prikupljenim dokazima). Tu Vučetić postavlja i nekoliko konkretnih situacija-problema za koje daje rješenja. Ako se priznanje inkvizita ne slaže s bitnim okolnostima koje su utvrđene¹⁹⁰, sudac u njega ne smije imati povjerenja odnosno ne može ga uzeti kao utemeljeno priznanje. Ako pak inkvizit “zaluta” (*aberret*) prilikom priznavanja u pogledu *accidentalibus delicti circumstantiis*, to ne stoji na putu valjanosti priznanja. Treći je slučaj nesporazum oko vremena (*dissensus in tempore quo delictum perpetratum est*) - za njega Vučetić navodi da također nije presudan što se tiče valjanosti priznanja¹⁹¹.

Još je nekoliko uvjeta. Jedan je od njih uvjet da priznanje bude *iudicialis*, što znači je dano pred sucem koji je označen kao sposoban, tj. nadležan. Izvan-sudsko priznanje nema učinka, jer se ono izjednačuje s priznanjem danim iz krivih motiva ili slučajno danim priznanjem.

Također, ono mora biti *constans et non revocata* (skladno, postojano i neporekuto). U slučaju kada inkvizit prvo prizna, a poslije povuče svoje priznanje, sudac u biti ispred sebe ima dva priznanja odnosno dvije izjave koje su u potpunoj kontradikciji, uočava Vučetić. Koju od njih ima smatrati istinitom, teško je odlučiti. Vrijedi doduše pravilo da *revocata confessio primae confessioni non derogat*, no to isto tako ne znači da je ono prvo priznanje valjani dokaz.

Posljedice priznanja (*effectus confessionis legitimae*) jesu sigurnost u pogledu počinitelja djela i kaznenog djela odnosno njegovih bitnih obilježja.

GLAVA JEDANAESTA

Jedanaesta glava posvećena je svjedocima kao dokaznom sredstvu.

Pojam svjedoka Vučetić određuje kao *persona, ad veritatem facti, dictis suis legitime evincendam idonea*.¹⁹² Takvih je osoba puno pa se vrijednost iskaza i samog svjedoka kao osobe vezuje uz njegove moralne kvalitete i njegovu

usprije, ta se okolnost odbacuje. No, sud mora paziti na dokazivanje pa ako primijeti da je okrivljenik zanemario dokazivanje “ispričavajuće okolnosti” zbog neznanja ili lakoumnosti, obveza dokazivanja te okolnosti pada na sud (Vučetić doslovno govori o “dokazivanju iznimke”).

¹⁹⁰ ... *si inquisitus in essentialibus facti circumstantiis aberret, quas, si vere reus est, ignorare non potuit*... IICH, 422, 1819.

¹⁹¹ ... *validitati confessionis non obstat*...

¹⁹² Osoba, upoznata s istinom, koja svojim iskazivanjem vjerodostojno dokazuje.

sposobnost da govori istinu te njegovu, doslovno, fizičku sposobnost (*potentia physica*) odnosno njegovu sposobnost da vanjskim osjetilima opaža činjenice¹⁹³. Tako je bitno odrediti tko uopće može biti svjedok i dati iskaz. Vezano uz to postoji nekoliko kategorija svjedoka:

1. *testes habiles* (sposoban svjedok) jesu osobe koje imaju mogućnost iskazivati i posjeduju moralne kvalitete koje služe kao osnova za vjerodostojnost njihova iskaza¹⁹⁴;

2. *testes inhabiles* (nesposobni svjedoci) osobe su kojima je onemogućeno davanje iskaza najčešće na temelju zakona¹⁹⁵;

3. *testes suspecti* (sumnjivi svjedoci) jesu osobe kod kojih su prisutne *sumnjive prilike (causa dubitanda)* i koje ne žele reći istinu¹⁹⁶; sumnjivi svjedoci mogu biti i osobe kojima nedostaje *potentia physica* ili koje pate od *defectum voluntatis*¹⁹⁷;

4. *testes oculari* (svjedoci vidom) jesu osobe koje mogu dati iskaz na temelju svojih vizualnih opažanja;

5. *testes auriti* (svjedoci sluhom) jesu osobe koje iskaz daju na temelju svojih opažanja sluhom.

Nesposobnost za svjedočenje odnosno status *testis inhabilis* može biti posljedica nekoliko situacija. Osoba može biti proglašena nesposobnom za svjedočenje zbog dobi (*ex defectu aetatis legitimae*), o čemu postoji i generalna klauzula koja određuje da svjedok mora biti u dobi u kojoj može zapamtiti i poslije se prisjetiti relevantnih činjenica koje se njegovim iskazom utvrđuju¹⁹⁸. Zakonska norma ne određuje starosnu granicu brojkom. Naravno, tvrdi autor, *infantes* i *impuberes* automatski su nesposobni za svjedočenje jer ili nisu uopće u stanju prosuđivati ili je ta sposobnost značajno ograničena i površna, a uz to su i slabog pamćenja. *Minores*, s druge strane, mogu svjedočiti ako imaju čvrsto pamćenje i ako se procijeni da su dovoljno zreli za davanje iskaza¹⁹⁹. Što se

¹⁹³ Autor ističe kako je činjenica da je osoba moralno i fizički sposobna iskazivati istinu upravo onaj temelj na kojem se gradi povjerenje u njen iskaz, dok se vjerojatnost da je iskaz istinit temelji na časti i vjerskim razlozima koji zahtijevaju iskazivanje istine.

¹⁹⁴ Vučetić napominje kako nije dovoljno da osoba samo *može* iskazivati, već ona to mora i *htjeti*.

¹⁹⁵ ... *aut quibus lex ex peculiaribus fundamentis omnem fidem ademit...* IICH, 433, 1819.

¹⁹⁶ Sumnja mora biti utemeljena na opravdanim razlozima.

¹⁹⁷ Iskazu sumnjivog svjedoka ne pridaje se veće značenje odnosno sud ga ne uzima u obzir osim u slučaju kada se uspije dokazati da sumnja u vjerodostojnost iskaza ne postoji ili je otpala (ako više ne postoji razloga koji je uzrokovao sumnju).

¹⁹⁸ ... *ut testis tantae sit aetatis, ut rerum gestarum, super quibus examinatur, memoriam habeat, atque recorderetur*; IICH, 434, 1819.

¹⁹⁹ Prema autoru, zakoni presumiraju da se do 16. godine o tome ne može govoriti - radi se dakle o starijim maloljetnicima kojima se može priznati sposobnost na temelju procjene suda.

gornje granice tiče (*testimonio senum*), sudovi u pravilu ne priznaju svjedočenje osobe koja ima više od 60 godina (radi se isključivo o stavu sudske prakse, ne i zakonskom ograničenju). Drugi mogući razlog nesposobnosti za svjedočenje jest *izopačenost razuma (vitio intellectus)* koja obuhvaća *furiosi, mente capti i ebrii*²⁰⁰. Slično je i s osobama koje pate od tjelesne izopačenosti (*vitio corporis*) - one naime nisu kadre, zbog fizičkih defekata, opažati pravilno i točno. Ovdje potpadaju slijepi i gluhe osobe (*surdus, caecus*). No, njihova je nesposobnost isključivo relativna - odnosi se samo na ono opažanje koje se tiče oštećenog osjetila. Tako slijepi mogu svjedočiti o onome što su čuli, a gluhi o onome što su vidjeli. Posljednja kategorija nesposobnih svjedoka je grupa osoba kojima je to pravo oduzeto zbog njihova načina života. To su prvenstveno osobe koje su kažnjene gubitkom časti (*infamia*) ili koje su osuđene za *periurio*. Ako te osobe uspiju dokazati da su ipak nevine, svjedočenje će im se dozvoliti.

Također postoji i nekoliko razloga zbog kojih osobi može biti dodijeljen status *testis suspectus* (radi se zapravo o kategoriji nesposobnih svjedoka kojima je taj status dodijeljen temeljem zakonske norme, ali koje zakon ne smatra apsolutno nesposobnim svjedocima jer im ne nedostaje sposobnost percipiranja, već samo u konkretnom slučaju postoji opravdana sumnja da će zatajiti istinu). U prvom redu ovdje potpadaju svi krvni srodnici u ravnoj liniji, bez obzira na stupanj, te osobe u pobočnoj liniji te tazbinskom srodstvu do uključujući drugog stupnja. Oni ne mogu biti niti *testes pro nec contra*. No, zanimljivo, tim se istim osobama *nameće* obveza svjedočenja u određenim strogo propisanim slučajevima. Tako ako je okrivljenik okrivljen za djela kao što su *criminen laesae Maiestatis, nota infidelitas* ili kakvo drugo teško djelo protiv države, obveza stoji. Argumentacija koja takav stav prati jest da ljubav prema domovini i društvu mora biti veća od ljubavi prema pojedincu, pa je tako u interesu čak i osobama koje su okrivljeniku najbliže da se pravda zadovolji.

Nadalje, ovdje potpadaju i svi neprijatelji okrivljenikovi (*inimici inquisiti*). Zahtijeva se da je njihovo neprijateljstvo otvorene naravi odnosno da ga jasno i nedvojbeno otvoreno iskazuju. Sljedeća kategorija *sumnjivih svjedoka*, po Vučetiću, koji ovdje uvelike referira na Werboczyja, jesu korumpirane osobe (*personae qui pecunia corrupti sunt*). Njima je zabranjeno svjedočenje kako za tako i protiv okrivljenika. Na ovaj popis još pripadaju i *tutorum et curatorum* (skrbnici), svi oni koji dijele dom s okrivljenikom kao što su *servi* (sluge) i njihovi potomci; starije je pravo ovamo ubrajalo i *neplemenite (ignobiles)* ako se na okrivljeničkoj klupi nalazi plemić, no Vučetić napominje kako sadašnje

²⁰⁰ Mahniti, opsjednute duše i pripiti; iskazi dani u pogledu činjenica koje su se dogodile za vrijeme *lucida intervallia* mogu se uzeti u obzir, ali uz najveću pažnju.

pravo ne priznaje takav stav te svjedočenje neplemenitih osoba smatra potpuno vjerodostojnim. Sumnjivi su i stranci i nepoznati (*peregrini, ignoti*) jer nam je njihov moral nepoznat te slučajevi nekršćana protiv kršćana (*non Christiani adversus christianum*). Sumnjivo je, tvrdi Vučetić, i svjedočenje prijatelja za prijatelja (dok se, s druge strane, u potpunosti prihvaća svjedočenje prijatelja protiv prijatelja i neprijatelja u korist neprijatelja) te svjedočenje tužitelja kao stranke (*delator*). Sumnjivost iskaza osobe koja je prijavila kazneno djelo treba ocijeniti s obzirom na okolnosti, posebice one koje se odnose na afektivnu vezu ili prijateljstvo odnosno neprijateljstvo sa okrivljenikom.

Za sam proces davanja iskaza odnosno stvaranja odluke utemeljene na iskazu postoje pravila (*requisita probationis per testes*)²⁰¹. Ona obuhvaćaju:

1. Pravilo *ut adsint minimum duo* - svjedoka mora biti najmanje dva da bi se moglo govoriti o vjerodostojnom svjedočenju. Vučetić pokazuje kako jedan svjedok može pogriješiti ali kako se ta mogućnost smanjuje porastom broja svjedoka.

2. Pravilo *omni exceptione maiores* - svjedoci moraju biti takvi da ih se ne može svrstati u neku od kategorija koje isključuju mogućnost svjedočenja (*inhabiles* ili *suspectos*).

3. Pravilo *iure iurando obstricti* - svjedoci moraju biti vezani zakletvom koja mora biti posebna, položena prije davanja iskaza te istinita (tj. svjedok se mora obvezati da će govoriti istinu).

4. Pravilo *de ipso actu immediato Criminis (de ipsa delicti substantia et circumstantiis)* - svjedoci moraju davati iskaz ne toliko o samoj biti kaznenog djela koliko o okolnostima u kojima je počinjeno²⁰².

5. Pravilo *ex sufficiente ratione scientiae* - svjedočenje mora dolaziti iz sigurnog saznanja (*ex certa scientia*). Zato svjedoci po čuvenju (*de auditu et de credulitate*) mogu biti prihvaćeni kao sposobni svjedoci samo ako netko potvrdi njihove navode na temelju vlastitog neposrednog saznanja.

6. Pravilo *in iudicio deponentes* - iskazi moraju biti dani pred sudom.

Sljedeća glava bavi se oblikom i načinom ispitivanja svjedoka (*forma et modus examinis testium*), opisuje ukratko hipotetske situacije u ispitivanju svjedoka i nudi rješenja mogućih problema. Tako primjerice navodi kako se u slučaju da svjedok govori stranim jezikom odnosno jezikom koji sud ne razumije angažiraju prevoditelji (*interpretes*). Isto tako, ako svjedok ne potpada pod

²⁰¹ Ako se sud ne pridržava tih pravila, sudac ne može *sa sigurnošću* donijeti presudu (ne govori se ništa o mogućnosti da povreda tih pravila bude iskorištena kao žalbeni razlog).

²⁰² Ovdje Vučetić navodi i primjer: *Titius occidit Maevium, non est sufficiens sed testis debet una omnes facti circumstantias indicare, tantum plena narratio facti monstrat, quod eius depositio veritate nitatur*. IICH, 446, 1819.

sudbenost suda koji postupak vodi, već nekog drugog suda (sudbenost s obzirom na osobu), taj će drugi sud zaprimiti njegov iskaz. Svjedoci su dužni odazvati se pozivu na sud radi svjedočenja pod prijetnjom kazne.

Svjedočenje samo jednog svjedoka odstupanje je od klasičnog pravila, no nije nemoguće. Postoje naime slučajevi u kojima je i samo jedan iskaz dovoljan za ustanovljavanje relevantnih činjenica. Tako, recimo, ovdje u obzir dolaze slučajevi u kojima objektivno nije moguće pronaći više od jednog svjedoka (npr. sudac pojedinac koji je sam otpratio u smrt osuđenika na smrt) ili ako se dokazuje nevinost okrivljenika. Radi se u načelu o slučajevima kod kojih se iz čisto praktičnih razloga ne može pronaći više svjedoka odnosno o slučajevima kada samo jedan svjedok iskazuje, ali iskazuje pozitivno odnosno u korist okrivljenika i svojim iskazom dokaže njegovu nevinost (jednostavnije rečeno, dok se za krivnju okrivljenika traže najmanje dva svjedoka, za njegovu nevinost dovoljan je samo jedan - radi se o nekoj vrsti prikrivene presumpcije nevinosti koja se očituje u tome da je nevinost lakše dokazati, da ju gotovo uopće i ne treba dokazivati odnosno da kad ju utvrdi jedan svjedok, nestaje potreba za drugim, nasuprot krivnji za koju vrijedi strogo pravilo minimuma dva svjedoka).

U nastavku Vučetić razmatra probleme kao što su učinak iskaza više sumnjivih svjedoka (*testes suspecti*) ili probleme kontradiktonosti ili jednostavne različitosti u iskazima svjedoka oko iste stvari.

GLAVA DVANAESTA

Dvanaesta glava nosi naslov *Dokazivanje kaznenog djela sredstvima, sučeljavanjem, zakletvom i torturom*. Glava opisuje “supsidijarne” načine dokazivanja.

Prvi na popisu su *instrumenta* koje Vučetić definira kao spise odnosno stvari iz kojih se neposrednim opažanjem na temelju činjenica prezentiranih u njima mogu utvrditi činjenice važne za dokazni postupak u kaznenom procesu. Ovdje potpadaju stvarni dokazi odnosno fizički predmeti kao što su oružje ili isprava. Važnost je ove vrste dokaza prema Vučetiću u tome što, sačinjavajući često sam *corpus delicti*, sadržavaju “svjedočenja” ili “priznanja”. Da bi sredstva imala određenu dokaznu snagu ona moraju biti jasna i razumljivo sastavljena (*clare et perspicue concepta*), ne smiju u sebi sadržavati nikakvu kontradikciju (*nullam contradictionem in se involvat*), moraju biti istinska odnosno originalna, tj. moraju biti od počinitelja (*vera seu genuina hoc est ab ipso auctore profecta*), moraju biti vlastoručna ili originalna (*in autographo seu originali ipso existant*) te potpuna (*completa*).

Način dokazivanja sredstvima sastoji se u njihovom priznavanju ako zadovoljavaju uvjete te njihovim eventualnim daljnjim propitivanjem. Kao primjer Vučetić navodi komparaciju rukopisa.

Suočavanje (*confrontatio*) sredstvo je koje se upotrebljava u slučaju kontradikcija. Ono se sastoji od sučeljavanja osoba koje daju kontradiktorne iskaze, a naređuje ga sudac. Treba ga razlikovati od *recognitio*, upozorava autor, koje se sastoji u prepoznavanju počinitelja. Sučeljavanje se može narediti između svjedoka i okrivljenika, između svjedoka međusobno te između okrivljenika i sudionika kaznenog djela (supočinitelj i sl.). Sam način sučeljavanja pomalo nalikuje inkviziciji - sastavljaju se *articuli confrontationis* kako bi se moglo točno usmjeriti ispitivanje ka pronalaženju prave istine. Određen je i redosljed odgovaranja.

Slijedi zakletva pročišćenja (*iuramentum purgatorium*) kojoj je posvećen manji paragraf. Vučetić uviđa nesigurnost prisege kao dokaza - koliko god ljudi imaju potrebu iskazivati istinito pod prisegom i ne zaklinjati se lažno, toliko je jak i poriv za lažnim iskazivanjem kad se radi o kaznenim predmetima. Prema Vučetiću, ondašnji zakoni podosta govore o prisezi pročišćenja u civilnim predmetima, ali o njoj u kaznenoj materiji šute.²⁰³

Zadnji paragraf kratko se posvećuje tjelesnoj torturi (*tortura corporalis*). Vučetić samo navodi kako nakon brojnih rasprava tortura više ne postoji i kako ju naši zakoni ne spominju. Referira i na godinu 1776. kada je Marija Terezija u Austriji ukinula torturu, a i navodi kako je tortura prognana i iz Ugarske.

GLAVA TRINAESTA

Trinaesti *caput* bavi se indicijima. Već u samom uvodu Vučetić napominje kako nema gotovo nijednog problema koji izaziva toliko polemika kao indiciji. Slijedi definicija indicija - *circumstantiae facti, ex quibus ad commissum delictum, et eius auctorem probabiliter concludere licet*²⁰⁴. Podjela indicija je raznolika.

Vučetić poznaje:

- *indicia necessaria* (nužni indiciji) - radi se o indicijima koji su takve prirode da nužno vode do određenog zaključka koji onda ima visok stupanj vjerojatnosti
- *indicia contingentia* (slučajni indiciji) - radi se o indicijima koji su rezultat slučajnosti u uzročnom nizu odnosno za koje postoji visok stupanj vjerojatnosti da su rezultat slučajnosti (npr. posjedovanje ukradene stvari)
- *indicia mediata* (posredni indiciji ili indiciji indicija - *indicia indiciorum*) - radi se o pojedinačnim okolnostima iz kojih se može zaključiti o postojanju drugih okolnosti koje čine indicij

²⁰³ *Leges nostrae de iuramento in causis Civilibus multa egregie definiunt sed de iuramento in causis Criminalibus silent...* IICH, 479, 1819.

²⁰⁴ Faktične okolnosti iz kojih se može zaključivati o kaznenom djelu i njegovu počinitelju.

- *indicia immediata* (neposredni indiciji) - radi se o okolnostima koje odmah predstavljaju indicij
- *indicia reatus* (optužni indiciji) - radi se o indicijima koji su upereni protiv okrivljenika
- *indicia innocentiae* (indiciji nevinosti) - radi se o indicijima koji idu u korist okrivljeniku
- *indicia proxima* (bliski indiciji) - radi se o indicijima koji nose viši stupanj vjerojatnosti
- *indicia remota* (dalji indiciji) - radi se o indicijima koji imaju manji stupanj vjerojatnosti
- *indicia legalia* (zakonski indiciji) - radi se o indicijima koji su utemeljeni na zakonu
- *indicia naturalia* (prirodni indiciji) - radi se o indicijima koji se temelje na prirodnom uzročnom nizu
- *indicia communia* (zajednički indiciji) - radi se o indicijima koji mogu biti zajednički velikom broju kaznenih djela
- *indicia propria* (vlastoručni indiciji) - radi se o indicijima koji mogu biti svojstveni samo određenom kaznenom djelu
- *indicia antecedentia* (prethodni indiciji) - radi se o indicijima koji navode na zaključivanje o činjenicama prethodnim počinjenju
- *indicia concurrentia* (trenutačni indiciji) - radi se o indicijima koji navode na zaključivanje o činjenicama za vrijeme počinjenja (npr. smještaju osobu počinitelja na mjesto počinjenja u vrijeme počinjenja²⁰⁵)
- *indicia consequentia* (naknadni indiciji) - radi se o indicijima koji navode na zaključivanje o činjenicama nakon počinjenja

Indiciji u Vučetićevoj klasifikaciji podliježu i razdiobi prema pojedinim djelima (određeni indiciji specifični su za točno određeno kazneno djelo). Tako Vučetić obrađuje *indicia homicidii et vulnerationis*, *indicia infanticidii* te *indicia delictorum quae civitatem immediate laedunt*²⁰⁶.

Snaga indicija kao dokaznog sredstva procjenjuje se iz nekoliko kriterija. Među njima nalaze se uzročna veza, međusobni odnos indicija i uzročna veza između indicija, dokazivanje činjenica i sl. Na temelju takvih i sličnih kriterija koje navodi Vučetić, sud odlučuje o vrijednosti pojedinog indicija i onda o njegovu korištenju u postupku. Već prema tome jasno je da je osuda temeljena

²⁰⁵ ... *demonstrata praesentia certae personae in loco, et tempore commissi delicti, aut alia demonstrata circumstantia, ex qua ad praesentiam concludere licet...* IICH, 487, 1819.

²⁰⁶ Tu se nalaze pažljivo pobrojani indiciji koji upućuju na počinjenje kaznenog djela - tako recimo za ubojstvo indiciji uključuju: krv na oružju, posjedovanje oružja/oruđa za koje postoji vjerojatnost da je sredstvo počinjenja kaznenog djela ubojstva i sl.

samo na indicijima bila nemoguća čim ih je potrebno posebno evaluirati i usporediti s ustanovljenim činjenicama.

GLAVA ČETRNAESTA

Poprilično kratka glava s obzirom na materiju koju obrađuje nosi naziv *De defensione inquisiti*.

Pojam obrane okrivljenika određen je kao postupak kojim okrivljenik od sebe odbacuje sumnju i dokaze koji su upereni protiv njega te eventualnu štetu koja bi iz toga mogla za njega nastati.

Vučetić u nekoliko sljedećih redaka pokušava objasniti nedostatke *branitelja u vlastitoj stvari*. Naime, povlačeći analogiju između liječnika koji sam sebi propisuje lijekove ili osobe koja sama sebe savjetuje, Vučetić dolazi do objašnjenja potrebe za osobom branitelja - *defensor*.

Obrana proizlazi iz postupaka okrivljenika, iz komunikacije s okrivljenikom i iz iskaza svjedoka. Vučetić objašnjava na koji se način može zaključivati i starati kvalitetnu obranu. Koliko god da se Vučetić ovdje trudi, naglasak je snažniji na formi i samom sadržaju pojma “obrana”, a nipošto na okrivljenikovim pravima u obrani.

GLAVA PETNAESTA

Posljednja glava čija bi se materija svrstala kao posljednji dio faze glavne rasprave bavi se presudom i njenim javnim karakterom.

Vučetić poznaje nekoliko vrsta *sententia criminalis*. *Sententia definitiva* ili oslobađa ili osuđuje, dok *sententia interlocutoria* ima više formalni karakter, a sadržajno je vezana uz pitanja postupka (slično današnjem razlikovanju između meritornih i formalnih presuda). *Sententia definitiva* može biti potpuno oslobađajuća (*absolutoria a tota causa*) ili osuđujuća (*condemnatoria*). Također još uvijek postoji i *sententia absolutoria ab instantia* ili *sententia absolutoria ex defectu sufficientium probarum*.

Učinak presude naravno ovisi o vrsti presude. Oslobađajuća presuda i oslobađanje ispod sudbenosti imaju taj učinak da je okrivljenik ponovo slobodan, naravno s tom razlikom što je kod oslobađajuće presude to konačno, dok kod ove druge nije²⁰⁷.

²⁰⁷ ...quod tam absolutoria a tota causa, quam etiam ab instantia, reum pristinae libertati restituat, eumque in sua iura Civilia reponat, saltem cum eo discrimine, quod sententia absolutoria a tota causa reum pristinae libertati penitus restituat, neque admittat causae retractationem; non vero absolutoria ab instantia; haec enim causae retractationem admittit, nempe quotiescunque plena Criminis probatio haberi non potest, sed vel indicia, vel etiam semiplenae probae tantum adversus reum militant... IICH, 508, 1819.

Uvjeti za zakonitu presudu jesu, prema autoru, sljedeći:

1. da je sačinjena od nadležnog suca (*ut feratur a Iudice competente*)
2. da je donesena od strane punog vijeća (*pleno iudicio*)
3. da je iznesena i dokazana (*secundum allegata et probata*)
4. da se temelji na zakonima, običajima i statutima (*ex preascriptum legum, consuetudinum et statutorum*)
5. da je jasna i sigurna (*clara et certa*)
6. da sadrži ime okrivljenika, počinjeno kazneno djelo i kaznu (*complectatur in se nomen rei, commissum delictum et poenam*)

Prilikom donošenja presude sudac ili sudačko vijeće dužni su uzeti u obzir i opća pravila za odlučivanje (*regulae generales*) koja propisuju da, primjerice, nijedan građanin ne može biti kažnjen bez dokaza²⁰⁸ ili recimo da teret dokazivanja u kaznenim stvarima u inkvizitornom postupku leži na sucima, a u akuzatornom na tužitelju²⁰⁹.

Nakon što je presuda sastavljena, ona se objavljuje.

GLAVA ŠESNAESTA

Prva u nizu izrazito kratkih glava kao predmet interesa uzima pravne lijekove. Prvi među njima je *appellatio*. Vučetić priziv opisuje kao vlast nadređenih sudova da odlučuju predmetu o kojem je već odlučio sud nižeg stupnja. Pravo na priziv posjeduju svi građani monarhije (*nobiles, ignobiles*), bez obzira na prirodu kazne (smrtna kazna, kazna zatvora).

Recursus je druga *beneficija*, kako ih naziva Vučetić²¹⁰. *Recursus* je različit od *appellatio* - dok je apelatio baziran na pravu, ovaj se temelji na zahvalnosti i sastoji se od direktnog obraćanja monarhu bez posredstva suda. Naime, priziv se sastoji od obraćanja višem sudu uz molbu da ponovo razmotri predmet (razlozi žalbe kao normirana kategorija točno određenih temelja ne navode se). *Recursus* se sastoji od obraćanja monarhu, ali uz određeno ograničenje - do njega može doći samo u slučaju kad je izrečena neka od lakših kazni, dok je za smrtnu kaznu (*poena capitalis*) *recursus* zabranjen.

²⁰⁸ *Nemo Civium in Civitate sine probatione puniri potest.*

²⁰⁹ *Probation in causis Criminalibus et quidem in processu inquisitorio incumbit Iudici, in accusatorio, accusatori.*

²¹⁰ Bez obzira na korištenje termina "beneficija", pravo priziva posjeduju svi, ono im ne mora biti dodijeljeno; isto vrijedi i za *recursus*.

GLAVA SEDAMNAESTA

Sedamnaesta glava vrlo se kratko bavi izvršenjem kazne te troškovima kaznenog postupka.

Vučetić objašnjava nužnost izvršavanja kazne te modalitete izvršenja kazne. Spominje i okolnosti koje na to mogu utjecati - tako navodi trudnoću žene, poremećaje duha koji utječu na način izvršenja kazne, teške bolesti kažnjenika, pa čak i slučajeve u kojima kažnjenik naknadno dokaže svoju nevinost. Zanimljivo je da Vučetić u tome ne vidi osnove za pravne lijekove, već to jednostavno promatra kao iznimku od pravila u izvršenju sankcije. Nekoliko rečenica Vučetić posvećuje i pitanju osuđenikovih stvari te troškovima koje dijeli na sudske i izvansudske (*expensae iudiciales, expansae extraiudiciales*).

GLAVA OSAMNAESTA

Pretposljednja glava bavi se postupanjem protiv odsutnih, bjegunaca te institutom *salvus conductus*.

U slučaju *reos absentes* primjenjuju se sve raspoložive metode, opisane u prijašnjim dijelovima knjige, kao što su premetačina doma, pretraživanje stvari i sl. (*perscrutatio domestica, perscrutatio rei*), kako bi se saznalo što je moguće više. Vučetić spominje i slučaj slanja otvorenog pisma (*litera patens*) koje ovlašćuje druge sudove da zadrže okrivljenika i s njim postupaju u skladu s pismom. Radi se o svojevrsnom proširivanju sudbenosti odnosno prenošenju nadležnosti na druge sudove. Postupak protiv odsutnih naziva se i *processus edictalis*.

Salvus conductus Vučetić definira kao *promissio sub fide publica data reo* odnosno kao alternativu pritvoru. *Salvus conductus* u ono doba znači doslovno slobodan prolaz okrivljeniku. Vučetić ga dijeli na *iudicialis* i *extraiudicialis*.

Sudski se daje prijestupnicima prije, ali i poslije izrcanja kazne, a izvansudski se daje vezano uz jamstvo. Svrha svega toga je da se okrivljenik pošto-poto dovede pred sud jer se postupak s izraženim inkvizitornim elementima kao što je ovaj ne može voditi bez prisutnosti okrivljenika.

GLAVA DEVETNAESTA

Posljednja glava objašnjava pojmove sumarnog postupka ili *stojećeg suda* ("*suda s nogu*") odnosno onoga što se u teoriji razumije pod pojmom "priječki sud" (*processus statarius*). Smisao priječnog suda je brz postupak, a koristi se u slučajevima težih kaznenih djela kao što je primjerice *latrocinium*. Neposredna je svrha postupka hitan povrat "javnog zdravlja koje je ultimativni zakon",

kako navodi autor. Vučetić nadalje ustanovljava da nema zakonske regulacije postupka prijekog suda, već da njegova provedba leži na običajnom pravu. Doduše, postoje normirana svojevrsna “opća načela” koja se odnose na takav postupak²¹¹, a koja uključuju načelo primjene postupka isključivo za teška kaznena djela ili, primjerice, načelo koje traži sposobnog, hrabrog i vještog suca koji će brzo, efikasno i pravedno primijeniti pravo. Tako iz svega nekoliko podataka autor izgrađuje malu teoriju prijekog suda na dvije stranice. Nakon nabranjanja dodatnih karakteristika odnosno običajnih pravila vezanih uz postupak prijekog suda (individualnost slučaja, izricanje kazne u roku od 24 sata i sl.), Vučetić jednostavno dolazi do kraja svojeg monumentalnog udžbenika. Bez zaključka, bez osvrtu, bez isticanja ikakve poante ili refleksije koja bi sažela sve 533 gusto tiskane stranice prepune bilježaka i dugačkih rečenica, Matija Vučetić ispisuje FINIS.

5. ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA O DRUGOJ KNJIZI

Druga knjiga po svojoj strukturi i iznošenju materije ne donosi ništa radikalno novo i dosad neprimjećeno. Naravno, s obzirom na promjenu građe ponešto se mijenja i način izlaganja koji više ne slijedi nekakve unaprijed postavljene sheme ili kalupe, ali još uvijek zadržava već poslovični udžbenički sustav izlaganja u kojem se od generalnih pojmova i općih definicija prvo razrađuju pojedini oblici koji ulaze u potpodjelu, a nakon toga slijede iznimke ili kakvi posebni i dodatni pojmovi vrijedni pažnje.

Ono što je i dalje karakteristika Vučetićeve djela i u drugoj knjizi također je pomiješanost, odnosno, ovdje bi se možda za neka mjesta moglo reći, nedostatak nekih pojmova i instituta. Primjera radi, mjesna nadležnost detaljno je obrađena u trećoj glavi bez ikakvog spomena stvarne nadležnosti koja kao da ne postoji. No, unatoč tome, zanimljivo je i kako taj pojam, koji je eto ostao bez svog “komplementarnog para”, uz sebe donosi i pojmove koji su u potpunosti strani današnjoj terminologiji kaznenog procesnog prava (to je recimo obveza suda graditi zatvore).

Druga knjiga ipak ima svoju specifičnost - za razliku od prve: u velikom broju poglavlja primjećuje se gotovo narativni karakter. Kada govori o inkviziciji (istrazi), autor gotovo pripovijeda u klasičnom smislu te riječi. Opisuje, vrlo detaljno, najrazličitije situacije i mogućnosti kako doći do određenog cilja. Ne radi se tu toliko o primjerima koliko o prijedlozima, pa dijelovi određenih paragrafa nalikuju priručniku za istraživanje ili kakvoj praktičnoj knjižici koja je namijenjena ambicioznim, ali neukim istražiteljima. Štoviše, način i termino-

²¹¹ Sadržana su u *Benigna Rescripta Regia* od 29. siječnja 1813.

logija ponegdje su toliko simplificirani da se gotovo uopće ne osjeća onaj docirajući ton prisutan u prvim poglavljima prve knjige. Na neki način, kao da autor, nakon čistog ex-catedra poučavanja, nakon prvih 300 i više stranica i nakon pobližeg upoznavanja s čitateljem, postaje prisniji i bliži sa svojim učenicom. Moglo bi se reći da druga knjiga, ne toliko zbog sadržaja koliko zbog činjenice da se ispred nje nalazi veliki komad obrađenog građiva, odiše osobnijim i pristupačnijim tonom.

Zanimljivo je i da je, možda zbog same materije koju obrađuje, i stupanj egzemplifikacije viši i uočljiviji u drugoj knjizi. U nekim dijelovima, češće nego u prvoj knjizi, autor se poziva u bilješkama na bavarsko kazneno pravo i austrijsko kazneno pravo. Vrijednost ovog djela time se povećava jer daje i komparativan prikaz rješenja određenih instituta.

Također, postoje dijelovi u drugoj knjizi koji obrađuju tematiku koja se danas smatra izrazito bitnom. No represivni karakter ondašnjeg zakonodavstva i prakse ostavio je duboke tragove na sadržaju druge knjige (možda čak i više nego na sadržaju prve). Pritvaranju je posvećeno, može se slobodno reći, svega nekoliko redaka, posebice kada se to uspoređi s detaljnim opisima posebne i opće inkvizicije čijim se pravilima posvećuje mnogo mjesta i pažnje u drugoj knjizi. Naravno, potpuno je prirodno da se stavovi ondašnje znanosti kaznenog postupnog prava jako odražavaju na sadržaju, no specifičnost druge knjige sastoji se u tome što su ti stavovi toliko utjecajni da neka poglavlja jedva postoje. Njihov je utjecaj puno uočljiviji nego u prvoj knjizi.

Kazneni postupak onog doba nesumnjivo je inkvizitorni, ali, kako ga sam Vučetić naziva, miješani inkvizitorni postupak. Kako je svaki inkvizitorni postupak, ma kako ga mi nazivali, postupak koji uvelike zadire u prava okrivljenika, a za to baš i nema najbolje i najargumentiranije opravdanje, i sam se Vučetić trudi posvetiti izrazito puno pažnje onim dijelovima postupka (on postupak uopće ne raščlanjuje jasno i nedvojbeno na faze, makar se iz načina izlaganja i rasporeda građe unutar poglavlja nazire tendencija nekakvoj kronološkoj strukturi postupka unutar koje postoje zasebne cjeline koje imaju određena zajednička obilježja) za koja smatra da su nedovoljno argumentirani. Najveći dio druge knjige upravo je zato posvećen sredstvima dokazivanja - ne radi se toliko o velikim poglavljima (po četrdesetak stranica), koliko o poglavljima koja se dijele na 25 i više paragrafa. Iz toga je vidljivo da Vučetić doslovno secira svaki detalj kako bi mu dao čvrsto i neupitno objašnjenje odnosno, točnije je reći, opravdanje. Preciznost i detalji uz visoki stupanj jasnoće, očito je, također su karakteristike Vučetićeve stila.

Što se same materije tiče, mnogo je toga što je u Vučetićevu djelu, s današnjeg aspekta, ostalo netaknuto. Tu su prije svega pitanja nadležnosti (stvarna nadležnost), donošenja odluka unutar suda (vijećanje), izuzeća i još mnogo toga. S druge strane, postoje dijelovi koji se danas, što zbog drugog oblika kaznenog

postupka, što zbog razvoja i demokratskog pristupa kaznenom procesuiranju, uopće ne smatraju bitnima. Takvo je recimo priznanje, koje u ondašnje doba ima dvostruku ulogu - ono je dokaz (i to kraljevski) koji se koristi unutar dokaznog postupka i kojemu je vjerodostojnost i upotrebna vrijednost uz određene pretpostavke zagwarantirana zakonom, ali isto tako može biti i svojevrsno prejudicijalno pitanje unutar tzv. opće inkvizicije koja prethodi posebnoj. Priznanje postaje tako i uvjet i predmet te posebne inkvizicije u isto vrijeme, što mu nesumnjivo osigurava jedinstven položaj, kakav danas ne samo da ne poznajemo nego i teško shvaćamo.

Već gotovo uobičajeno, mnoge opservacije u knjizi nedostatne su i ne pokazuju razumijevanje za danas ne samo poznate kategorije već za kategorije koje se uzimaju zdravo za gotovo. Tako je, primjerice, razdioba svjedoka prema kategorijama i određivanje njihove eventualne nesposobnosti za svjedočenje izrazito zanimljiva s aspekta kriterija. Kriterij je izrazito klizno postavljen, nedefiniran i nejasan, pa se nerijetko događa da uz primjenu istog kriterija Vučetić dolazi do dvaju potpuno kontradiktornih stavova koji pate od velikih logičkih pogrešaka. Zanimljiv je slučaj osoba koje po današnjem pravu uživaju status osoba koje su oslobođene obveze svjedočenja, ali mogu svjedočiti ako to žele (osobe koje su u određenoj vezi, najčešće krvnoj, s okrivljenikom). Kod Vučetića te su osobe presumirano sumnjive, tj. njihov se iskaz a priori smatra sumnjivim. One za Vučetićeva vremena zbog afektivne veze s okrivljenikom *uopće ne mogu* svjedočiti, čak i da to žele i traže. No, s druge strane, moguć je i slučaj u kojem usprkos činjenici što su njihovi iskazi presumirano sumnjivi i što same ne žele svjedočiti, te iste osobe u točno određenim slučajevima *moraju* svjedočiti (kod izrazito teških djela protiv države). Dakle, usprkos tome što se za njih pretpostavlja da neće dati točan i vjerodostojan iskaz, bez obzira na situaciju, zbog snažne emotivne veze s okrivljenikom, one u određenim slučajevima ipak moraju svjedočiti, pa čak i protiv okrivljenika. Činjenica da malo prije navedena "presumpcija sumnjivosti iskaza" i dalje vrijedi (jer razlog "sumnjivosti", afektivna veza, nije otklonjen) nekako se gubi u logici Vučetićeve rezoniranja odnosno rezoniranja ondašnjih kaznenopostupovnih vlastodržaca i legislatora.

No s druge strane, Vučetić je uistinu vrsni kroničar vremena u kojem stvara. Bez obzira na činjenicu da presumpcija nevinosti još nije pozitivnopravno zaživjela u kaznenom postupovnom pravu, Vučetić na dva mjesta u svojoj drugoj knjizi ističe princip časti građana koja se presumira dok se ne dokaže suprotno. I makar takav stav Vučetić ne razrađuje, posebice ne do stava da okrivljenika treba osloboditi ako se ne dokaže krivnja (oslobađanje okrivljenika ispod sudbenosti potpuno je legitimna presuda prema Vučetiću) odnosno da je teret dokaza na tužitelju, tj. na sudu, ovo je već dovoljan napredak za 1819. godinu. Tako se Vučetić ipak pokazao kao predvodnik novih ideja koji se u isto vrijeme drži tradicionalnih postavki - suvremen i klasičan, tvrd i fleksibilan u isto vrijeme,

Vučetić nesumnjivo svojim djelom otvara vrata utjecaju Francuske revolucije na kazneno pravo.

Posljednja opservacija vezana uz ovaj udžbenik jest njegov nagli kraj. Djelo završava bez ikakva osvrta ili zaključka koji bi na neki način kondenzirao smisao cijelog djela. Bez pretjeranog otezanja ili očito, prema autoru, suvišnog raspisivanja, Vučetić završava djelo nakon zadnje lekcije o sumarnom postupku. Čak i sam sadržaj posljednjih poglavlja nekako je šturiji i opsegom manji od prethodnih, kao da je autor namjerno dao naslutiti kraj djela. S druge strane, udžbenici i ne završavaju drugačije negoli zadnjom lekcijom i njezinom zadnjom rečenicom koja se bavi isključivo interesnim područjem posljednje udžbeničke cjeline. No kod *Institutiones Iuris Criminalis Hungarici* riječ je o mnogo kompleksnijem i značajnijem ostvarenju od običnog udžbenika. Makar je inicijalno i bilo samo udžbenikom, ovo djelo danas je nesumnjivo kristalni prozor u ugarsku i hrvatsku kaznenopravnu povijest i velik svjedok nekadašnjih društvenih, političkih i pravnih prilika. I zato kao da zaslužuje velik zaključak i sažetak koji nedostaje.